Nikolai Kostomarov

ЗБІРНИКЪ ТВÒРІВЪ

/Zbirnyk tvòriv/

ІЕРЕМІІ ГАЛКИ.

ОДЕССА.

Друкàрня Францова, Италіянська вулиця, д. № 20.

1875.

Дозволено цензурою. Одесса, 27-го іюня 1875 г.

ОГЛАВЪ.

I.

II.

СТРАН.

I.

СА̀ВА ЧА̀ЛИЙ

ДРАМАТЍЧНІ СЦЕНИ.

ДІЕВІ ЛЮДЕ:

Петрò Чàлий **Павлò Вулюкъ** **Андрій Гордій** **Степàнъ Гудàй** **Антѝнъ Гайдарèвичъ** **Ничѝпиръ Обизнякъ** **Онисифоръ Чуркèвичъ** **Карпò Немирòвичъ** **Грицькò Лѝсий** **Микѝта Завалчèнко** **Мосій Двѝга**	старшинà козàцька.

Сàва Чàлий, Петрівъ синъ.

Гнатъ Гòлий.

Корòнний гетьманъ Конецьпòлскій.

Лисèцькій, польській офицеръ.

Парàска Вапỳлиха, вдовà въ Терехтемѝрові.

Катерѝна, іі дочкà.

Нàстя, дівчина зъ Терехтемѝрова.

Хòмка, Сàвинъ джỳра.

Мòтря, Сàвина наймичка.

Козакѝ.

Обивàтелі зъ Терехтемѝрова.

Писано съ тèми Укрàінськоі пісні. Дивѝсь видàнне Укрàінськіхъ пісèнь Максимòвича, Запорòжську старинỳ Срезневского и Збірникъ Гàлицькихъ пісèнь Вацлава зъ Олеска.

Діецця въ 1639 рòці въ Малій, а пòтімъ въ Червòній Русі.

ДІЯ ПЕРША.

СЦЕНА I.

Частѝна пòля мiжъ чагарникòмъ. Дàлi гòри, ще дàлi синiе Днiпрò, а за Днiпрòмъ пiщàний степъ.

Петрò Чàлий, Павлò, Антѝнъ, Карпò, Грицькò, Микѝта, Андрiй, Сàва Чàлий, Ничѝпиръ, Онисифоръ, Мосiй, Максѝмъ и багàто дрỳгихъ козакiвъ сидять на травi: спèреду Петрò Чàлий. Челядникѝ викòчують бочòнки зъ горiлкою, пѝвомъ и медомъ. Козакѝ пьють кỳхлями, що перèдъ кòжнимъ зъ iхъ поставленi. Смiхи, гòмiнъ, гульня̀ козàцька. Десь пèвно, що Чàлий могорѝчить iхъ.

Антѝнъ.

Ащò жъ, брàтцi, усè у насъ не вèсело. И гульня̀ не гульня̀... мовъ чиї пòминки справля̀емо!

Петрò Чàлий.

Алè... iжъ палянѝцi, та зубiвъ немà! Якà тепèръ весèлость, панòве брàтцi, колѝ тогò й глядѝ, що прòклятий католѝкъ за гѝрю зачèпить. Абò ся жидовá. Катъ її нанiсъ! Мовъ комашня̀ росплодѝлася. Охъ, брàтцi! Не те бувàло у старинỳ: и на свiтi жилѝ, и хлiбъ святѝй iли. А тепèръ... булѝ, кàжуть, на мàсницi варèники, та у пiстъ на вербỳ повтiкàли! Булà своя̀ вòля, та ворогѝ одняли!

Гнатъ.

Э, старига`ню ти! Чого` квилить? Ще Бо`жа во`ля! Хіба` у насъ козаківъ не ста`ло?

Карпо`.

Та іхъ то, якъ ка`жуть, що не байра`къ, то коза`къ, що не яро`къ, то гайдамачо`къ... та шкода`! Запе`вне незаба`ромъ усі на ляхівъ попереводятся.

Павло`.

А хто ляшка` руба`ти, той бу`де и коза`цьку клюгу зна`ти! Забу`въ стару` помо`вку?

Андрій.

Та нікому бо.

Грицько`.

Якъ нікому?

Андрій.

Та такъ... бачь... Тепе`ръ якій моторнійший та ще не жона`тий, та ще не забу`въ старо`го коза`цького звичая, такъ за`разъ поплівсь у Січь, тай лицарює собі тамъ изъ татарво`ю. А які пожонились, такъ тімъ и байдуже! Діти та жінка миліше відъ Украіни: за іхъ, хоча` й у католики... що робитимешь? Така` пора` прийшла`, що ще ма`буть и съ починку віку не було` тако`і; зо`всімъ от-та`къ... скрутились... ні на`що! Трясця єго` ма`тері!...

Степа`нъ.

Воно` жъ усе` то по Бо`жому діеться. Отсе` вже, ба`чите, хочь у якій спра`ві не возьми: якъ Бігъ дасть, мовъ своєю

мòчью повелйть, такъ усè и гарàздъ бỳде; а другèе ще, бàчится, й те, якъ то до тòго вiзьмуться; а вже якъ Бiгъ не звòлить, то хочь якъ нi бййся, а все мàрно пiде.

Грицькò.

Бàчу вже й я, що прийшлà до насъ лихà годйна!

Онисифоръ.

Тутъ, бiсъ ёгò бàтьковi, такъ хотiлося побйтьця бъ, а тутъ и вйступу немà!

Ничйпиръ.

Алè... отъ и нi якоi пожйви!

Максймъ.

Якà тамъ у дiявола пожйва! Скòро зъ гòлоду пропадèшъ... не те що!

Де хто съ козакìвъ

Погàна порà! погàна!

Петрò Чàлий.

Эхъ, братйща, не те колйсь у дàвнi рòки булò, за бàтька нàшого Конашèвича; якъ нi пèрся прòклятий ляхъ та нi. Не те щобъ якъ нèбудь такъ... бувàло дỳху козàцького лякàються! А доставàлося й татарвi, й тỳркові и всiмъ! А що здобйченьки! и Бòже мйлостивий! не перелiчишь бувàло. А все то черèзъ тèе завзятьтя! Тепèръ ужè такiхъ и молодцiвъ немà. А тодi... якъ ìздили ми пiдъ Синòпу; и чогò ми тамъ не одбулй! И хòлоду й гòлоду, и бỳрi и слèти... мòре такъ горòю й дметься, а ми... дàрма... крỳтимся собi на чайкàхъ, — а до берèжжя

мовъ до зірки. Тоді, — нічого дуже хвастать, — котрі булй такі щой вуха попущали! А нашъ панъ Петро Конашèвичь якъ крйкне — гукнè: гей, братйща, Бігъ поможе, супустатъ не здоліе; не на насъ фуга — на ворогівъ Христовихъ: не бійтесь, мої голіннпі! Сказавъ — мовъ кухву горілки вйкотивъ: на усіхъ така весèлость напала, що кудй! Грімъ грюкотйть, дощъ шумйть, филі — разомъ якъ заревуть, та вь глибъ, а тамъ упьять на вèрхъ, та такъ насъ и накрйють; а блйскавка... и Боже мйлостивий! Тільки спомъянешъ, такъ страшно: якъ разомъ лйскне, такъ — такъ відъ усхода до захода усè нèбо мовъ огнèмъ що палють, ажъ очима писля дивйться труднò... така страхота щой... а ми! Отъ на вспражки сказано, що небоїться козакъ ні тучи, ні грому, ні хмари, ні чвари!... ажъ кишкй рвуть, пісьні деруть: здаèться грімъ притйхъ. Бігъ давъ усі переплйнули. Та вжежъ якъ и переплйнули! Ой задалй жь ми пèрцю музувірові! Усè попалйли, порізали, постріляли... напилйсь удòвіль кровавого пива! Повірите... ні чоловіка не зосталося... такъ хіба що молоді хлопці дівчатъ позоставляли, та й то... погралися та и къ злйдню! Які булй християне у іхъ у полоні — повипущали, щей й грішьми наділйли, хто схотівъ въ свою зèмлю йти. А здòбичи набрали стільки, що якъ повалйли на чайкй, такъ де які не здèржали... пурнули. И до дому изъ славою вернулись! Тоді то, якъ кажуть, тая слава по всèму світу мовъ гòміномъ віддалася. Якъ побачить татаръ абò турокъ нашого брата, такъ такъ и обомліе: чубатий, каже, йде — лйхо съ собòю несè. Тоді то славна була та військова справа, що ні своімъ, ні чужімъ себè у обйду не давала. Эй горілки, хлопці! И ляшкй булй, якъ масломъ примазані *(сміèця)*. Колй то

вже добре мабуть підогріли ми того турського шалтана, що він те й твердить, що листи до короля посила: та щобъ не було, каже, сёго Сагайдашного! та щобъ угомонили козаківъ! А щожъ зъ того? Нанйше було король до гетьмана: на що такъ робить! Тай тільки! А колй докуляли іхъ бесурмени, такъ вони й насъ благати. Вінъ такъ умівъ себе показать, що й ляхи ёго шанували. Тоді и унія чорта зробила. Тамъ такй вибіракть своіхъ опцйхристивъ архиреівъ, щобъ, бачите, ми імъ голдували, а нашъ батько Сагайдашний призвавъ грецького патріярха, тай посвятили собі митрополйта. Тоді ляхи казали: отсе бісивъ козакъ! Ти ёму те, а вінъ усе своє: изъ туркомъ воювати не велять, а вінъ те й зна, що землі іхъ плюндрує та руйнує; унію хочуть увести, а вінъ усе іі випихає, та православну віру боронить! Оть, панове! була годйна! и Божа ласка насъ не покидала: кому лихо, козакові усе добро! Отъ колй, такъ пожили ми на світі! Якъ умеръ нашъ батько, мовъ на насъ сарана налетіла; нема добра тай нема; усі терпимо!

П а в л о.

И хіба такй міжъ нами не буде другого Сагайдашного?

Г н а т ъ.

Ні вже: поминайте ёго. Не такі козакй стали! Теперъ уже такіхъ послухачей нема, щобъ доброго слухали. Ажежъ скільки у насъ уже гетьманивъ було: пропали черезъ військові чвари!

П а в л о.

Які черезъ чвари, які черезъ худий розумъ, а які черезъ кривду свою. Щожъ якъ израдникъ — нетерпітимешъ!

Гнатъ.

Та булй израдники... вонй булй, а найбільшъ такіхъ, що пропали черѐзъ козацьке завзяття, мовлявъ, ні за віщо.

Андрій.

Ні, се вже якъ хочешъ, пане Гнате: ведмідя не налигаешъ, такъ и козака шкода нуздати. Свій розумъ май, и доброго собі дбай, а козацьку волю не рушъ! Такъ, панове братці!

Багато съ козаківъ.

Такъ, такъ.

Андрій.

Отъ бачите и всі за мною!

Петро.

Гей пива. Ажѐжъ и панъ Гнатъ що хіба каже? Булй зрадники, и покаравъ іхъ Господь; булй й добрі люде, та загйнули а нізавіщо! усякого бувало! Отъ хочь и Трясило Тарасъ—яківскій друзяка, ажѐжъ пропавъ! Усѐ то не гарно, що слухати не хочуть. И Павлюкъ би не закончивъ свого похода такички, колйбъ его слухали панй козакй.

Степанъ.

Воно то й се правда. И чого воно й такъ, що отъ кому такъ усѐ вдаеться: чи вінъ до велйкого дуже ума дійде, чи вже такъ Господь то дае. Отъ бачь, ти жъ самъ кажешъ, що за Сагайдашного намъ життя було, и Сагайдашного усі наші любйли, и ворогй боялися. Чомъ же воно не кожному такъ? Отъ хочь и нашъ покійний, дай Господи ёму царство небѐсне за ёго мученическу смерть,

—я кажу̀, Острянѝця . . . чимъ не коза̀къ! Щожъ? Испѐршу ёму̀ усѐ тра̀пилося, а на впіслѧ̀ . . . Бо̀жоньку мій! Ажъ зга̀дувати стра̀шно!

Антѝнъ.

Охъ Острянѝця, Острянѝця . . . Степа̀не нашъ до̀брий, мѝлий! ца̀рство ёму̀ нсбѐсне!

Павло̀.

А якъ підъ нимъ вільно було̀!

Андрій.

А якѝй бувъ голінний!

Онисифоръ.

А якѝй бувъ на войні хоро̀брий; самъ бува̀ло уперѐдъ идѐ!

Ничѝпиръ.

А якѝй бувъ щѐдрий! Ніко̀ли такъ не про̀йдеться, щобъ вінъ не обдарѝвъ насъ.

Максѝмъ.

А якъ ёго̀ шанува̀ли!

Грицько̀.

А якѝй бувъ до своѐі спра̀ви дотѐпний!

Петро̀.

Та щей справедлѝвий! Загѝнувъ сердя̀га черезъ свою щѝру пра̀вду.

Бага̀то съ козаківъ.

Охъ, Степа̀не, Степа̀не нашъ, нашъ ба̀тько рідний!

Петрò.

Отъ и заплàкали! Та я й самъ лиха спинюся... самì слёзи кòтються *(утирà слёзи)*. Плàчте, панòве, плàчте: вонò хочь и кàжуть, що то бàба, не козàкъ, хто рюма, та ні. За такì слёзи Оттòй, що на нèбі живè, лàсківъ бỳде!

Павлò.

Эхъ, брàтці, вішна ёмỳ пàмъять! Хочà покíйниківъ и гріхъ турбувàти, а ще грішнішъ такòго, що за віру головòю наложѝвъ, та щожъ: нічого казàть! Оплошàвъ и вінъ перèдъ кінцèмъ; и себè и братѝвъ своìхъ у напàсть завівъ.

Петрò.

Бодàй тебè, Пàвле! Чи тобі не гріхъ тàкички казàти? Ти знàешъ, що дòброму усì здаються дòбрі. Вінъ вчинѝвъ своè: піднявсь, побѝвъ ляхівъ, у дрỳгий разъ нагнàвъ та завдàвъ ìмъ зрàди; тутъ панъ прòсить, обіцяе, перèдъ хрестòмъ та святѝмъ Евàнгельямъ присягнỳвсь, що не бỳде ỳніі. А нашъ панъ гетьманъ то й дỳма-гадà, що вонѝ, мовлявъ, ляхѝ, хочà й католѝки, а всежъ такѝ у Бòга Христà вірують; колѝ заприсягнỳлись, такъ посорòмлються... роспустѝвъ своè козàцьство, тай поіхавъ. Поіхавъ же вінъ не пити та гуляти, поіхавъ вінъ Бòгові помолѝтися, Спасѝтелёві поклонѝтися, та Бòжоі Мàтері молèбень відпрàвити! А тутъ... О Гòсподи! Татàри бесурмèни тогò не зрòблять. Ні: трèба егò пàмьять чтѝти та шанувàти, та Бòга за èго дỳшу молѝти, а казàти такъ, брàте, не подобà; велѝкий гріхъ за се бỳде!

Де хто съ козакìвъ.

Прàвда твоя, пàне Пèтре, прàвда!

Степа̀нъ.

Дай Бо̀же ёму̀ ца̀рство небѐсне!

Микйта.

Спасй ёго̀ ду̀шу Го̀споди!

Гнатъ.

А ми вйпьемо за его̀ ду̀шу! *(Викочують бочо̀нокъ и пьють)*.

Степа̀нъ.

Ца̀рство ёму̀ небѐсне!

Грицько̀.

Нехай се бу̀де перѐдъ ёго̀ душѐю!

Мосій.

Та щобъ вінъ за насъ грішнихъ Бо̀га молйвъ!

Гнатъ.

Вінъ нехай у ца̀рстві за насъ за всіхъ Бо̀га мо̀лить, а ми ёго̀ тутъ добро̀мъ помина̀тимемо! Попй у цѐркві панахйдою, а ми, козакй, у та̀борі пісьнею. *(Берѐ банду̀ру)*. А ну лишень, панй бра̀тці, ту пісьню, що на смерть ёго̀ скомпонува̀ли.

Козакй.

А ну! ну!

Пісня.

(Співа̀ють гуртомъ. Гнатъ гра на банду̀рі).

Ой забйли ляхй на̀шого гетьма̀на,
На̀шого гетьма̀на, па̀па Стефа̀на.

Òрлику, сѝзий òрлику, молодѝй Стефàне,
Украìна плàче по тобì гетьмàне!
Орлику, сѝзий òрлику, орлìвъ братѝвъ мàешъ,
Що старìі й молодìі: самъ іхъ дòбре знàешъ;
Що старìі й молодìі: всі въ тèбе вдалѝся,
Відомстѝти та за тèбе усì поклялѝся.
Та всіжъ вонѝ завзятіі та всі голіннйі;
А въ іхъ кòні воронйі швидкйі, й пирськйі,
А въ ìхъ кòні воронйі, грòмкі самопàли; —
Та іхъ здàвна супустàти католѝки знàли!
Та въ іхъ спѝси булàтниі, зъ дòвгими клюгàми,
Всі гòстриі, якъ голочкѝ зъ дòвгими кінцями;
А въ іхъ шаблì булàтниі на обйдва бòки:
Католѝкамъ зрàду сѝплють по всі вішні рòки.
Набігàють на городѝ, якъ чòрная хмàра;
Уввірилась католѝкамъ козàцькая слàва!

Петрò.

Отъ півъ рòку назàдъ частішъ співàли сю пісьню, чимъ тепèрь.

Павлò.

Э, панòве, ще не загѝнула козàцька мàти! Заспівàють іі колѝсь и шаблюки нàші.

Петрò.

Тодì усì присягàлися оддячити за èго.

Павлò.

А ну! ну! горілки . . . мèду . . . ну! Щобъ я лýснувъ, колѝ отсѝ шàбля не напьèтся лядськоі крові! *(берè кýхоль)*. Цàрство небèсне, вішний покòй нàшому дòброму,

мѝлому пàнові гетьманові Острянѝці, та тутъ же й тѐстю ёгò Левкỳ Гỳні, — щожъ, и вінъ дòбра душà бувъ.. — такъ!

Козакѝ.

Такъ, такъ.

Павлò.

Ну, и усімъ тімъ, що за віру Христòву напàсть и мỳку одбулѝ, тожъ цàрство небѐсне й вішний покòй, а на ворогівъ нàшіхъ зрàда!

Де хто съ козаківъ.

Щобъ імъ добрà небулò!		
Шобъ на іхъ чумà напàла!		Рàзомъ.
Щобъ вонѝ подòхли усі!		

Петрò.

Ну, панòве громàда, пилѝ ми за мѐртвихъ, — вѝпьемо лѝшень ще за здорòвья живѝхъ, тихъ що родѝну свою кохàють и на глумъ лихѝмъ ворогàмъ не дають. *(Викòчують ще бочòнокъ и пьють)*. Ищѐ жъ тепѐръ мѐду, панòве *(пьють)*.

Павлò.

Ну, пàне брàте, стій! ми съ тобòю якъ два апòстоли; ти, бачь, Петрò, а я Павлò. Петрò хочь старійшний, а усѐ іхъ малюють умісті. Давàй рỳку! Спасѝбі и простѝбі тобі за твоѐ щѝре сѐрдце, та за твою лàску, та за твоѐ частувàння. Поділимось лѝшень чàрочкою, та вѝпьемо за твоѐ здорòвья. *(Всі пьють и гукàють)*. Дай тобі Бòже чогò

забажаешъ: сина оженити, щобъ було кому старісти твоеі глядіти . . .

Петро.

Мині нічого такъ нехотілось би, тільки щобъ своій неньці рідній Украіні послужити.

Степанъ.

Такъ, такъ! отъ добра душа панъ Петро Чалий! Та який ласкавий: отъ скільки разівъ уже він нась частує!

Петро.

Що Бігъ пославъ, презволяйтеся, панове; медку ще *(пье; за нимъ усі).*

Павло.

А що твій синъ такий оспалий сегодні? За цілу беседу рота не розівлявъ. Эй, Савко! Хіба ти такий бувъ, коли ляхівъ, мовъ зайцівъ, по чистому полю цькувавъ, та слави собі залучавъ?

Сава.

Бувъ медъ, та гості попили! На страшні неділі весільля не справляють! Ви кажете: чого я такий оспалий? А хто не буде оспалий у сюю злющу годину, коли проклятий недовірокъ мучить та катуе православний людъ безъ ласки? Ви кажете: чого я такий смутний та сумний? А хто не сумоватиме за своею волею, що самі у себе віднімаемо? Хто веселитиметься, дивлючися на те, що тамъ послідню худобу у людей забірають, дітей відъ матерей однімають, у православні церкви непущають, сповідатися та причащатися не велять . . . скоро изъ христіянъ перевернуться на

нѐхристей, — а тутъ дȳмки й гȧдки объ тѝмъ немȁ! Мовъ не однȍі мȁтері дѣти! Панȍве брȁці: гуля́ли й дѣдѝ нȁші, та й ворогѝ відъ іхъ трусѝлися. А у насъ... Де кричȁть, а де співȁють; де кровъ ильлють, а де горілку пьють! Абѝ мині гарȁздъ, а объ дрȳгихъ немȁ захȍду! Не такѐ вамъ пѝво пити подобȁе, колѝ нȁша Вкраіна пропадȁе!

Петрȍ.

Сѝнку! Кȁжешъ ти прȁвду, тай щѝру прȁвду! Дȁлибі прȁвду. Ми хочь старіші відъ тѐбе, та молодѝхъ слȳхати мȳсимо.

Андрій.

На слȁву собі и намъ вѝгодовавъ ти сѝна, пȁне Чȁлий! Голінний молодѐць! Щей трицятѝ літъ немȁ ѐмȳ, а вже дві пісьні співȁють про ѐго. А ну лишень, хлȍпці, про Сȁву пісьню!

Пісьня.

Ой тожъ нашъ Сȁва въ похȍдъ виступȁе,
На кȍнику воронȍму жȁхомъ вигравȁе;
Булȍ ляхівъ дві тѝсячи, зостȁлося двісті, —
Щей багȁцько та за нѝми візьметься користи.
Якъ подѝвиться панъ Сȁва на прȁвую рȳку, —
Эй, вѝскочи, кȍню, кȍню изъ ляцького трȳпу.
Якъ подѝвиться панъ Сȁва черезъ прȁве плѐче;
Позȁдъ ѐго, поперѐдъ ѐго кровȁвая річка тѐче.

Сȁва.

Колѝсь и спрȁвді се булȍ підъ Немѝровимъ, оцѐ вже два рȍки: се тоді, якъ вѝбрали Острянѝцю. Тай тепѐръ би мȍже зложѝли пісьню, колѝбъ булȍ съ кимъ йти на ворогівъ!

О дайте минѝ лѝшень тільки пòмічъ та вòлю! Ябъ показàвъ себѐ недовіркамъ... почолòмкались би вонѝ зо мнòю, изъ колѝшнімъ друзякою! Бережѐного, кàжуть, Богъ бережѐ, а козакà шàбля стережѐ! Пòки отсѧ *(покàзуе на шàблю)* незащербѝлася, Сàва знàтиме, що робѝтиме! Бàчивъ менѐ Конецьпòльскій; приглядѝтся вінъ до мѐне щей блѝжче!

Козакѝ.

Молодѐць, молодѐць панъ Сàва!

Павлò.

А бісъ іхъ бàтькові, ляхѝ дòбре взнàли нàшого Сàву підъ Немѝровимъ, та ще двічи!

Степàнъ.

Не меньшъ тогò й підъ Слу̀чью!

Антѝнъ.

А якъ вінъ, изъ Острянѝцею тоді̀ вінъ бувъ, та пробѝвсь скрізъ ляхівъ, та ззàду іхъ дошмѝгавъ!

Мосі̀й.

Усѝмъ молодѐць; не гàрний тимъ тільки, що горілки не пье.

Грицькò.

А, мовчѝ вже ти.

Гнàтъ.

Та що й казàти. Якъ би усі̀ такі̀, не такàбъ тоді̀ й нàша Украіна булà.

Сàва.

Спасибі за тèє, що ви менè не забуваєте. Алè мині бъ миліше булò слýхати, якъ би вàші шаблі забрязчàли, або самопàли заревли, ніжъ оттакý честь на мèне одногò. Эхъ, брàтці, брàтці, порà бъ намъ упьять на войнý: отъ скòро рікъ сплине, якъ ляхи насъ позабýли.

Павлò.

Сто чортівъ іхъ бàтькові, щобъ вони насъ и на два дні не позабувàли! Брàтці! панъ Сàва хочъ и попрікà насъ, такъ за діло. Якъ такй ми забýли свою рідну мàтірь боронити. А! чи такй не гріхъ намъ? Далибі, ми обàбилися, брàтці!

Де хто съ козаківъ.

Що! Хібà въ насъ козàцька кровь застигла? за шаблі, брàтці! *(виймàють шаблі).*

Го! го! на ворогівъ! на ворогівъ! ходімъ!

Петрò Чàлий.

Посідàемо лишень упъять, брàтці. Ляхівъ тутъ чортъмà, такъ и биться ні съкимъ. Наколихàетесь зъ іми тоді, якъ ляхівъ спіткàете. А тепèрь поховàйте іхъ. Та посідàйте, та менè послýхайте: я, бàчите, вже и старий; хочъ трòшки пьянèнькій, а все ще рòзума не пропивъ! Отъ, бàчится, съ такими голінними молодцями чогò журиться? Та бачь: — нічòго не зрòбите! А відъ чòго се? Відъ тòго, що безъ Бога світъ нестоіть, безъ царя земля не прàвится. Бàчится, що у колòді багàто бджілъ, та усі слýхають одниеі мàтері, от-тàкъ и се! Черезъ що нàша Украіна у такій

слàві булà за Сагайдàшного? Черезъ що насъ дòбрі зважàли, а злі лякàлися? Черезъ те, що тогдì усì однò дỳмали, однò й гадàли, одногò й послухàли, а той слỳхавъ одногò Бога, Царя̀ небèсного! От-тодì то у насъ и спрàва булà, и Бòжа лàска насъ потішàла! Тепèръ . . . якъ сỳчі ляхѝ вбѝли нàшого гетьмана Остряни̇̀цю, що ми? Якì позабігàли кà зна й кудѝ, якì пішлѝ у Січь, а якì поперевèртались на ляхівъ . . . отъ тобì на! Нагѝбала косà каменю̀ку! Гарцёвàла вòля, тай перестàла; гуля̀ла вòля, налигàла й невòля! А якъ би у насъ тепèрь гетьманъ бувъ, та спрàва,—давнòбъ ми католѝкамъ баньки̇̀ повибивàли!

Г н à т ъ.

Отъ що прàведно кàже панъ Петрò, такъ прàведно; якъ чередì безъ лѝчмана, такъ Украìні безъ гетьмана!

А н д р ì й.

А що, вѝберемо собі гетьмана, та тодì й гàйда! знàтимемо, що починàти.

Г р и ц ь к ò.

Та вонò такъ, та де тихъ у діявола й козаківъ набрàти! Вся козàчина запустìла, мовъ передъ кіньцèмъ світу.

П е т р ò.

А хібà забỳли, якъ Остряни̇̀цю вѝбрали? — зійшлѝся панòве енерàльні, тай вѝбрали; тодì до усіхъ козакìвъ на рàду. Отъ и усè! Не біи̇̀теся, абѝ вѝбрали гетьмана, а то де вонѝ й наберỳться! Отъ тепèръ, хочъ и ми, тỳтички,—усè лю̀де шляхèтні, вѝберемо собì! Чогò барѝться?

П а в л ò.

А щожъ, панòве, хібà ми не стàрші у вìйську?

Багàто голосìвъ.

Що се за питàнне? отсè ще?

Павлò.

Колѝ такъ, помолìмося Бòгові, та вѝберемо собі гетьмана!

Багàто голосìвъ.

О?

Павлò.

Дàлибі! Чи такѝ намъ тутъ и заснітѝться безъ діла! А ми безъ гетьмана нічóго не зрòбимо! Хібà ми не козакѝ! Що тсе?... гетьмана! панòве! гетьмана!

Андрій.

Когòжъ!

Павлò.

Якъ ви скàжете?

Андрій.

А ти?

Павлò.

Пàна Петрà Чàлого?

Де кілько голосìвъ.

Гàрно! Гàрно!

Грицькò.

Мовъ шàблею усìкъ! пàна Петрà, пàна Петрà!

Степàнъ.

Лỳччого у насъ немàе!...

Всі.

Немàе, немàе...

Петрò.

О ні, панòве, ні: я вже старий, нѐмошний, ослобоніте: у васъ е й молòдші и достòйніші.

Павлò.

Ні, ні; намъ старòго трѐба, та щобъ розўмний бувъ, та управлàти надъ нàми умівъ.

Багàто голосівъ.

Пàна Петрà Чàлого!

Петрò.

Ослабоніть, бўдьте лàскові!

Багàто голосівъ.

Ні, ні, гетьманъ нашъ! У Терехтимѝрівъ козаківъ склнкàти! Гетьманъ у насъ е! Пàна Чàлого! пàна Чàлого!

Гнатъ.

Ні, панòве, тутъ é дотѐпніший відъ ёго.

Багàто голосівъ.

Хто? хто? Нікòго немà!

Гнатъ.

Ні, е. Отъ хто: *(покàзуе на Сàву)* хто ляхівъ якъ снопѝ валявъ? Відъ кòго панъ Конецьпòльскій трусѝвся? Хто підъ Немѝровимъ кровàвую річку переплѝнувъ? Про кòго нàші дівчàта співàють? чия слàва по всíй Украіні якъ

грімъ грімотить! Отъ хто! пань Сава Чалий, голінний, хорòбрий, славний нашъ пань Сава!

Павлò.

Молодий ще; нехай послужить!

Микйта.

Вінъ гараздъ воёвать, а не вправлять: дуже сердитий!

Степанъ.

Таджèжъ ми вйбрали батька! Якъ же мòжно сйнові надъ батькомъ старшинувати?

Чалий.

Ні, вже: у сімъ я васъ не поражу! Вінъ хочь и хорòбрий—та ні. Немòжно: нòровъ у èго не такий. Ні! ні! А колй порадить, то отъ... пана Павла, а менè, буде ваша ласка, ослобоніть!

(Сава скòро пішòвъ; за нимъ Гнатъ).

Павлò.

Дякую. Пана Чалого, панòве, такъ!

Всі.

Такъ, такъ!

Павлò.

Ну, тепèръ поідемо у Терехтемирівъ.

Всі.

Поідемо! поідемо!

Петрò.

Ну, панòве, колй вже вамъ такъ дỳже забажàлося, щобъ я бувъ у васъ гетьманомъ—такъ тепèръ и я не прйчки.

Всі.

Гетьмане нашъ! Гетьмане нашъ!

(Шумно виходять).

СЦЕНА II.

На дорозі. Зъ одного бòку лісъ, зъ дрỳгого Дніпрò.

Гнатъ и Сàва.

Гнатъ.

Що тепèръ казàтимешъ, пàне Сàво!

Сàва.

Нічòго. На Вкраìні е гетьманъ: ми ще не пропàли.

Гнатъ.

Порвàлися мовъ зъ мотйкою на сòнце, бісові!

Сàва.

Вонй про тèе знàли, що починàли. Гнàте, кàжуть люде, що хто дбàе, той у сèбе мàе. Брехнй, невірь.

Гнатъ.

Ти бàчивъ, якъ я бивсь за тèбе.

Сàва.

Багàцько дякую! Підй, товàрищу, до могò бàтька, шанòвного, та вельмòжного пàна украінського гетьмана, та кажй ёмỳ чолóмъ одъ мѐне и вішне опрощàньня!

Гнатъ.

Ні, друзяко, першъ хміль потòне на воді, ніжъ я тебѐ покйну!

Сàва.

Привъязàть до ёго залізяку, такъ и потòне! Мині казàли козакй, після тòго, якъ я іхъ изъ полòну ажъ сто та одинàдцять вйслобонивъ—знаешъ, що вонй мині казàли? Тоді изъ отсіéі прàвоі рукй теклà кровъ; я лежàвъ обомлілий, хвòрий, якъ навіжéнний плигáвъ зъ ліжкà, не знавъ, кудй сховàться відъ хорóби, а биля мѐне стояли козакй и говорйли мині—схòже на тѐе, що ти зàразъ мині промòвивъ; дознàлися, ка, ми булò лиха, прійшлòсь бỳлò бъ и намъ покуштувàти відъ тòго бенкѐта, що ляхй Острянйцю частувàли, колйбъ не пàнъ Сàва! Кàмінь попливѐ по воді—тоді хібà ми тебѐ забỳдемо! И отъ! Мàбуть, бісові, умудрувàлися: здорòвий байдàкъ добулй, та й узвалйли. А тожъ! Дурнйй же и я бувъ, що повірйвъ!

Гнатъ.

Що ти тепѐръ замишляешъ?

Сàва.

А отъ що: відпрàвлю собі молѐбень, заберỳ свою худòбу, що колись отсіéю *(покàзуе на шàблю)* собі залучйвъ, поклонюся своймỳ бàтькові, и усімъ дòбримъ людямъ,

та ще по покло̀ну на всі чотірі сто̀рони, та ще одѝнъ на східъ со̀нця, поцілу̀ю рідну зѐмлю, запла̀чу тро̀шки, та й... поминайте якъ звали! Піду, кудѝ о̀чі дѝвлються! Колѝ я імъ не до мѝслі, такъ и вонѝ минѝ ба̀йдуже! Вѝжене нуть горобця̀ изъ підъ осѐлі, такъ вінъ и до дру̀гоі полетѝть! У ляхівъ землі багато: мо̀же вонѝ, якъ спомъянуть про тѐе, якѐ колѝсь імъ лѝхо я завдававъ, та взнають, якà минѝ за се заплата булà, прѝймуть менѐ до сѐбе, та ще більшъ зважатимуть, чимъ ті, за ко̀го я оттутъ *(показуе на гру́ди)* ажъ шість ранъ залучѝвъ. Поблукаю по білому світу, а тамъ мо̀же... та вже минѝ шаблею не маяти! Пройшлѝ мої літа изъ світа, якъ листъ изъ дѐрева!

Г н а т ъ.

Якъ? Такъ и закончишъ? Такѝй молодѝй та голінний! Ні. Не для то̀го сіють пшенѝцю, щобъ саранà поіла. Не для то̀го тѐбе Богъ тако̀ю сѝлою та завзятьтямъ наділѝвъ, щобъ ти себѐ марно занапастѝвъ. Бу̀ти тобі гѐтьманомъ! Колѝ не со̀кілъ, такъ рябець; колѝ не козакъ, такъ полякъ, — а Конецьпо̀лській тебѐ до̀бре знае! Захо̀дила и въ ляцьку зѐмлю твоя слава! Знають тебѐ старіі й молодіі; чу̀ли про тѐбе й дівѝці и молодѝці! Ийти до ляхівъ — не їсти пирогівъ! Тільки Конецьпо̀лському сказати, — заразъ дасть війска и бу̀дешъ гѐтьманомъ!...

С а в а.

Ні, дру̀же, страшно! Хай менѐ зневіряють, абѝ честь моя не булà зурѝвошна!

Г н а т ъ.

Такъ щожъ! Ти ду̀маешь, що якъ підешъ до ляхівъ, такъ вонѝ тебѐ такъ и прѝймуть? На тобі, скажуть, пане

Са̀во, житьтя̀-битьтя̀, живѝ у насъ, та іжъ хлібъ, що ми для тѐбе зготува̀ли, за те, що ти колись намъ такъ у печінкѝ вьъвсь. Ні, вонѝ съ тобо̀ю ще умо̀влються, щобъ ти імъ служѝвъ, а вонѝ й тобі тутъ же помага̀тимуть. Колѝ змо̀вишься, такъ тоді й гетьманомъ бу̀дешъ. А то сподіва̀ться на ляхівъ, та ще й чого̀сь ляка̀ться! Вонѝ не такі —самъ здоро̀въ зна̀ешъ! И къ нечистій ма̀тері шляхъ пока̀жуть!

С а̀ в а.

А колѝ такъ—я зоста̀нусь тутъ!

Г н а т ъ.

Щожъ! во̀лю ма̀ешъ! Застава̀йся при ба̀тькові, служѝ, хай тобо̀ю помика̀ють, та отті що горілку пьють, та тільки бага̀то ка̀жуть, а нічо̀го не ро̀блять, хай вонѝ горду̀ють тобо̀ю! Га! на̀шимъ Са̀вою! Тимъ, що колись Острянѝця каза̀въ: отсѐ бу̀де па̀рень! го̀лову минѝ одріжите, колѝ вінъ насъ та не вѝзволить колись зъ підъ ляхівъ, — бо я ще тако̀го молодця̀ та розу̀мника не ба̀чивъ. Отта̀къ каза̀въ Острянѝця, такъ говорѝло ціле вІйсько наше, такъ объ тобі судѝвъ весь людъ правосла̀вний;—та щей ляхѝ-католѝки, и тата̀ри-бесурмѐни, и усі такъ говорѝли про на̀шого Са̀ву Тепѐръ Са̀ва пидніжокъ яко̀го Гордія, або Завалчѐнка! Гара̀здъ, гара̀здъ! У оча̀хъ темніе, якъ поду̀маешъ, чимъ би той Са̀ва бу̀ти му̀сивъ, и чимъ вінъ тепѐръ зоста̀вся! отъ якъ оддя̀кують лю̀де!

С а̀ в а.

(Съ па̀ломъ хвата̀ его̀ за ру̀ку).

Слу̀хай. Чи вѝненъ я? Колѝ у насъ живѝй бувъ Острянѝця, тоді отъщо такѐ було̀: якъ оттепѐръ и ба̀чу, и чу̀ю!

Діялося то на впіслѧ Старйці: старшйни тілки поховàли Левòна, и сиділи собі на відпочивàны край намèту, а менè тоді межъ ìми не булò,—я ще зъ ляхàми бйвся. Прийшòвъ и я; вонй почалй менè роспйтувати; я імъ усè, якъ трèба, повідавъ, про усè імъ розказàвъ, а вонй тèе якъ зачувàли, та лясь-лясь у долòні: ай, кàжуть, Сàво, ай Сàво!... Пісдя тòго вонй межъ собòю рахувàли, та й незнàли, що починàти. Гетьманъ казàвъ—якъ панй рішàть, а панй старшйни то тèе то сèе, — немà путтѧ! Тоді я пидійшòвъ до іхъ, та й кажỳ—отъ ви незнàете, що робйть? А що? кàжуть вонй. Нехàй, кажỳ, які зостàнуться тỳтички зàдній шляхъ стерегтй, а панъ гетьманъ—хай незабàромъ поспішà Конецьпòльскаго доганяти. Усі згодйлись. Отъ, кàжуть, молодйй та розỳмний: порàдивъ насъ! Пішлй жъ вонй збрòі зготувляти, та кòні сідлàти, а панъ Острянйця призвàвъ менè до сèбе, та й кàже минì: Я тебè боюся Сàво! А відъ чòго ти менè боіся, пàне гетьмане? А відъ тòго, кàже, що бачь якйй ти голінний, та мотòрний, та розỳмний, та якъ тебè усі люблять, та поважàють. Якъ ти схòчешъ, той менè колйсь изъ гетьманства зженèшъ. Ні, кажỳ, за такòго гетьмана я хочь послідніімъ козакòмъ раднішъ служйти! тоді ми обнялйся, та й поцілувàлися! *(втирà слèзи)*. Дòбрий Острянйця! Я присягàвсь відомстйти за ёго, и дознàлись лйха ляхй! Тепèръ у мèне зоставàлася одна дỳмка: щобъ менè вйбрали гетьманомъ. Бо якъ сижỳ собі колй одйнъ, то все й думаю: що изъ сèго бỳде, колй ми по куткàмъ ховàтимемося! Трèба гетьмана, та трèба такòго, щобъ усіхъ повернỳвъ на дòбрий ладъ, та зовладіти зъ усимà умівъ. Отъ, кажỳ, якъ би менè вйбрали: ябъ и те зробйвъ, и те змінйвъ, и те врядйвъ,—почàвъ изъ бàтькомъ

рахувàти, а бàтько и обіщàвсь мині. Склйкавъ собі панйвъ старшйнъ на бенкèтъ, — вйбрали вонй бàтька! Спасйбі й простйбі ёмỳ! На що егò: вінъ молодйй, та у èго нòровъ нехорòший! Лỳчче когò нèбудь, аби не могò сйна! Оттàкъ рòблять нà світі! Щожъ я робйтиму?

Г н а т ъ.

Що робйтимешъ? Не гнівайсь, будь лàскавъ, на: читай лишень отсè *(даè ёмỳ листъ папèру)*.

С à в а.

Що се? Відъ пàна Конецьпòльского.

Г н а т ъ.

Эгè!

(Сàва читàе й дивỳеця, дàлі сідà на землю й задỳмуеця).

Г н а т ъ.

А що, бàчишъ, вонй ще не задỳмували, а вже ляхй уперèдъ нарікàють, комỳ гетьманувàти.

С à в а.

(встаè пружòюмъ).

Нікуди дівàтися! Колй Сàва не ґетьманъ, то хай вінъ не бỳде и той, про кòго пісні співàють! Хоч и сỳпротивъ бàтька підỳ, та за діло! Нехàй такъ не рòбить! Хочь и ляхй нарікỳть, та зрàдникомъ не бỳду: упьять достàнеться послужйти рідній Украіні. А вжежъ, — якйй помàй Бігъ, такйй и бувàй здорòвъ! Пàнъ Конецьпòльскій ужè менè бачивъ на пòлі, — нехàй подйвиться на мèне у світлйці!

(вихòдить).

СЦЕНА III.

Въ Терехтемирові.

На площаді багато козаківъ и народу. Біля церкви старшини. Дзвонять.

Андрій.

(Виходе на цвинтарь).

Братці, панове козаки! от-се ми созвали васъ усіхъ раду порадити, та діло поладити! Вже два роки уплило зъ тієі доби, якъ ляхи нашого шановного пана Степана Острянйцю загубили, хоробрихъ старшинъ та енераливъ нашіхъ у себе въ Варшаві закатували, лихомъ та напастью, бідну нашу Украіну посипали. Два роки; за два роки багацько води утекло! Тимъ часомъ католики нашу віру женуть, церкви плюндрують, Святе наше жидові на поругу віддають, надъ людьми православними знущаються, жінокъ та дівокъ нашіхъ поганють, худобою нашою отцевською та дідивською поживляються! Жалкуеться Вкраіна, якъ бідна вдовиця! Молить Бога й не вмолить; блага діти своі и не вблагае! Настигли насъ зліи незгодини: ворогй насъ безталаннихъ подоліли! Розбіглися козаки; забули матіръ свою боронити! Отсе такъ ми помежъ собою, зібравшися, рахували, тай замишляли, якъ би намъ усімъ на ворогівъ своіхъ одностайно стати, рідну землю свою до себе еднати, а недовірківъ изъ іі повипихати. Та навкінецъ утямили, що такъ якъ череді безъ лічмана, такъ козакамъ безъ гетьмана. Та й думали ми собі й гадали, когобъ намъ то, щобъ такого хороброго, та дотепного человіка узяти. Думали жъ ми, та й думали, та й гетьмана собі вибрали. А вибрали ми собі пана Петра Чалого. Знаете ви его усі: вінъ чоло-

вікъ и підъ літàми, и розỳмний, и хорòбрий, та ще сѝна ма, такòго сѝна, що й ляхѝ óдъ èго трусѝлися, и козакѝ ёмỳ дивувàлися. Оттàкъ же, якъ ви тепèръ скàжете? Чи до мѝслі вінъ вамъ бỳде, чи ні? А межъ нàми лỳччого немàе! *(тѝхий гулъ)*.

1-й козàкъ.

Абѝ зàраздъ насъ на ляхівъ повівъ!

2-й козàкъ.

Та щобъ козàцьку лíцарську вòлю шанувàвъ!

3-й козàкъ.

Та ми ёгò знàемо: вінъ ищè за Сагайдàшного полкòвникомъ бувъ.

4-й козàкъ.

А якъ же! Сежъ Сàвинъ бàтько!

(Гулъ більшае, дàлі чутнò словà).

Підъ Чигрѝнъ на ляхівъ! о! о! о! У насъ бỳде гетьманъ!

(Дàлі чутнò брязкотíнне шабèль и крики).

Гнатъ.

Слỳхайте лишень, що я вамъ казàтиму! Гнàта Гòлого послỳхайте! *(гулъ мòвкне)*. Брàтці! що вамъ за рàдість вибірàти старòго діда? Що? Ви дỳмаете, що вінъ васъ гарàздъ поведè? Не родѝть столíтні бàбі дитѝни; не шерегувàти ёмỳ козàцького вíйска, не рихтувàти

ёму̀ на супустàтівъ! Тай не гріхъ такѝ вамъ забу̀ти свогò хорòброго, голінного пàна Сàву! А! отъ когò вѝберемо, такъ отсè такъ! Лѝха всйдить ляшòкъ! И у̀нія къ чорту шелѐхне!

Петрò.

Панòве козакѝ! Колѝ я вамъ не вгòденъ, — мòже я й старѝй и нѐмошний и вìйська вàшого минì не шерегувàти, ані на ворогівъ рихтувàти: нехàй такъ! Тільки не вибірàйте могò сина. Бо вінъ молодѝй, та ще якъ хòчете, а я хочà й бàтько ёму̀, а прàвду трѐба казàти, — учѝвся вінъ у ляхівъ!... Колѝжъ васъ рàдити, такъ отъ пàна Павлà вѝберіть: такъ! Абò пàна Гордія,—тільки не могò сѝна!

1-й козàкъ.

Отъ Гòлий! Нагадàвъ! Колѝ самъ бàтько про ѐго не гарàздъ говòрить!

2-й козàкъ.

Та хай ёму̀ бòлість! Вінъ такѝй злий, та усімà горду̀е.

3-й козàкъ.

Колѝбъ дòбрий чоловікъ, такъ не ставъ би перебивàти бàтька.

4-й козàкъ.

Ѝнший би самъ сказàвъ не хòчу!

5-й козàкъ.

А тожъ! Такѝ Петрà Чàлого тай тільки!

Всі.

Петрà Чàлого вòлимо! Чолòмъ тобі нашъ гетьмане!...

(Старшѝни піднòсять ему̀ булаву̀, бунчу̀къ и корогву̀ съ хрестòмъ, Чàлий ціл̀уе хрестъ берè и стаè на

цвинтарі лицèмъ до нарòда и козаківъ. Крùки стихàють. Всі съ шанòбою слỳхають новòго гетьмана.

Петрò.

Ну, панù козакù! Тепèрь якъ ви самì менè вùбрали, то ви тепèрь вже менè й слỳхати мỳсите! По старòму нàшому звичàю, якъ вùберуть гетьмана, то вінъ поступàеться усіхъ горілкою частувàти, а у насъ сёгò не бỳде. Гріхъ тодì гулѧти, колù Вкраіні лùхо прихòдиться: зàразъ добувàйте шаблì та самопàли, та нàнічь у похòдъ підъ Чигирùнъ. Тодì, якъ Богъ намъ помòже, и ми счастлùво назàдъ звèрнемося,—тодì й весèлости собì завдàти мòжно! Збірàйте, панòве полкòвники, вàшіхъ козаківъ, та щобъ усè незабàромъ у васъ у знарѧді булò! Чỳете? Панòве Максùмъ Гòрленко та Микùта Завалчèнко хай зостаються на сторòжі — Терехтемùрівъ боронùти! Ідìть, козакù, та на вèчіръ зхòдьтеся!

(Крùки). Здорòвья нàшому гетьманові!

Петрò.

А ми зъ вами, панòве старшùни, підемо у цèркву, та Господеві помòлимось, та розсỳдимо, якъ що комỳ трèба чинùти, а тамъ перехрестùвшись — гàйда! Мòже комỳ прийдеться за віру умèрти: дай Боже минì!

Голосà старшùнъ.

Не дай Боже, нашъ гетьмане!

Петрò.

Чомъ? хто терпѐнъ, той спасѐнъ; а хто за віру умìрàе, той собі цàрство заробляе!

(Увіхòдять у цѐркву. Козакѝ йдуть хто кудѝ, співàючи пісню).

Ой, дай Боже за гетьмана новòго
Жити, якъ за старòго!
Хлìба сòли егò уживàти,
Лядські городѝ плюндрувàти,
Слàви, лìцарсьтва козàцькому вíйску доставàти!
Ой, дай Боже!

СЦЕНА IV.

Біля Сàви збìрàеця чи мàло козаківъ. Гнатъ стоітъ òтдалі.

1-й козàкъ.

А щожъ, пàне Сàво, съ тѐбе тепѐрь могорѝчь: що бъ не дỳрно булò, щобъ и ми знàли, що не тебѐ гетьманомъ, а твогò бàтька вѝбралѝ!

2-й козàкъ.

Ну ёгò! Ачь якъ запишàвсь, — и говорѝти зъ нàми не хòче!

3-й козàкъ.

Ходімъ відъ ѐго!

СЦЕНА V.

Сава стоїть замисливщись. Гнатъ тихо підходить до его, за нимъ Лисецький.

Гнатъ.

Пане Саво, Саво! схаменись! се я, твій Гнатъ! Бідага! Отъ тобі! Теперъ якъ разъ розсчитавсь съ козаками? Oддячили вони тобі за вірну службу.

Сава.

(зъ вогнемъ).

Гнате, прощай!

Гнатъ.

А що ти надумавъ?

Сава.

Або до Конецпольского, або топитися.

Гнатъ.

На що топиться? Конецьпольскій ще провожатого дае. *(Лисецькому).* От-се, пане, той панъ Сава Чалий, що вороги шанують а свої глумують.

Лисецькій.

Панъ муй каже свій чоломъ вамъ, посила от-сей листъ и приказуе увірити пана, що вінъ панові теперъ буде и другомъ и оборонникомъ! И просить пана до себе.

Сава.

Гарно! Багацько дякую панові. Приїду черезъ два тижні.

Лисѐцький.

Та, ба̀чишъ, па̀не,—ва̀ші козакѝ у похо̀дъ зібра̀лися, такъ панъ изъ тобо̀ю ма̀е пора̀дитися.

Са̀ва.

Не бійсь. Не до̀вго нахо̀дяться. Скажѝ своѐму па̀нові Конецпо̀льскому, що я ёму̀, моѐму оборо̀нникові и доброді̀телеві, у всімъ раднішъ услужйти, та скажѝ ще—щобъ вінъ не боявся — я тепѐръ вірний и щѝрий послу̀шникъ ёго̀ милости короля̀ и посполитоі!

Кінѐць пѐрвоі дії.

ДІЯ ДРУ̀ГА.

СЦЕНА І.

Въ Вапу̀лишиній світли̇ці сиди̇ть замисливши̇сь, зъ запла̀каними очи̇ма, одна̀ Катери̇на.

КАТЕРИ̇НА.

(встаѐ и співа̀).

Чи я въ лу̀зі не кали̇на була̀?
Чи я въ лу̀зі не червòна була̀?
На що менѐ порубàли, и ги́льлячки поламàли?
Така̀ дòля моя̀!

Чи я въ пòлі не трави̇на була̀?
Чи я въ пòлі не зелѐна була̀?
На що менѐ покоси̇ли, и въ копи̇ці зволочи̇ли?
Така̀ дòля моя̀!

Чи я въ бàтька не дити̇на була̀?
Чи я въ бàтька не кохàна була̀?
На що менѐ засвàтали, и світъ мині̀ завьязàли?
Така̀ дòля моя̀!

Чи не булò річеньки утопи̇ться мині̀?
Чи не булò крàсчого полюби̇ться мині̀?

Достàнется стйду—брйду, цілувàти повновйду!
Такà дòля моя!...

Бідна моя голòвонька! *(схилйвшись до стòлу, плàче и закривá лицѐ рукáми).*

Настя.

(ввіхòдить).

Катерйно! чогò се? Боже мíй милѐсенький! упъять! чого зажурйлася! отсѐ якà зарюмана! ходімъ лйшень! Тамъ у насъ дівчàтъ зібрàлось: танòкъ заведемò.

Катерйна.

Бодàй тебѐ съ твоімъ танкòмъ... мині дйхати вàжко, а вонà зъ весѐлостьми розносйлася!

Настя.

Що тамъ за лихà годйна!

Катерйна.

Эгѐ, сміхъ бачъ, а колйбъ тобі те, що мині...

Настя.

Та щожъ тамъ? А ну лйшень, скажй!

Катерйна.

Зàміжъ менѐ віддають. *(плàче).*

Настя.

За кóго?

Катерйна.

А за кóго? Бодàй би вінъ не диждàвъ! Гнатъ Гòлий, казàла мàти, свàта.

Настя.

Тільки що свата!

Катерина.

Алè... Такъ вонà менè позавчòра позвàла, та й кàже: щобъ ти, дòньку, знàла: свàта тебè пàнъ Гнатъ Гòлий, чоловікъ вàжний, ще изъ старшйхъ, — чи підешъ за èго? Я булò замиркотàла, а вонà на мèне якъ поглянe—такъ... а я й злякàлася, та й сказàла: якъ хòчешъ, мàмо, а мині якъ ти волйшъ, такъ твоя вòля нехàй и бỳде! А вонà мині й кàже: ну, такъ òтъже якъ вèрнуться зъ похòду, такъ зàразъ и рушникй подаетé. А мині не те, щобъ жйти зъ нимъ... дивйться на èго вàдить!

Настя.

Такъ нà щожъ ти згодйлася? Ажèжъ мàти тебè питàла, чи хòчешъ за èго!

Катерина.

Такъ я боялася.

Настя.

Охъ, сміхъ и гòре зъ тобòю, та й гòді! Хібàжъ ти забỳла тогò... своgò... по кімъ не однà дівчина здихàе, а вінъ те й зна, що до тèбе!

Катерина.

Охъ, сестрйце, ластівочко! Якъ би ти знàла, якъ я люблю егò! Далибі, от-сè якъ днівъ зò два не побàчила, такъ инакче зòвсімъ світъ змінйвсь, та такъ сèрдце уривàсться, що не дай егò Бòже!

Настя.

А вінъ, отсѐ, и въ похòдъ не пішòвъ: усì пішлѝ, вінъ зостàвся.

Катерѝна.

А вінъ тутъ?

Настя.

Та я ёгò сёгòдні врàнці бàчила: та такѝй чогòсь смутнѝй, та невесѐлий.

Катерѝна.

Охъ, моя̀ мàтінко! мàбуть довідавсь! Щожъ я ему̀ й казàтиму?

Настя.

А вінъ що дня̀ бувà у тѐбе? Давнò ти егò бàчила?

Катерѝна.

Та отъ ужѐ съ півтѝждня.

Настя.

А чогò дòброго? Батько ёгò тепѐръ гетьманомъ: сі чоловікѝ колѝ дòбрі и ласкàві, а якъ піднìмуться въ гòру такъ и забу̀ли! Ажѐжъ хочъ и мíй: якѝй бувъ дошпѐтний та при́язний; якъ вінъ минì божѝвсь, та присягàвсь!... Не покѝну, кàже, тебѐ нікòли; покѝ живѝй бу̀ду, тебѐ не забу̀ду. А отъ, якъ ёгò зробѝли полкòвникомъ, такъ тепѐръ и прòйде — мовъ нікòли не бàчилися! Та Бігъ зъ нимъ! колѝ вінъ менѐ забу̀въ, такъ и я ёгò. Глядѝ, щобъ и твíй съ тобóю тогò не подіявъ!

Катерѝна.

О ні, Настŷсю, далибі, ні. Вінъ такѝй дòбрий, та вірний—вінъ менè по вікъ не забŷде; швѝдче самъ собі смерть заподіе, ніжъ менè любѝть перестàне! Охъ! крàсчого молодцѝ нà світі немà. Про кòго пісьні співàють? Комŷ молоді й старі дивŷються? Кудѝ не поглѝнешъ, кудѝ не прислŷхаешься, — усè про могò Сàву! О, колѝсь и мині лежàло се рàдістью на сéрдці! Булò якъ зійдуться дівчàта: кòжна вихваляеться своімъ кохàнцемъ, а якъ до мèне дійдуть—усі притѝхнуть, — ні, кàжуть, відъ Катерѝнного крàсче и моторніше немàе! Егò й хвàлють, ёгò й слàвлють, а вінъ кàже: що мині от-сѝ слàва; мині, щобъ тільки віра нàша булà ціла, та ворогѝ насъ не зобіждàли — объ сімъ тільки й Бòгу, кàже, молюся! А якъ одѝнъ разъ ми сиділи тŷтички у двохъ, а вінъ мині такъ жàлко роскàзуе, якъ ляхѝ нàшіхъ зобіждàють, та віру женŷть, та й кàже: гàрно, Кàтю, за віру свою вмèрти: и Бігъ томŷ на тимъ світі заплàтить, и пàмъять егò люде шанувàтимуть. Що, кàже, якъ би намъ съ тобòю увъ одѝнъ часъ присудѝла дòля за свòю віру вмèрти: поховàлибъ насъ у одній ѝмці, а дŷші нàші у Гòспода Бòга тішилися! Тоді менè ажъ у слèзи кѝнуло! Та якъ би ти почŷла, якъ вінъ візьмется роскàзувати, якъ вінъ воювàвъ, та де бувàвъ, та які біди емŷ приключàлися... и Боже мій! Подŷмаешъ, чогò то вінъ не одбŷвъ на своèму вікŷ, а всежъ то Богъ дòброго борòнить!... Охъ, Настŷсю, Настŷсю! Не бŷти мині за нимъ—не бŷти мині ні закѝмъ! Понесŷть менè на гробовѝще: я вмру съ тŷги! *(плàче)*.

Нàстя.

И мині вже жàлко стàло. Щѝро ти ёгò любишъ!

Катерина.

А ти думаешъ ні! Далибі люблю. Колибъ не любила, такъ ябъ такъ и не говорила.

Настя.

Такъ колѝ ти пѐвне знаѐшъ, що вінъ тебѐ не покине....

Катерина.

Далибі знаю, сестрице. Вінь менѐ любить! Его хотіли сватати на великихъ паннахъ, такъ вінъ одмагався! Та вінъ мині самъ казавъ, що менѐ не покине!

Настя.

Такъ щожъ ти? Бухъ матері въ ноги, та й скажи, що я, мовляй, ні закого не хочу иншого; люблю Саву — ему й жінкою буду.

Катерина.

Такъ я боюся.

Настя.

Такъ що жъ будешъ робити?

Катерина.

Та я й сама не знаю, що мині робити на світі! Охъ, бідна жъ моя голбвонька!

Настя.

О, та чудна жъ бо яка ти, сестрице! Справді зъ тобою и наплачешъся и нарегочешъся. Колй ти боіся, такъ я сама піду, та й скажу твоій матері.

Катерѝна.

О ні, Настѝсю, не кажѝ; будь лàскова — не кажѝ, я боюся!...

Нàстя.

Такъ ти мàбуть хòчешъ за Гòлого?

Катерѝна.

Хай ёгò лихà годѝна побъè! Я ні закòго не хòчу, тільки за могò Сàву.

Нàстя.

Ну, такъ на тèбе нічого дивѝться! Плàкатимешъ—òчі вѝплачешъ, а дòброго нічòго не бỳде. Отъ тобі побожѝлась: підỳ, та й скажỳ, що ти любишъ Сàву. Сегòдні у вèчері скажỳ *(йде до дверѐй)*.

Катерѝна.

(кѝдаеться за нèю).

О, не кажѝ, Настỳсю — стривàй!...

Нàстя.

Хай не Нàстя бỳду, колѝ не скажỳ! *(вихòдить).*

Катерѝна.

Отъ тобі нà! що якъ вонà скàже? Якъ минì мàтері відказàти! Охъ, мàтінка моя!

СЦЕНА II.

Сàва. *(вхòдить)*

Здорòва Кàтю.

Катерѝна.

(кѝдается ему̀ на шѝю).

Мі́й Са̀во, мі́й милѐнький!

Са̀ва.

Охъ, моя̀ перепілочко! *(мі́цно обнімà іі)* Погàно намъ прихòдиться; ду̀шно минѝ нà світі!

Катерѝна.

А сёгòдні жàрко.

Са̀ва.

Жàрко, Кàтю, ду̀же жàрко: *(покàзуе на гòлову)* от-ту̀тъ горѝть; *(покàзуючи на гру̀ди)* от-ту̀тъ печѐ! Кàтю, Кàтю, мòже не дòвго намъ тішитися; не дòвго намъ бàчитися! Розлучàе насъ злàя дòля!

Катерѝна.

Якъ? Ти менѐ покѝнешъ! *(про сѐбе)* Охъ, мàтінка моя̀ рідна — провідавъ!

Са̀ва.

Покѝнуть тебѐ! Хай Богъ тогò покѝне, хто свою̀ кохàну покидàе! Ні, Кàтю: не я, а ти менѐ покѝнешъ... розлучàе насъ лихà дòля.

Катерѝна.

(зъ ля̀комъ у бікъ)

Якъ разъ! *(Сàві)* От-сѐ жъ твій бàтько якъ ставъ гетьманомъ, такъ ти зрàдивъ.

С а̀ в а.

Охъ, не рви могò сѐрдця: вже ёгò й такъ трòхи не розшматувàли. Я до тѐбе забіжỳ для розвàги, а ти минì знòву трудà завдаѐшъ. О, якъ би ти знàла... Кàтю—ти не знàешъ, якъ оддя̀кують люде; ти молодà, ти сегò не знàешъ! Тепѐръ ужѐ я не той, що бувъ колѝсь: за мою слỳжбу, за мою прàцю зъ мѐне знущàються, цурàються менѐ! нарỳгуються надо мнòю. Не той ужѐ я Сàва! Покѝнули мѐне братѝ, мої, одступѝвсь одъ мѐне рідний бàтько, немà въ мѐне ні дрỳга, ні прѝятеля—одѝнъ я зостàвся! *(дѝвиця на нѐї ласкàво)*. О ні! я помилѝвся, — е ще у мѐне ти: ищѐ я не здвсімъ сиротѝна!...

К а т е р ѝ н а.

Сàво!

С а̀ в а.

Охъ, Кàтю, Кàтю, прощàй—я підỳ, минì жити нỳдно, я хòчу вмѐрти!

К а т е р ѝ н а.

О, не вмірàй Сàво! колѝ жъ умірàти, такъ помремò обòє.

С а̀ в а.

Сѐрденько, рѝбонько моя̀! О, якъ би тільки вмѐрти! мòже цілий вікъ достàнеться блукàти по світу, усімà забỳтий, якъ приблỳдна вівця̀. Знàешъ: минì вже не мòжно тỳта жити, не хòчуть щобъ я живъ тỳта... я підỳ відсіль, підỳ кудѝ òчі дѝвляться: мòже де на чужѝні загѝну, тоді хочъ ти згàдуй менѐ! Не забувàй менѐ!...

КАТЕРЙНА.

Я піду съ тобòю.

САВА.

О, ні! тяжко вàжко тобі йти за мнòю: у тèбе мàти, рòдичі, ти жалкувàтимешъ на впісля!

КАТЕРЙНА.

А въ тèбе хібà бàтька немà?

САВА.

Бàтька! Не кажй минì сёгò,—я загубйвъ, я протесàвъ свогò бàтька, абò вінъ менè; про те нехàй насъ Бігъ розсўдить! Ледàщу шкàпу погàний іздèць у сто разівъ лўчче поважàе, ніжъ вонй, сі козакй, менè бідного.

КАТЕРЙНА.

О, мій милéнький! Та щобъ же іхъ недòбра годйна узялà, якъ вонй тебè зневіряють!

САВА.

Спасйбі, що хочъ ти менè пожаліла! Минì и нà світі жити вàдить. Колйбъ не тèс, ябъ утопйвся.

КАТЕРЙНА.

И я съ тобòю!...

САВА.

Охъ, ти моя милéнькая, дòбрая Кàтя! Вонà на усè готòва!...

КАТЕРИНА.

На все, дàлибі, на все! Якъ ти підешъ, я за тèбе вчеплюся; хочъ ти менè віджењèшъ, я впъять такй піду̀, усè такй не одстàну одъ тèбе!

САВА.

А мàти, а родина?

КАТЕРИНА.

Мàтінка! *(на очàхъ слèзи).*

САВА.

Отъ бачъ, тобі й жàлко!

КАТЕРИНА.

Жàлко? А якъ же не жàлко! Бачъ, тобі не жàлко менè покидàти.

САВА.

О, щобъ мині смерть на сімъ місті!

КАТЕРИНА.

Колй смерть, такъ обòмъ вмісті! Я відъ тèбе не одстàну. Щобъ менè грімъ убйвъ, колй я хочъ часйночку безъ тèбе жйтиму! Мàти!... мині безъ тèбе ніщò недòрого; колй ти спрàвді заду̀мавъ итй, — я покйну мàтіръ, такй піду̀ за тобòю!

САВА.

Безъ тèбе мині тожъ світъ Бòжий темнйця, тільки мині тебè жàлко! Я піду̀, скàзано, кудй òчі дйвляються: наберу̀сь и лйха и гòря. Мòже де колй и хліба не істиму, и слёзàми умйюся... якъ ти усè те терпітимешъ?

КАТЕРИНА.

Бачь, який ти: ти такъ зможешъ стерпіти, а я й не зможу! Я люблю тебе.

САВА.

Я піду у ляцьку землю.

КАТЕРИНА.

Хочь и до татаръ; хочъ на край світа! Я все таки тебе не покину, далибі не покину: що хочешъ роби, а коли ти справді надумавъ итй—я не зостанусь!

САВА.

Квіточка моя веснянаяя! ягідка моя чорвоная! Біля тебе й горе забудешъ. Геть, каталажна думка! Я впьять Сава, той Сава, що бувъ и першъ. Нехай зъ мене знущаются, нехай зъ мене глумують — е у мене, хто мене приголубить! *(обнімà ïï)* сердечко, рибонько! Катричка моя *(цілуе ïï)*. О якъ би наші душі оттакъ обвилися та заразомъ и вилитіли зъ тіла!...

СЦЕНА III.

Параска входить.

ПАРАСКА.

Що се! Катю! отсе такъ!... отъ молода!...

КАТЕРИНА.

(зъ ляком одскакуе).

Матінко!...

Параска.

Панъ Сава! ну, до діла! Гетьманскій синòкъ! Ні, се вже якъ хòчешь, а тільки вèрнеться батько зъ похòда — я підỳ до èго: ти взнàешъ, якъ дівчàтъ звòдить! Не подивлюсь, що ти такè есть! И ти, бісова — що се ти рòбишъ! А! молодà ти! Та ти менè на віки осорòмила. Стревàй, я покажỳ тобі! Ачъ, якъ міцно обнялися! Дивіться, які нàші молоді!

Катерѝна.

Охъ, бідна жъ я!

Параска.

Ачъ! Такà то ти мàбуть бỳдешъ, якъ и зàміжъ підешъ!

Сава.

Пàні моя! Хочъ я и виновàтий тимъ, що нищечкомъ вчащàвъ до твоèі дòньки... та вже якъ покорѝтися, такъ и Богъ простѝть. Я на нèі нічòго погàного, та худòго не замишлявъ: я іі любѝвъ... вонà менè; намъ обòмъ однò безъ дрỳгого жити не любо. Щожъ, кàжуть дòбрі люде, що вірному кохàнью и Бігъ не протѝвникъ! А я любѝвъ іі, и люблю, и вішно любѝтиму! Вонà менè тожъ!... А ні я до дрỳгоі, а ні вонà до дрỳгого не підемо! За такè кохàньня немà гріхà; не ми вѝнні, що намъ Бігъ сèрдце давъ!

Параска.

Такъ ти хібà не знàешъ, що вонà йде зàміжъ?

САВА.

И не знаю, и не чувъ, и не вірю. Хіба ти іі приневолишъ? Щожъ изъ сего буде! Загубишъ насъ обохъ, и зятеві журба вішно буде, и сама собі печалю завдасй! Я тільки знаю, що моя Катричка щиро и вірно менè любить, якъ и я іі. Колй жъ лиха доля насъ розлучить и не дасть намъ въ парі жити, то ми й тому раді будемо, що не стерпимо розлуки, а справедливий Господь хочъ не на симъ, такъ на тимъ світі наши души усе такй до купи злучить!

ПАРАСКА.

И ти любишъ Саву, донько?

КАТЕРИНА.

Охъ, матусю, люблю!...

ПАРАСКА.

Такъ нащожъ ти, якъ Гнатъ Голий тебе сватавъ, сказала, що хочешъ!

САВА.

Якъ? Гнатъ Голий! Тебе сватавъ? Ти згодилась, Катерино?

КАТЕРИНА.

(Кидаецця до нігъ матері).

Матінко, ненечко! Простй жъ менè! Я побоялась: такъ, сама не знала, що сказала, — сказала та й сама не рада. Съ того часу от-се мені така мука, що и хлібъ на думку не йде. Я люблю Саву — до віку вічного ёго любити буду! А Гната Голого... якъ вінъ мені на думку прийдеться,

такъ ажъ у грудяхъ важко стане. Далибі, матінко, я тільки злякалася, а я люблю й любитиму одного Саву. Не розлучай мене зъ нимъ, матусю, бо и вінъ мене любить!

ПАРАСКА.

Такъ на щожъ ти сказала? Отъ дурна! Хіба я тебе неволила, чи що? Ачъ! сама собі жалю завдае! Бігъ зъ вами, діточки! Колй вже такъ собі любитеся, то и Бігъ зъ вами! Я вамъ не розлушниця! Хочъ куди, такъ я нічого. Отъ вамъ мое благословеньня! Я не буду супротивъ... Панъ Сава чоловікъ гарний и добрий и великого роду, и все... Бігъ зъ вами! Про мене, такъ хочъ заразъ до вінця.

КАТЕРИНА.

Охъ, матусю, миленька матусенька, якъ же ти мене звеселила! *(кидаецця на шию Саві)* Саво, ти мій тепера!

САВА.

(кланяецця Парасці).

Не знаю, моя нене, чимъ тобі и дякувати: ти мені віку прибавила.

ПАРАСКА.

Господь зъ вами, діточки: любітесь собі — мене не забувайте: отъ уся й дяка.

(Входе Настя).

КАТЕРИНА.

(кидаецця Насті на шию).

Сестріще, Настусю. Тепера Сава мій! Мати така добра, якъ взнала, такъ заразъ насъ и благословила.

Настя.

Ну, що! Не правду казала я тобі: признайсь матері, вона тобі нічого, а ти тільки й знаешъ, що рюмаешъ.

(Парасці).

Здоровенька була зъ молодими, тітко!

Параска.

Спасибі. Бачь яка ти, Настю: знала, що моя Катя любить Саву, а мені не сказала. Ябъ тоді заразъ згодилася, а то сердешна—що одбула! Бачъ якъ зъ лиця спала! А все то черезъ журбу! *(бере Катерину за голову).* Яка головка гаряча, — а очі які червоні! Піди, мое серденько, умийся холодною водицею, може воно полегчае.

Катерина.

Ні, мамо: мині й такъ легко на сердці.

Настя.

Сказано—молодий зъ молодою! Теперъ тільки помолитись Богові, та й до шлюбу.

Сава.

А я прохатиму тебе, мати: чи не можно такъ, щобъ на сімъ тиждні и весілля у насъ було.

Параска.

А батька твого підождати? хтожъ у насъ на весіллі буде?

Сàва.

Немà у мèне батька! у мèне тепèрь е мати! спрàвимо весілля и безъ гостèй, бо менì трèба поспішàти...

Парàска.

Прàвда. Твоè діло військовè. Та у тепèрешню годùну якъ веселùтися—то тілько гріхà набірàться.

Нàстя.

А нў лишь ти, молодà зарўченая,—ходімъ у твíй садòкъ: либòнь рясно цвітè!

Катерùна.

Ходімъ, Сàво!

Сàва.

Ходімъ!

(Про сèбе).

Гнатъ Гòлий! От-сè ще менì карлючка!

(Вихòде).

СЦЕНА IV.

Въ Терехтемùрові.

Дзвòнять. Велùка сùла нарòда: біжàть, тòвпляцця; чўти крùки.

1-й.

Нàші вертàються зъ похòда.

2-й.

Де?

3-й.

Та ондечки. Не бачишъ? уже у гòроді.

2-й.

А! теперъ и я бачу.

3-й.

Насилу доглядівся.

(Микита съ козаками виходить на зустрічъ гетьманові и старині, котрà злазе зъ коней. За ими ідуть козацькі полки. Народъ товпиться біля гетьмана. Гомонять, роспитують).

Народъ.

А що? ну? Чи счастьтя, чи несчастьтя? Чи побили ляхівъ?

Гетьманъ Петрò Чалий.

Багацько заходу, а день празднику. Бачите, пішли ми у походъ, а насъ мало. Зустрівся зъ нами загінъ ляхівъ, такъ ми его й побили. Та ще й два табора полонених навезли. Та про все те байдуже. Хотілось, бачте, у Чигиринъ убратись, та саме ляцьке гніздо поворушити, та ні,—не зъ силою! Треба більшъ козаківъ понабірати: и за те спасибі, що де які поприставали до насъ, учувши про нашу справу. Отъ якъ більшъ позбіраються, та ще запорòзці трапляться зъ нами, тоді сміло можно сподіватися, що додамо лиха супустатамъ.

Народъ.

Ну, а все жъ таки нàші одолìли?

Петрò.

Та нàші, та що изъ сèго путьтя̀ ще? Трѐба більшъ!

Народъ.

Що жъ? и за се дя̀куемо Богові. Гей! нàші одолìли. Гетьмане нашъ, милий гетьмане нашъ!

Петрò.

(До козаківъ).

Ну, тепѐръ, хлòпці, я васъ одпущỳ. Спасѐть Богъ за вірну слỳжбу! Идìть собі, та подìлитесь здобичею, та безъ свàрки, безъ чвàри, тихѐнько та хорошѐнько. А пòтимъ відпрàвте собі молѐбень, та панахйду по вбйтихъ, хто у кòго прилучиться, абò рòдичи, абò прйятелі... що жъ робйть! Вiйськовѐ дìло — терпìти трѐба. Та й тогò не забувàйте, що хто за віру свою загйнувъ, то тогò Бігъ на тимъ світі не зоставить. Та глядìть, багàто не гуляйте, бо тепѐръ такѐ дìло, що якъ ляхй взнàли про нàшу спрàву, то такъ и стерегтймуть, щобъ намъ нàпасть учинйти. А черезъ тйждень упъять: я куняти не люблю. Менì щобъ усѐ жвàво, та бòйко, та мотòрно булò. Ну, йдìть собі! *(козакй росходящця)*. А ви, панòве старшинà, бỳдьте лáскові, ходімо до мѐне: писля̀ похòда відпочйти трѐба.

Микйта.

Чолóмъ твоíй милости, високовельмòжний пàне гетьмане.

Петрò.

Здорòвъ, здорòвъ, пàне Завалчèнко! Чи все гарàздь булò безъ насъ: у гòроді? дòма—у насъ? Чи не чỳвъ чогò? чи не бàчивъ?

Микйта.

У гòроді то, пàне гетьмане, нічòго. А чувъ я тільки, що вискàкують тутъ ляхй, та хòдять перевдягнуті.

Павлò.

Трèба глядіти, а то вонй, сỳчі, лукàві якъ бісй. Появиться одйнъ, а тамъ дрỳгий, а тамъ глядй—чòго дòброго! Та ще отсй жидовà... икъ злйдню бъ усю ii повипихàти!

Микйта.

Алè... Вонй самì повтікàли. Бо якъ нарòдъ розсèрдивсь, — то якімъ ще сторчакà у вòду завдалй.

Андріій.

Такъ бісовій жидові й трèба!

Петрò.

Ну, бйльшъ нічòго не чỳти?

Микйта.

А що, пàне гетьмане, не любо и тобі то бỳде слỳхати, якъ я тобі повідаю. Та щожъ — трèба!

Петрò.

Що такè?

Микита.

А отъ що, пàне гетьмане: синъ твій по кривòму шляхỳ поїхавъ.

Петрò.

Що такè?

Микита.

Да такъ, що ёгò тепèръ и у гòроді чортъ-мà,—поїхавъ, а кудѝ, хто ёгò зна! Та ще й оженѝвся. Та забрàвъ свою жінку, и худòбу, и чѐлядъ — та й майнỳвъ. А булò се... колѝ? у понеділокъ? такъ! у той понеділокъ!

Павлò.

Отъ тобі на!

Андрій.

Оженѝвсь безъ бàтька!

Степàнъ.

Та й майнỳвъ кàзна кудѝ.

Грицькò.

Та вже хто бàтька не слỳха, то зъ тòго добрà не бỳде.

Петрò.

Зъ кимъ же вінъ одружѝвся?

Микита.

Зъ Вапулівною Катерѝною: ії мати удовà, жінка полковòго обòзного, вінъ умѐръ оцè вже рòківъ зо два. Оженѝвсь, та й поїхавъ. Бідна тѐща отъ якъ убивàеться!

Петро̀.

Го̀сподп!

Микѝта.

Вона̀ зо̀всімъ була̀ заручена зъ паномъ Гна̀томъ Го̀лимъ.

(Всі дивлящця на Го̀лого).

Петро̀.

(Поду̀мавши).

Ходімъ, Микѝто; розскажѝ мені, якъ се діялося.

(Вихо̀дить зъ Микѝтою).

Павло̀.

Тсежъ вінъ розсѐрдивсь на насъ, що ми ба̀тька вѝбрали, а не его̀!

Андрій.

Падлюка жъ вінъ, колѝ ба̀тькові завѝстуе!

Антѝнъ.

И дѐ се вѝдано, щобъ женѝтись безъ ба̀тька?

Онисифоръ.

Та ще й виднявъ у свого̀ приятеля молоду̀!

Ничѝпиръ.

Бачъ, Гна̀те, ти за ѐго заступа̀всь, а вінъ чимъ тобі оддя̀чивъ.

Карпо̀.

Ачъ, бідний, якъ змінѝвсь!

Андрій.

Не оступа̀всь би за ѐго. А то, бачъ, грівъ гадю̀ку у па̀зусі — вона̀ й укусѝла!

Павло̀.

А голінний хло̀пець бувъ сей Са̀ва, та звівъ ёго̀ лука̀вий!

Андрій.

Такъ щожъ що голінний! Хіба̀ ми ёго̀ й не честѝли за те! Ёму̀ усѐ було̀, чого̀ вінъ сто̀івъ. Що гетьманомъ не вѝбрали? А тебѣ знавъ, бісівъ, що хоча̀ вінъ и бувъ молодѐць — не черезъ ба̀тька се. Яко̀го на̀пусту про ѐго напустѝли! Чимъ ми ёго̀ не шанува̀ли: и подару̀нками и чѐстью̀.

Павло̀.

Ну, та вінъ такѝ того̀ й сто̀явъ.

Андрій.

Те! оддя̀чивъ вінъ га̀рно за се! Не по щѝрій любо̀ві служѝвъ вінъ родѝні, а зъ корѝсти.

Ничѝпиръ.

А тожъ. Зъ чо̀го вінъ нажѝвся. Все зъ на̀шоі ла̀ски. Неха̀й би верну̀въ усѐ!

Онисифоръ.

Та вже се ёму̀ не минѐться.

Карпо̀.

Ну ёго̀ къ злйдню! Що ви зъ імъ розвозѝлися! Ба̀ба зъ во̀за — кобилі лѐгче!

Грицько̀.

Оть, Карпо̀ хочъ якъ, такъ вйгадае.

(Росхо̀дяться).

Гнатъ.

(Остаѐцця одйнъ, стоіть кілько хвилйнъ на̀че зля̀каний, да̀лі зъ доса̀дою ту̀па ного̀ю и рве на собі воло̀ссе.

Побйла менѐ лиха̀ годйна!

СЦЕНА V.

Въ Немйрові, у Конецьпо̀льского.

Конецьпо̀льскій и Са̀ва.

Конецьпо̀льскій.

Такъ, Са̀во. Неха̀й ка̀жуть, що ми не шану̀емо тихъ, що намъ ко̀рються — ти не те ска̀жешъ!

Са̀ва.

По віки вішні дя̀куватиму за ва̀шу ла̀ску.

Конецьпо̀льскій.

Що каза̀въ, усѐ те спо̀внивъ: и земля̀ у тѐбе е, и ху̀тиръ, и уся̀кові ста̀тки. И оть наказа̀въ будйнокъ вйбудовати — живй та служй намъ.

Са̀ва.

По̀ки силй бу̀де, на все радні̀шъ для васъ.

Конецьпо̀льский.

А тимъ ча̀сомъ я напишу̀ про тѐбе: хоча̀ ваші козакѝ такъ розгнівѝли короля̀ и посполѝту, що іхъ поверну̀ли у хло̀пи, та ми такі — колѝ зъ щѝримъ сѐрдцемъ покорѝтися — упъять поло̀жимо ла̀ску! А я такѝ насто̀ю на тимъ, щобъ упъя̀ть гетьмана поста̀вили — и тоді̀, Са̀во! взна̀ешъ мою̀ пра̀вду! бу̀дешь Украі̀нськімъ гетьманомъ!

Са̀ва.

Тоді̀, па̀не, пѐрше ді̀ло моѐ бу̀де вірною слу̀жбою оддя̀чити ёго̀ мо̀сці королю̀ и тобі̀, моѐму ба̀тькові и добродітелёві.

Конецьпо̀льский.

Тоді̀ ѝнакъ бу̀де. Ти чоловікъ розу̀мний и дотѐпний! Підъ тобо̀ю швѝдче вонѝ увойму̀ться, шизма̀тики сі. Тоді̀, сподіва̀юсь, у̀нія вже во̀зьме своѐ.

(Са̀ва ско̀са дѝвиццця на ѐго).

А що ти? Чого̀ ти такъ дѝвишься! А! я зна̀ю: ще не розвѝкся съ коза̀цькимъ ду̀хомъ! Ну, побу̀дешъ у насъ — змі̀нишъся! Ідь тепѐръ до своѐі во̀тчини, а въ неді̀лю до мѐне, та я такѝ й самъ у тѐбе на новісѝльлі бу̀ду.

Са̀ва.

Унія! *(помовча̀вши тро̀хи)* до забачѐньня па̀не!

Кінѐць дру̀гоі дії.

ДІЯ ТРЁТЯ.

СЦЕНА I.

Въ Немйрові, въ будйнку Конецьпольського.

Конецьпольскій, Лисѐцькій.

Лисѐцькій.

Отъ дйво, пàне!

Конецьпольскій.

Що такѐ?

Лисѐцькій.

Якъ би панъ дўмавъ! Той Гнатъ Гòлий, що здàвну зо мнòю перемовлявся, — якъ би панъ дўмавъ! На Сàву тепѐръ нарікà!

Конецьпольскій.

Якъ!

Лисѐцькій.

Кàже, мовъ сей Сàва нарòкомъ прийшòвъ, щобъ до насъ підсусідиться, та взнавàть про нàше! А вінъ, кàже, одъ козаківъ пòсланий, щобъ одвòдъ зробйть. Нехàй, кàже, панъ ёмў не вірить, бо вінъ ёгò изражàти мйслить.

Конецьпольскій.

Якъ же? Коли вінъ самъ тебе до Сави проводивъ!

Лисецькій.

Отожъ и мені чудно! Нате вамъ отсей листъ відъ его.

Конецьпольскій.

(Читае).

«Многи ділй дивні діються. Издавну я вамъ бувъ раднішъ, а отсе и мене було підрадили. Я думавъ, що сей Сава зъ щирою правдою до васъ, ажъ тепера взнавъ, що вінъ зъ козаками въ ладу и перемовляеться зъ іми черезъ листи. Хай его високовельможний панъ бережеться: вінъ израдникъ, вінъ вамъ лихуе! — Вірний и найпослідній панській слуга и підніжокъ Гнашка Голий!» Лихий же іхъ розбере!

Лисецькій.

Та я на се, пане, не дуже потураю!

Конецьпольскій.

Тільки сей Сава не добре щось на мене позира, якъ я ему про унію стану казати!

СЦЕНА II.

Въ Терехтемирові.

Старшини й козаки прохожуються, розмовляючи про між себе.

Максимъ.

Що, панове, казали, упъять у походъ?

Ничӱпиръ.

Бодай ёго возилася зъ походами! Ходишъ, а нічого не виходишъ!

Карпо.

Панові Ничӱпирові усе бъ пожива була.

Ничӱпиръ.

А щожъ марно биться! То не козацьке діло, коли воюешъ безъ поживи.

Андрій.

Та що, братці? Щобъ сёго гетьмана трясця взяла! Отъ уже вісімъ місяцівъ гетьманӱе, а що ми зробили: дальшъ Терехтемирова носу не ткнемъ! Першъ казавъ, що насъ мало: отъ уже й ціле військо зібралося, а все нічого нема путьнёго.

Антинъ.

Мовъ нарокомъ усе бариться!

Степанъ.

Та ще й спісивий якйй ставъ: от-то колись я прийшовъ до ёго, такъ вінъ такий, що ну!

Грицько.

Щось, панове, та не даромъ вінъ... хай мені не зна що, коли у ёго поганого немае на думці.

Павло.

О, ні, панове, за се я стою! Отсе що вінъ рахманний здаеться — побачимо!

Карпо̀.

Та вже якъ хо̀чешъ, а я ставъ помічàти: щось не до̀брий вітеръ подихà!

Гнатъ.

Та й дỳже не до̀брий, пàне Кàрпе! Вамъ, пано̀ве, тільки такъ здаѐться, а я запѐвне знàю, що намъ не забàромъ бідà прилỳчиться.

Голосà.

Якà?

Гнатъ.

Такà, що здо̀рово бі́га! Колй ми не вй випережемо її, такъ пропадемо̀: ляхѝ усіхъ живцѐмъ заберỳть.

Павло̀.

Відъ ко̀го такъ?

Гнатъ.

Відъ одного̀ зрàдника, сỳчого сйна! Відъ тиѐї гадю̀ки, що, мовляли, я у пàзусі грівъ. Відъ Чалѐнка. А що, пано̀ве, ви ще не знàете де вінъ?

Антйнъ.

А чортъ ёго̀ зна, пішо̀въ кудйсь блукàти!

Грицько̀.

Отъ ужѐ пів-ро̀ка якъ и чỳтка за ёго пропàла!

Гнатъ.

Такъ знàйтежъ, пано̀ве: вінъ живѐть биля Немйрова, та й панỳе. Зазнàвсь зъ ляхàми, купйвъ маѐтку, вйбуду-

вавъ хоро̀мину, звівсь зъ Конецьпо̀льскимъ, та на насъ на усіхъ тепѐръ лѝхо замищля̀.

Павло̀.

Не мину̀е вінъ на̀шіхъ шаблю̀къ, колѝ се пра̀вда!

Грицько̀.

Я вже за здалегі̀дь про се чува̀въ.

Павло̀.

Чува̀въ, та й га̀дки не взявъ.

Грицько̀.

Ні. Се вже я такѝй, що відъ мѐне ні я̀кий чортъ не схова̀еться. Провідаю, якъ не вихиля̀йся!

Гнатъ.

Ти чи прові̀даешъ, чи ні, а я вже й провідавъ, и взна̀въ. На̀те вамъ, пано̀ве, от-сѐй листъ: колѝ хо̀чете допѐвнитись, що сѐ не брехня̀ — прочита̀йте лѝшень!

Грицько̀.

Я не вчѐний, такъ хочъ и не гляді̀ти. Чому̀ мо̀жно, я й такъ повірю, а чому̀ не мо̀жно, такъ хочъ ти цілий обе-рѐмокъ папі̀ру принесѝ, такъ, далибі, не пові̀рю.

Павло̀.

Дава̀й: *(чита̀)*. Кгди би намъ изъ тобо̀ю оба̀читися, такъ щобъ ти одъ вра̀жесьскихъ по̀мислівъ слабо̀денъ бувъ, то я упѐвнивъ би тя, щобъ ти не ляка̀вся, бо тебѐ не ошу-ка̀ють, алѐ вельмо̀жнимъ війска Запоро̀жскаго гетьманомъ поста̀влють!

Грицькò.

Бàчите. Що жъ отсè вінъ затівà?

Антѝнъ.

Эгè! пèрся, бачъ, у гетьмани, такъ не далѝ, — такъ вінъ òт-куди вдàривсь.

Мосìй.

(Роздвигàючи старшѝнъ швѝдко).

А ну, стривàйте! Ще? Що дальшъ бỳде?

Карпò.

Тю! дивìться лѝшень! Отъ нщè й вінъ нехàй прочитà! Дàйте ёмỳ. Вінъ тамъ розберè лѝсого дìда.

Мосìй.

А що, не розберỳ дỳмаешъ?

Карпò.

А дай ёмỳ, пàне Пàвле, нехàй вінъ похарамàрка.

Павлò.

(Тìче емỳ листà підъ нісъ).

Ну на — дивѝсь!

Мосìй.

(Розбìрà).

Азà: ні! помилѝвсь трòшки: здàется ***землѧ́***, а вонò бачъ ***живѝте***. Чòртова ляховà писàть не вмìе. Якъ погàно!

Карпò.

А що, розібрàвъ?

Мосій.

Чортъ ёго̀ розберѐ! Пога̀но напи̇сано.

Карпо̀.

Ні, ні; поча̀въ такъ кінча̀й!

Мосій.

А ну тебѐ! *(вихо̀дить)*.

Карпо̀.

Ачъ вирвавсь якъ Пили̇пъ зъ конопѐль! Та ні: не при тобі ма̀буть напи̇сано!

Мосій.

(Хита̀ голово̀ю).

Эгѐ!

Павло̀.

Ну, слу̇хайте дальшъ: «А якъ твоѐ жола̀нье есть послужи̇ти Крулѐвству и щобъ ти не боявся ворогівъ, бо ѐсли вони̇ увідаютъ, му̇сутъ тебѐ у залі̇за утрончи̇ти, або̀ заби̇ти, то ти спішно утіка̀й до насъ, а у насъ пристальний приютъ тобі налі̇зенъ бу̇де, и одъ жа̀дного непри̇ятеля небезпѐченство, алѐ шана якъ потрѐба». — Отъ що ро̀биться, пано̀ве, а ми сёго̀ й не зна̀емъ!

Степа̀нъ.

Ну, спаси̇бі тобі, Гна̀те, що ти зъумі̇въ извідати, а то ми бъ усі̇ пропа̀ли.

Павло̀.

Ну, якъ же ти, Гна̀те, сей листъ добу̇въ?

Гнатъ.

Бàчите. Вінъ то ще здàвну міркувàвъ, якъ би насъ згубѝти, а собі счастьтя відъ ворогівъ залучѝти. Ищè съ тиèі добѝ якъ ляхѝ забили нàшого покійного Острянѝцю, то хочъ вінъ и такѝй и сякѝй, и воевàвъ гарàздъ, — а все у èго на дỳмці погàне булò. А Конецьпòльскій то й шукàвъ такòго, щобъ ёмỳ про насъ звістку давàвъ. Чогò шукàвъ, те й налізъ! Обізвàвся корòстяний до шолудѝвого! Извівъ іхъ дідько! Отъ Конецьпòльскій и присилà ёмỳ листѝ та подарỳнки, а вінъ ёгò за те звіщàвъ, що у насъ рòбиться. Після тòго Конецьпòльскій й піше до èго: зрадь, кàже, Сàво, своіхъ, а ми тобі за се... А Сàва то й дỳма — гадà: нехàй вѝберуть гетьманомъ, тоді усіхъ ляхàмъ віддàмъ! Отъ и я, дурнѝй, за èго заступàвсь. Чортъ ёгò знавъ: спасибі, що ви менè не послỳхали! Отò вже якъ вѝбрали бàтька, а не ёгò, такъ вінъ и майнỳвъ. А Конецьпòльскій тогò не знавъ, що Чалèнко вже поіхавъ до èго, та й прислàвъ посланцà, а я тогò посланцà й піймàвъ, и от-сèй листъ однàвъ, та ще й кажỳ ёмỳ: я Сàві пріятель, я ёмỳ оддàмъ. За тимъ, панòве, відпустѝвъ я посланцà, що мені хотілось взнать, що дальшъ изъ сèго бỳде. Отò й вамъ нічòго не казàвъ, та до Сàви присỳсідився и ёмỳ давàй писàти, що я на èго нічòго, и щобъ вінъ мені звістку давъ, якъ вінъ собі мàе, и що рòбить. Отъ вінъ мені й присилà листъ. Нàте егò вамъ, от-сèй листъ, прочитàйте.

Павлò.

(Читà).

«Та вже мені не жити зъ козакàми: дякую за тè, що ти менè незабувàешъ — è зъ кимъ изъ своіхъ розмовляти,

алè менì Конецьпòльскій обіцяе гетьманство. Тодì я тебè не забỳду». Та ще й підписàвся: «бувъ колись козàкъ, а тепèръ ляхъ»! Що скàжете, панòве!

Грицькò.

Ачъ що! бàчите!

Степàнъ.

Смèрти предàть ёгò! Такòго злòдія землà терпìти не мỳсить.

Павлò.

Якъ то ти ёгò вкỳсишъ! смèрти предàть!...

Гнатъ.

Отъ диковина! Тільки на мèне повàжтеся, а я васъ прямо на èго наведỳ; нишкомъ, ніхтò й не взна! Дней у вісимъ доскàчемо до Немирова, а вìдтиль вінъ за дві милі.

Антинъ.

Такòго ирода мабỳть и нà світі не булò. Якъ же? Батька свогò, рідного батька ворогàмъ продàе!

Онисифоръ.

Іюда, бісівъ синъ!

Гнатъ.

Що жъ ти бỳдешъ робить!

Микита.

Абò ну, якъ ёмỳ не сòромно: товàрища свогò якъ підвівъ! Га! молодỳ перемòвити! пропàла бідна й дівчина.

Гнатъ.

Алѐ! от-тѝжъ вонѝ. Чи менѐ то вже мàбуть Бігъ Святѝй спасъ! *(хрѐститься).* Слàва Емý Вѝшнему Создàтелеві! Попàвсь бувъ я у діяволови шпѝни. Ви ще, панѝве, не знàете що се за дівчина? Сохранѝ Мати Бѝжа!

Всі.

(Цікàво).

Що? що? якъ?

Гнатъ.

А щѝ! *(тѝхо—бѝязко).* Вѝдьма, чарівнѝця!

Козакѝ.

(Тѝвпляцця біля ѐго).

Отъ якъ! а нý! розскажѝ! А що тамъ такѐ!

Гнатъ.

Хай менѝ ѝчі вѝлізуть, колѝ вамъ не прàвду скажý. Оттѝ, брàтці, прàведно кàжется, що на вѝвка помѝвка, а злѝдій кобѝлу вкравъ. Отъ, рѝка півторà томý, усѝ казàли про Гàпку Мотрѝшиху, що бýцімъ вонà вѝдьма, та що до нѐі изъ сѝнього кýта змій літàвъ: чи якà шкѝда у кѝго зрѝбиться — усѐ вонà! чи бѝлість комý прилýчиться—усѐ Гàпка вѝнна! А якъ ії вбить хотіли, а вонà утеклà, тодѝ всі казàли, що у сорѝку перевернýлась, та й полетіла къ діяволу. Отъже, брàтці, вонà спасѐна душà: перетѐрпіла що, та ні за віщо! Пісдя тѝго я ії бàчивъ! Та де бàчивъ? у монастирѝ: не ість, не пъе, Богу мѝлиться! А ми ѝнъ що на ії звернýли! А се, панѝве, що не дѝялось, такъ отъ нехàй менѐ хрестъ побъѐ, хай я скризъ зѐмлю провалѝсь живѝй, колѝ се не такъ—се все оттà бісова дівчина! Вонà й Сàву такъ

зъурòчила. Хотìла вонà й менѐ загубѝти и оттò, бачъ, такỳ морòку напустѝла, що я ïï свàтати ставъ, такъ сохранѝла менѐ Царѝця Небèсная! Подỳмавъ я тодì Божоі Матері молèбень відпрàвити. Тільки що відпрàвивъ, а въ мèне òчі й розкрѝлись. Вонò, бàчиться, молѝтва й одолìла дìяволову сѝлу; такъ вонà бàчить що ні, — не на тòго напàла, учепѝлась за дрỳгого, та й поволоклà... У мèне ще тодì догàдка булà, та все такъ, та такъ, а оттò вже, тѝждня зò два, бувъ я на луцì, що па прàву рỳку одъ лìса. Сòнечко стàло сідàти, дивлюсь: змìяка такѝй престрашèнний летѝть, а зъ хвостà такъ йскри й сѝплються, приглядівсь... ажъ на змìяці сидѝть вонà, Савѝха, а на головì у нèі такì предикòвинні квіткѝ, що й розгадàти не зъумìешъ. Я якъ перехрестѝвсь, та якъ трѝчі плюнувъ, та якъ крѝкну: Во имъя Отця й Сина и Святòго Дỳха Амѝнь! Якъ же по всёмỳ лìсу пидніметься вітеръ, та якъ загерỳе, та підъ змìяку, а змìяка той такъ и шелèхнувъ! Тутъ де не возьмѝсь ключа чортѝвъ, и чòрнихъ, и сѝніхъ, и вишнèвихъ и всякихъ: якъ підняли воні за волòсья Кàтрю, та й шмогонỳли упъять къ злѝдню! А сежъ, мàбуть, летìла вонà якỳ шкòду намъ вчинѝти! От-такѐ, панòве! Щобъ менѐ Богъ убѝвъ, колѝ я хоть на нѝточку збрехàвъ!

Максѝмъ.

Ну, Бігъ же тебѐ спасъ, що ти зъ нèю не одружѝвся!

Грицькò.

Вонò й по лицю вѝдно булò, що вонà відьма! Менì ще тодì, якъ усì казàли на Гàпку, не вірилось: охъ, не Гàпка се, кажỳ, йнша мàбуть!

Ничипиръ.

Бідна Гапка; отъ согрішили ми, що казали такъ! Теперъ вона свята буде.

Степанъ.

За се намъ треба передъ нею опрощеньня прохати!

Онисифоръ.

А ту, бісову, покарати!

Андрій.

Покарати, покарати. Хіба сперішу Бігъ смерти завдасть, а то сучий синъ буду, колй не вбью її.

Степанъ.

Воно такъ на світі діеться, що вже хочъ якъ, а хто по закону йде, то той законне й робить, а хто ні людей не слухае, ні Бога не почитае, того й діла ка зна які. Бо хто по Божому йде, то у того тільки те й на думці, щобъ якъ то угодне Богові зробить, а вже хто супрутивникъ Богу, то той и до людей вже не такий, и не те, — самъ собі вадить! Такъ я кажу, панове?

Де кілько голосівъ.

Такъ, такъ.

Степанъ.

Ну, отъ бачите: хочъ би от-ся відьма! Вона, бачъ, не на те пішла, що Бігъ велить, а все якъ би на супротивъ, мовъ нечистому угоднее, а не Богові, такъ отъ її діла ка зна по якому! А то вже хочъ и сей Сава, ажежъ вона що робила панові Гнатові, а віпъ, якъ чоловікъ Богові вгодний,

не зразу на ії поважився, а перш у Божу церкву пішовъ, та Божої Матері молебень відправивъ, такъ отъ его й Богъ не зоставивъ. Сказано, що хто який до Бога, такий и Богъ до его! Отъ доброму не попустить Господь війти во искушеніе, а якъ поганий, та стане у его на думці не добре, такъ и Бігъ одъ его одступиться, такъ вінъ такъ и пропаде. Далибі, такъ и пропаде, панове!

Карпо.

Та що ти свою мову такъ роспустивъ — бачъ який мудрий!

Степанъ.

А хіба жъ я не такъ кажу!

Карпо.

Віримъ, віримъ. Та ти жъ чоловікъ розумний!

Степанъ.

Може я розумний, а може й ні, тільки що я кажу, такъ се воно такъ и е.

Павло.

Що Сава зрадникъ, то я й самъ бачу, и вамъ скажу, що его, бісового сина, коли вінъ не схотівъ по правді робити, треба вбити, — а отто, що панъ Гнатъ казавъ про відьму, то я вамъ, панове, скажу, що я симъ баламъ про чари не дуже вірю.

Голоса.

Якъ?

Павло.

Такъ, що треба вінного, а не безвинного карати: якъ заробивъ Сава, таку й заплату нехай бере, а за що жъ бідна жінка пропаде. Се вже, панове, не лицарське діло: за се насъ Господь покарае!

Андрій.

От-тобі на! Ну, чудний же ти дуже, пане-брате: таку злодійку не те що вбити — живу спалити!

Степанъ.

А тожъ! Гріхъ доброму чинити зло, а супротивника Божого карать подобае.

Гнатъ.

Панъ Булюкъ мабуть мені не вірить!

Павло.

Да такі й не вірю.

Гнатъ.

Хай Богъ спасе, щобъ я душу свою къ злидню ні за віщо оддававъ! Коли хочете, панове, я ще вамъ побожуся: хай мені руки й ноги вигниють, хай мені очі вилізуть, хай мене воші живого зъідять, коли се брехня! Хай мені душу чорти у пекло потягнуть, коли се неправда! Отъ вамъ Христомъ Богомъ клянуся!

Всі.

Віримъ, віримъ! Павло недовірокъ.

Павло.

Якъ, панове, я недовірокъ?

Андрій.

Та колй жъ ти брàту своmỳ не віришъ! Хібàжь такй козàкъ стàне дỳрно божйться?

Павлò.

Якъ хòчете... ви вòлю мàете, а я зъ вàми отповіту за невйнну дỳшу не берỳ.

Гнатъ.

Ну щожъ! знàтимемо й безъ тèбе, що робйти: зàвтра, панòве, ìхати бъ тудй; бо щобъ діяволова сйла чогò не наробйла. Ге! батько! цйтьте!

СЦЕНА II.

Входе Петрò Чàлий.

Петрò.

А объ чімъ, панòве, рàдитеся?

Гнатъ.

Объ тімъ, пàне гетьмане, що ти не-гарàздъ рòбишъ.

Петрò.

Якъ?

Гнатъ.

Такъ, що ми вже скілько от-тỳтъ сидимò безъ діла — сорочкй прудимò!

Андрій.

А за тòго ляхй скорò правослàвну віру вижженỳть.

Петрȯ.

Панȯве! И гріхъ, и стидъ вамъ так на мѐне казȧти. Ви жалкȳетесь на мѐне, що я васъ у похȯдъ не ведȳ, а ви бъ самі менѐ ганьбувȧли, колйбъ я васъ въ несправности повівъ. Я тимъ чȧсомъ и пȯроху, и куль, и самопȧлівъ, и всякихъ знарядивъ надбȧвъ, щобъ усѐ у спрȧві булȯ. А тепѐръ тільки сподівȧю запорȳзців, бо вонй обіщȧлись зійтися зъ нȧми. Тодi мȯжно и въ похȯдъ: хочъ що зрȯбимо, такъ не безъ слȧви. А то що зъ тȯго, що лякȧти ворогівъ! Та на що, панȯве, ви менi ȯчі одвȯдите: знȧю я, що не про те ви рахувȧли, а про могȯ сйна розмовляли.

Андрій.

А хібȧ ти підслȳхавъ!

Петрȯ.

Хочъ и не підслȳхавъ, та знȧю.

Павлȯ.

Ти догадȧвсь, старйй. Такъ: про твогȯ сйна розмовляли.

Петрȯ.

А чи не мȯжно бȧтькові знȧти про се?

Павлȯ.

Бȧтькові то мȯже й не мȯжно булȯ бъ, та гетьманові трѐба. Дізнȧлися ми, що твій синъ израдникъ и насъ усіхъ згубить замишля́. Отъ листй — прочитȧй!

Петрȯ.

Я вже іхъ бȧчивъ. Менi показувавъ Гнатъ Гȯлий.

Павло̀.

А що ти про се ду̀маешъ?

Петро̀.

Заста̀вивъ вінъ менѐ на ста̀рість слёзи пролива̀ти!

Павло̀.

Изъ слёзъ нема̀ путьтя̀—а ми поідемо, та вбъемо̀ ёго̀!

Петро̀.

Не зна̀ю, якъ вамъ и одказа̀ти на се: просѝти васъ, ска̀жете, що оступа̀юсь за изра̀дника! Пано̀ве! я вашъ гетьманъ: ви самі̀ менѐ вѝбрали—я зложу̀ зъ сѐбе гетьманство, бо гетьманові не приста̀ло вамъ кла̀нятись. Ні, пано̀ве, я не гетьманъ вашъ, я про̀стий коза̀къ, старѝй, ча̀хлий—я прошу̀ у васъ: змилу̀йтесь надо мно̀ю!

Андрі̀й.

Якъ?

Петро̀.

Не робі̀ть менѐ на вікъ бесча̀стнимъ! Не вбива̀йте мого̀ сѝна! Колѝ вже вінъ ставъ такѝй зра̀дникъ—я й самъ ба̀чу... поідемо до ѐго, вінъ пока̀ется, вінъ посоро̀миться батька свого̀ рідного! Пано̀ве... вінъ такѝ нашъ чоловікъ! Далибі! Ба̀чите, у мѐне нема̀ ні ро̀ду ні плѐмени, вінъ у мѐне одѝнъ однѝмъ, та й того̀ хо̀чете у мѐне віднятп!... Та кра̀ще ви менѐ першъ убийте, щобъ и до моіхъ вухъ не дохо̀дило, що ёго̀ на̀ світі нема̀е! Пано̀ве! що якъ би вашъ синъ такъ... пожалі̀ли бъ... такъ и мені̀! Пожа̀луйте ёго̀: за сѐе васъ и Богъ не зоста̀вить, що ви мені̀ бі̀дному ува̀жите!... На щожъ ви менѐ й гетьманомъ вѝбрали, колѝ оста̀нню ра̀дість

хо̀чете одняти?... Пѐрший разъ простѝти мо̀жно, а я самъ зъ вами поїду... далибі, вінъ упьять бу̀де вірний нашъ! Колѝ вже на ѐго не хо̀чете положѝть ла̀ски, надомно̀ю змѝлуйтеся!...

Андрій.

Бачъ! такѝхъ зра̀дниківъ бага̀то бу̀де, такъ усіхъ безъ хло̀сти й оставля̀ти!

Петро̀.

Та я ёму̀ самъ перѐдъ ва̀ми таку̀ дамъ хло̀сту, що не дай Боже! Та ви самі хочъ якъ ёго̀ покара̀йте. хочъ у глибку на скілько запріте, все що хо̀чете — вінъ на те заслужѝвъ, все, тільки до смѐрти ёго̀ не забива̀йте! Хіба̀ вамъ хорошѐ бу̀де, якъ я на васъ цілий вікъ жалкува̀тимуся! Колѝ я не вго̀денъ вамъ, я хочь за̀разъ оддаю булаву̀ свою̀; й не хо̀чу, и цуръ ёму̀ й пекъ... вибіра̀йте собі кого̀ знаете, тільки мого̀ Са̀ву не забива̀йте!... Вінъ же колѝсь бувъ такѝй хоро̀брий, и такѝй приязний и до віри и до людѐй! Тепѐръ то я вже ба̀чу: на що пога̀пі люде не призведу̀ть? а вінъ собі молодѝй!... Одхло̀стуемъ его̀, та й привеземо̀ до до̀му... я ёго̀ тоді держа̀тиму! Пано̀ве мої ласка̀ви: неха̀й ужѐ тоді, якъ у дру̀гий разъ що затіе, тоді я не тільки не ста̀ну просѝти, самъ перѐдъ усіхъ приведу̀, та такъ своїми рука̀ми го̀лову й відсічу̀! А тепѐра вже змѝлуйтеся, простіть, пожалійте свого̀ гетьмана!

Павло̀.

Ба̀чите, якъ вінъ жа̀лібно про̀сить! Трѐба ёго̀ пожаліти. Вінъ чоловікъ до̀брий, та ми самі вибрали ёго̀ гетьманомъ.

Ну, панове, ми пожаліемо ёго! Такъ, пане гетьмане, для твоеі милости можно, да тільки, щобъ ти ёго одхлоступавъ.

Петро.

Далибі, одхлостую... самі, кажу, що хочете робіть, тільки до смерти не забивайте.

Павло.

Треба пожаліти гетьмана; та й Сава бувъ чоловікъ — молодець. Такъ, вельможний пане гетьмане: тобі ми зробимо вслугу. Гарно, панове?

Де кілько голосівъ.

Гарно!

Петро.

О, спасибі вамъ! О, дай вамъ Господи усякого добра, и вамъ, и дітямъ вашимъ!

Джура.

(Входить).

Приіхали посланці одъ запорозцівъ...

Петро.

Кому вгодно, панове? отъ бачите сёго я й дожидавсь!

(Виходить, за нимъ Павло).

СЦЕНА III.

Гнатъ.

(Хоче йти).

Счастливо, панове!

Андрій.

Куди ти?

Гнатъ.

А що мені зъ вами тутъ робити? хотівъ я вамъ добра, такъ ви мене не слухаете! Бігъ зъ вами! Будете каяться, и про мене згадуватимите, та пізно буде!

Андрій.

Я не згожавсь простить и не хочу.

Гнатъ.

Такъ бачъ, ви сёго Павла слухаете! А того не бачите, що вінъ изъ гетьманомъ за одно! Отъ вінъ и мені не вірить, и на хрестъ мій великий не поважае; каже, що я збрехавъ! Щожъ, коли я збрехавъ, такъ нехай збрехавъ!

Онисифоръ.

Ні, панс Гнате, якъ? ми тобі віримо!

Степанъ.

Ну, а щожъ ти теперъ намъ порадишъ?

Гнатъ.

Я вамъ нічого не буду радити, я тільки спитаю васъ: чи можно простити и пожалувати зрадника, бісового сина, невірного, онциіхриста, знахоря, вовкулаку, що изъ чортами за панібрата? Та ще у бісового сина ажъ жижки трусяться, якъ би намъ лихо, та напасть зробити. А! ну, якъ ви на се скажете?

Степанъ.

Та воно такъ, та батька жалко.

Гнатъ.

Батька жалко! А сёго ще допутьтя не знаете, що у

тòго бàтька на дỳмці. Чогò вінъ насъ такъ забавлѧ̀! Чортъ ёгò вìда! Мòже вінъ самъ изъ сѝномъ за однò!

Степàнъ.

О ні! вінъ, здаѐться, чоловікъ дòбрий.

Гнатъ.

Дòбрий, щобъ ёмỳ добрà не булò! Ну, та нехàй... нехàй вінъ и дòбрий, якъ ти кàжешъ, нехàй бỳде по твòему! вінъ кàже: я ёмỳ дамъ хлòсти, колѝ хòчете передъ моіми очѝма ёгò самì побъетѐ. Такъ, та трòшки не такъ! Нехàй би той Сàва прòстий чоловікъ бувъ, а то вінъ знàхорь, а жінка у ѐго чарівнѝця... що ти нечистій сѝлі дошкулѧ̀ешъ? щожъ, що ми ёгò побъемò, а вінъ изъ своѐю відьмою такòго лѝха намъ нарòбить... тоді самì не рàді бỳдемъ, що й побѝли! Тоді вже пѐвно пропадемò. Ащò ви на се скàжете?

Андрій.

Ну, щожъ, панòве, не мòжно ёгò пожàлувати, ніякъ не мòжно: колибъ вінъ не такѝй, а то бачъ... ніякъ не мòжно! Якъ скàжсте?

Всі.

Цуръ ёмỳ! смерть ёмỳ умісті зъ ёгò відьмою!

Гнатъ.

Отсѐ такъ! А щобъ той сідѝй зъ своіми хлѝпами васъ не турбувàвъ, то одберемò собі козаківъ, та порàдимо, комỳ їхати, та сёгòдні у вѐчері й гàйда!

Андрій.

Ну, хто поіде? Я їду.

Микита.

И я.

Гнатъ.

Ти, Грицьку?

Грицько.

Якъ же?

Гнатъ.

Ничипиръ?

Ничипиръ.

О, якъ би я ще не поіхавъ! мені найпаче те, що у бісового сина худоби до чорта.

Мосій.

Та вона у его не чистою силою вонѧ. Хай іи цуръ!

Ничипиръ.

А ми іі свяченою водою обільемо, отъ не чиста сила й одлигне!

Степанъ.

И яжъ поіду: мені отъ якъ хочеться подивиться, якъ не чиста сила изъ сучоі відьми къ злиднѧ піде!

Гнатъ.

Поідемо, поідемо. Сёгодні увечері до мене, усе изготуемо, та й гайда.

Голоса.

До зобаченьня, пане Гнате.

Гнатъ.

Счасливо!

(Козаки росходятся).

Гнатъ.

Га! га! буде й на нашому тиждню свято!

Лисецький озираючись підходить до Гната. Гнатъ показуе ёму куди пішли козаки, бере ёго за руку и швидко виходить).

Кінець третёі діі.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

СЦЕНА І.

Въ будинку Конецьпольского въ Немирові.

Конецьпольскій частуе Саву.

Конецьпольскій.

Ну, хоробрий козаче, випьемо лишень. Я знаю, що у тебе такого нема дома!

Сава.

Ми, украінці, жити у роскоші не звикли. Не тимъ сее вино мені добре, що смашне, а тимъ, що дорога для мене приязнь, та ласка твоя. *(Пье)*. Щобъ тобі Господь віку прибавивъ!

Конецьпольскій.

Дякую. Ну, думавъ таки я, колй ми зъ тобою воювали, що вино умісті питимемо? А здорово ти насъ дошкулявъ!

Сава.

Що було, то за вітромъ по воді поплило: на що прошле згадувати! Не противу тебе, та й не противъ короля ми воевали — а противъ неправди. А я, пане, ніколи вамъ не ворогувавъ, а хочъ коли, такъ усе бажавъ, щобъ міжъ нами згода була.

Конецьпольскій.

Правда. Тоді се й було. Теперъ, бачъ, ти покаявся, такъ и ми простили тебе. О, колибъ усі такі покірливі були!

Сава.

Мені бъ самому нiщо такъ не приязно — якъ би ми помирилися й одинъ другого, ляхи й козаки, за братівъ почитали.

Конецьпольскій.

Не за братівъ, за панівъ, бо все таки ми старішъ одъ васъ. А що я тобі заразъ подамъ, то ти довго мені будешъ виноватий, щобъ такою приязною новиною мене на оддячку привітати. *(Виймà папіръ).* Отъ, мій коханий Саво, изъ Варшави мені листъ прислали. Ти знаешъ, що я писавъ про тебе, що ти прийшовъ до насъ, и прохавъ визволить тебе одъ козацькоі злоби, и обіщався намъ вiрою й правдою служити; и що ти чоловікъ розумний и дотепний, и такъ якъ намъ треба супротивъ бунтовниківъ, що своею волею собі гетьмана вибрали, другого гетьмана поставити, то я, якъ ми тоді й радилися: самъ знаешъ, и писавъ, що не знаю, мовъ, нікого опричъ тебе, щобъ кому можно було булаву уручити. Теперъ мені відписали зъ Варшави, що нехай буде помоему, и самъ круль нарікъ тебе гетьманомъ війська козацького.

Сава.

Вірою й правдою служитиму моему добродітелеві.

Конецьпольскій.

Та велять мені ще опрічъ тихъ козаківъ, що намъ вірні зосталися, ище чотири тисячи ляхівъ відправити, щобъ

зъ ими ти угомонйвъ бунтовникѝвъ, та на закѝнне Бѝгомъ и королѐмъ нарѝчѐнне своѐ пѝнство уступйвъ.

Сѝва.

Що менѝ корѝль накѝзуе, то усѐ къ ёгѝ чѐсти и слѝві робйти мѝю.

Конецьпѝльскій.

Та ще писѝвъ я про те, що бунтовникй батька твогѝ рідного гетьманомъ постѝвили — на се відписѝли менѝ, що колй ёгѝ вѝзьмуть, то ёмў ні якоі кѝри не бўде. Круль дѝбре твою вѝру й прѝвду бѝчить: бо ти й бѝтька не жалѝешъ, абй тільки вволити вѝлю ёгѝ мйлости. Тимъ тобі сѐе й уважѝеться!

Сѝва.

За се вішно Бѝга молйтиму за ёгѝ крулѐвську моєць...

Конецьпѝльскій.

Отъ и все. Та ще велять менѝ зъ тобѝю умѝвиться.

Сѝва.

И безъ умѝви, пѝне, служйтиму я прѝсто: не прийшѝвъ би я до васъ, колйбъ вамъ лихувѝвъ.

Конецьпѝльскій.

Ти чоловікъ дѝбра душѝ, я знѝю се. Тільки те, що накѝзують—трѐба увѝжить. А сѐ, бачъ, щобъ я тебѐ до прйсяги привѝвъ, що ти бўдешъ вѝрний послўшникъ посполйтій!

Сѝва.

Хочъ я й безъ прѝсяги у вѝрности не змінюсь, та присягнўтися у прѝвді не гріхъ. Дѝбре, пѝне.

Конецьпо̀льскій.

Ищѐ одна̀ умо̀ва: круль и ра̀да наша хо̀чуть, щобъ ти заприсягну̀вся, що усимъ зусильлямъ бу̀дешъ у̀нію на украіні вво̀дити, и во̀лею и нево̀лею заставля̀тимешъ козаківъ бу̀ти на̀шими, щобъ вони̇ свою шизматицьку віру покида̀ли, а у̀нію прийма̀ли. У сімъ тобі трѐба намъ присягну̀тися. Воно̀, я зна̀ю, ти бъ сѐе робивъ и безъ присяги, та все трѐба щобъ діло до діла було̀.

Са̀ва.

У̀нію, пане?

Конецьпо̀льскій.

А що? Ти самъ зна̀ешъ—безъ сѐго не мо̀жно. Не ли̇ха ми вамъ хо̀чемо, а добра̀; щобъ и ви якъ трѐба Бо̀га чтили и ца̀рство небѐсне зъ на̀ми залу̀чали!

Са̀ва.

Ні, па̀не: я своій вірі не зра̀дникъ.

Конецьпо̀льскій.

Якъ се?

Са̀ва.

Тіломъ и душѐю радні̇шъ я вамъ служи̇ти, а на свою віру войно̀ю не піду̀. Я самъ хотівъ проха̀ти сеі одно̀і ла̀ски, щобъ на̀шу віру не давили, а ту ищѐ на мѐне само̀го наклада̀ють, щобъ я своій вірі ворогува̀въ. Ні, па̀не, якъ хо̀чешъ—цуръ тому̀ й гетьма̀нству! Моя віра мені надъ усѐ доро̀гже!

Конецьпо̀льскій.

А коли̇ такъ, чого̀ жъ ти й приблудивъ до насъ?

Сава.

Королю своєму законному прийшовъ я служить, а не віру свою отцевську й дідивську зрадити!

Конецьпольскій.

Граться зъ нами захотівъ, хлопъ?

Сава.

Буде твоя ласка, не гнівайся на мене, що я тобі казатиму: я чоловікъ простий и казатиму просто, — може колй не такъ здаватиметься, та я знаю, що ти панъ добрий и милостивий—вибачатимешъ мене! Сподіваючися, що ти мене не зоставишъ и що може чимъ услужу своєму королеві, я прийшовъ до тебе. Ти, дай Боже тобі здоровья, усимъ наділивъ мене и своєю милостью потішавъ; живу я зъ твоєі ласки и ні въ чимъ мені жалкуватися. Тільки служить вамъ вірою, та правдою, та дякувати вамъ одъ щирого сердця, та Бога за васъ благати! Але, пане, я не прийшовъ до тебе, щобъ ми, мовъ купці на ринку, объ своій вірі турґувалися. Ти жъ, пане, самъ чоловікъ и розумний и вчений—уважъ самъ: воно правда, противъ сёго нічого казать, що наказують, то треба споввяти, але, такъ... зъ твоєі мислі, зъ твого щирого сердця, скажи мені, пане... якъ тобі здаеться се, що насъ такъ налигують, та втісняють? Що! хіба ми нехристі, бесурмени? Усе така жъ віра! Що ви Богові та Спасителеві молитесь, що ми—усе рівно! Що ви Святихъ Божихъ чтите та шануете, що ми — усе однаково! Одинъ Богъ, одна хрестьяньска віра—за що жъ намъ така напасть? За що насъ бідних такъ зневажати? Далибі не знать що ви робите зъ нами! Не булобъ у насъ ні чваръ,

ні бунтивъ, жилй бъ ми якъ братй рідні проміжъ себе, колйбъ ви насъ хочà якъ людей вàжили! Отъ, бачъ, старі люде кàжутъ: за покійного королй Стефàна... а жежъ якъ ми вірно служйли ёму, и нічòго погàного тоді не булò! А тепèра... Гòсподи мій мйлостивий! Далибі, якъ ти знàешъ собі, а прàвду говòрю — вонò такъ! ми бъ вамъ вірно служйли, колйбъ ви на насъ лйха не покладàли.

Конецьпòльскій.

Досць! Шизмàтика нічого слухати. Роздобàривать зъ тобòю — вòду товктй.

Сàва.

Шизмàтика, пàне! От-тàкъ у нàсъ рòбиться: ви насъ лàете шизмàтиками,—ми васъ недòхристями. А немà нічòго изъ сёго дòброго, пàне! Ще й попрікàете, кàжете: бунтовникй. Ми не шизмàтики и не бунтовникй. Ми не шизмàтики: нàша віра хрестьянська, святà й непорòшна: віруемъ ми въ Гòспода Ісуса Христà и Мàтіръ Его̀ Пречйстую, и Святйхъ Его̀, віруемъ такъ якъ дідй нàші віровали, и зостàнемось кріпкі у тій вірі, що хòчете ви зъ нàми робіть! Дай Боже, щобъ и діти нàші такъ же вірили! А що ми не бунтовникй, то тожъ я тобі скажу: хібà ми вамъ вірно не служйли? хібà ми васъ одъ ворогівъ не боронйли? скільки разівъ бесурмèнівъ одъ васъ відгòнили? скільки разівъ супроти москалівъ ми вамъ пòмічью помагàли? Подивітесь лйшень у старосвітські òписі вàші: чи немà тамъ козàцькоі слàви? чи не проливàли ми за васъ своèі крòві? чи відмогàлися ми колй нèбудь вамъ служйти? А якà за се булà дяка? Що скàжешъ, пàне? Що намъ тепèръ одъ вàшоі

неправди нікуди діваться! Що намъ ніде голові прихилйти! Що намъ не дають молйтися Богові! що нами якъ скотйною орудують! Та ще й кажете, що ми й такі й сякі, и бунтовники, и розбійники!Ніколйбъ ми не бунтовали, колйбъ ви зъ насъ не глумовали! Такъ, пане: хочъ гнівайся, хочъ що хочешъ робй, твоя воля, твоя мічъ, а я правди казати ні передъ кимъ не побоюся!

Конецьпольскій.

Що жъ вінъ теперъ думае починати!

Сава.

Що ти прикажешъ, пане: я у твоій госнодi. Волю маешъ мене у кайдани залйти, та у Варшаву відослати—нехай тамъ мене смерти предадуть: мені та потуга буде, що я за свою віру загйну!

Конецьпольскій.

Колй бъ зъ йншимъ — ябъ справді тее учинйвъ. Тебе я поважаю за твою дотепу, та завзятьтя. Я тебе не гаятиму. Ийй собі; тільки одъ мене більшъ ласки не сподівайся! Що я тобі давъ — усе беру назадъ, бо ти не хочешъ уволити волю королевську!

Сава.

Ти мені подарувавъ — твоя воля й назадъ узяти. Все твоя воля, пане.

Конецьпольскій.

Щожъ? Ти думаешъ от-се тобі й лучче буде? Відъ козаківъ ласки не сподівайся! Вони вже давно смерть тобі нарікли.

С а в а.

Се я знаю. Та що жъ тутъ? Крий Боже, я не боюсь смерти! Возьмете мене ви—мені те легко буде на душі, що за віру свою доведеться вмерти; убьють мене козакй — я весело мушу уміраті: знатиму, що за короля свогó предаю душу!

Конецьпольскій.

Ну, йди, я тебе не держу!

(Ввіходить джура).

Д ж у р а.

Приїхавъ до пана Сави Хомка: та такий запирханий! нишкомъ щось мае панові сказати.

Конецьпольскій.

Нехъ сюди прийде!

(Оглядаючись ввіходить Хомка).

С а в а.

Не ховайся, Хомко, кажй правду, чого ти?

Х о м к а.

Пане! лихо намъ приходиться! Крій твогó двору блукають козакй, усе визирають зза лісу. Жінка твоя боїться, не знаемъ що й діяти: поспішай швидче, пане.

Конецьпольскій.

А що? от-се жъ вонй почули де ти, та й приїхали убить тебе!

С а в а.

Божа воля!

Конецьпольскій.

Послухай, Саво, у мене е війська довіль! Положу на тебе милость! Тільки змовимось, *(ласкаво до его)* ну, Саво, на уговоръ — ряднў! Ну!

Сава.

Ні, пане — твоя воля, сёго не буде!

Конецьпольскій.

Що жъ? Ти пропадешъ? Вони тебе забьють, — дарма, що твій батько надъ іми панує. Вінъ первий підніме на тебе руки. Хочъ ти й проситимешся, такъ не змилуються.

Сава.

Проситься мені шкода! Я умру, якімъ уродився! Ні до кого у вікъ свій не вклонявъ, такъ и передъ смертьтю не поклонюся.

Конецьпольскій.

Пропадешъ, Саво! Краще підпишись от-тутъ, тай иди собі зъ громадою.

Сава.

Ні, пане, далибі ні! Сказавъ, що сёго не буде, такъ и не буде!

Конецьпольскій.

Та тижъ пропадешъ! Такий молодий, хоробрий: у тебе жінка и синъ, кажешъ, е маленький! Саво, мені тебе жалко: пожалуй семью свою!

Сава.

Коли вони живі зостануться Бігъ імъ буде отцемъ!

За сиротòю, кàжуть, Бігъ зъ калитòю! Вінъ милосèрдъ — на ёго сподівàтися трèба! Колѝ жъ и імъ смерть бỳде, тожъ Божа вòля!

Конецьпольскій.

А, та якѝй же ти непокірливий! Вчепѝвсь за однò, такъ однò те й твердѝть. Колѝ жъ такъ, далибі мені тебè жàлко, зоставàйся пòки у мèне.

Сàва.

Твоя̀ вòля и пустѝть менè и не пустѝть: тільки колѝ ти менè пускàешъ, то я по своі̀й охòті не зостàнусь: у мèне семья̀ — покидàти іі гріхъ.

Конецьпòльскій.

Ну, йдѝ! Хто не слỳхае тàта, хай послỳхае кàта! Идѝ, я тебè не гàятиму!

Сàва.

(Помолѝвшись Бòгу).

Спасѝбі. Прощàй, пàне; мòже не доведèться більшъ бàчитися, дай Бòже тобі, що въ ёго прòсишъ и семъі твоі̀й; дай Бòже королèві нàшому счàстя и слàву; и всімъ дòбримъ людямъ дай Бòже дòлю дòбру!

Конецьпольскій.

Идѝ собі къ злѝдню.

(Сàва й Хòмка вихòдять. Конецьпòльскій стоі̀ть замѝслившись).

(Вхóде Лисèцький).

СЦЕНА II.

На полі лісòкъ. Поміжъ кущàми течія.

Сàва зъ Хòмкою ідуть вèрхи.

САВА.

(Співà).

Вйлинула гàлка зъ зелèноі бàлки:
Сіла пàла гàлка на зелèній сòсні!
Вітеръ повівàе, сòсенку хитàе!
Не хитàйся сòсно: мені жйти тòшно!
Не ламàйся гілко: мені жйти гірко!
Немà въ мèне рòду ні отця̀, ні нèньки:
Покйнули мèне и братй ріднèнькі!
И братй ріднèнькі, и вірна дружйна:
Одйнъ сиротйна, якъ въ пòлі билйна!

Хòмко, наберй лишъ мені водй, отъ якъ пйти хòчеться!

(Хòмка слізà съ коня̀ и набірà водй. Сàва випивà).

САВА.

Хòмко!

ХОМКА.

Чогò, пàне?

САВА.

Бàчишъ ти òндечки ширòку долйну: онъ-онъ мріе — кругòмъ ліс, полівý руку річка?

ХОМКА.

Бàчу, пàне!

Сава.

Тамъ колись відомщавъ я за Остряницю ляхамъ, тамъ колись клювали тіла іхъ орлй та вороии, — а я зъ своею кравчиною вертавсь до дому: били у котлй, сурьмили у сурьми, — весь людъ зустрічавъ мене, усі кричали: ай Сава—богатирь Сава! Тоді мені й пісню приложили. Тому вже два роки, а швидко пройшлй! Ще мабуть зосталися слідй мої на тій долйні, зосталась и памьять моя у ляхівъ, а слава моя, що я тамъ залучивъ—за вітромъ полетіла!... Поідемо, Хомко?

(Ідуть).

Кінець четвертоі дії.

ДІЯ ПЬЯТА.

СЦЕНА I.

Катерина и Мотря.

Тільки що купали дитину. Катерина, сповивши іі, кладе въ колиску. Мотря виносе воду.

КАТЕРИНА.

Охъ, Боже жъ мій! Та якъ же мені страшно! Коли поіхавъ Хомка, а досі Сави немае!

МОТРЯ.

Та воно, кажуть, далеко!

КАТЕРИНА.

Охъ, та якъ же я изликалася! Досі усе такъ и труситься!

МОТРЯ.

Та куди жъ воно пішло?

КАТЕРИНА.

Та хто ёго зна, якъ я встала, такъ щось забованіло біля ліса...

МОТРЯ.

Спаси Господи!

(Виходе за двері. Чути каркае воронъ).

Катерѝна.

Що се?

Мо̀тря.

Гѐманівъ крюкъ! трѝчи вжѐ зганя̀ла зъ бо̀вдура — упьять сівъ було̀!

Катерѝна.

Охъ, се жъ воно̀ та не да̀ромъ!

Мо̀тря.

А оту̀ ніч — такъ сова̀ те й зна літа̀ коло ха̀ти, та все угу̀ка!

Катерѝна.

Щось воно̀ та є̀! Мо̀тре, далибі̀ се не да̀ромъ! колѝбъ хочъ Са̀ва швѝдче!

СЦЕНА II.

Катерѝна сидѝтъ на лежа̀нці й колѝше дитѝну. Вхо̀дить Са̀ва. По лицю̀ його̀ вѝдно, що вінъ ду̀же стурбо̀ваний.

Катерѝна.

(Біжѝть до ѐго).

Са̀во, мій милѐнькій! Ну, насѝлу я тебѐ діжда̀лася! А тутъ така̀ напа̀сть — зо̀всімъ біда̀ прихо̀дилась безъ тѐбе.

Са̀ва.

Що, моѐ сѐрденько?

Катерина.

А що? сижу от-тамъ сама собі, тай колишу дитину; тільки ненарокомъ я зиркъ у віконце — ажъ тамъ щось замеріяло, та таке страшне: я такъ излякалася — само у козацькій одежі, а лице такъ схоже на Гната Голого.

Сава.

Ні, моя милая; се тобі такъ здалося. Чого вони сюди зайдуть? Не принесе іхъ нечиста мати. Та на Гната Голого ти кажешъ?

Катерина.

Эге!

Сава.

Якъ би Гнатъ Голий, такъ би я й не боявсь.

Катерина.

А я такъ — такъ его боюся, що недай Боже! Ото колись вінъ мені у во сні приснився: наче йде до мене, та простягъ руки, та й хоче мене обняти, а я одъ его... та такъ мені страшно стало, що якъ прочунялась, такъ перевернуться на другий бікъ не посміла! Мені усе здається, що коли небудь вінъ намъ лиха завдасть.

Сава.

Ні, моя мила, вінъ не такий; ми впъять помирилися: и я писавъ до его, а вінъ до мене. А тобі либонь безъ мене страшно?

Катерина.

Страшно, мій миленький! Якъ ти куди поідешъ, такъ

менѝ ста̀не такъ, що хто ёгѐ зна̀е й якъ. Усѐ бъ то пла̀кала та журѝлася,—хто зна чогѐ! Якъ ба̀чу тебѐ біля сѐбе, що ти зо мнѐю, такъ тодѝ тільки менѝ й лѐгко й вѐсело, а якъ тебѐ нема̀е, такъ така̀ ту̀га та нудьга̀ нападѐ, що сама̀ не зна̀ешъ, щобъ собѝ й заподіяла! Чогѐ ти все такъ ча̀сто у той Немѝрівъ ѝздишъ?

Са̀ва.

(Здихну̀вши).

О, моя̀ Ка̀тю, більшъ ма̀буть нікѐли не поѝду.

Катерѝна.

Та такѝ й не ѝзди! Якъ такѝ тобѝ не жа̀лко менѐ саму̀ зоставля̀ти! И малѐнька дитѝна тебѐ до сѐбе не тя̀гне. Менѝ, якъ би днівъ зѐ два ёгѐ не поба̀чити, такъ я не зна̀ю, щобъ тодѝ зо мнѐю й булѐ!

Са̀ва.

(Цілу̀е дитѝну).

Крѝшечко моя̀! синѐчку мій! Охъ, тя̀жко — ва̀жко менѝ на сѐрдці. Здаѐться, що я вже послѝдній разъ ла̀щу мою крѝшечку. Ка̀тю, моя̀ Ка̀тю, ти пла̀чешъ!

Катерѝна.

Сама̀ не зна̀ю, чогѐ слѐзи льлються! Дивлю̀сь на тѐбе, що ти такѝй ставъ смутнѝй, та й запла̀кала.

Са̀ва.

Охъ, Катерѝно; пога̀но на світі! Хто ёгѐ зна на що се Богъ такъ учинѝвъ: безперѐчъ усѐ гѐре та сму̀та; ѝншій разъ гѐлову бъ собѝ розбѝвъ — та ні, усѐ е щось такѐ, що не пуска̀е, усѐ такѝ знайдеться такѐ, щѐ й сѐрдце потѝше,

по неволі и горе забудешъ, и світъ Божий упъять стане світъ білий та хороший. Катю, Катю! Дай мені свою рученьку, підіймй головку — подивлюсь я у твої очі! Катю! *(обніма ii)*. Сонечко моє ясненькее! якъ мені біля тебе сидіти любо! якъ мені на тебе дивитися мило! О, моє сердечко! А вже, що на дворі діеться, у світлиці забудешъ! Якъ не чипляйся біда, куди не жени вона, а біля жінки, та дитини нічого вона не зробить. Усе таки буде серддю розвага! *(здрігнувши)*. Боже мій милий! якъ би ти знала... така журба! Вона мене звъялить, зсушить, изъість, бісова! Ви, жінки, не знаете, що бува иноді на сердці у чоловіка! Вамъ — якъ миленькій васъ любить, та дитина здорова, та дома усе гараздъ—такъ вамъ и журби нема. А насъ—якъ би ти знала, яка наша натура, Катерино!

КАТЕРИНА.

Що се ти кажешъ, Саво. Я нічого й не втямила, що ти й казавъ мені.

САВА.

Куди не підешъ — усе люди! Тому тільки житьтя на світі, хто зъ іми у ладу. Той тільки счастьтя бачить, хто до іхъ покірливий. Я не вмію зъ іми жити, не вмію імъ коритися—ще не тее!... хочеться, щобъ то старшимъ бути надъ усіма!... Ще змалку я нікого неслухавсь; дитиною хотілось розумнішъ надъ старихъ бути. Щожъ? Якъ увъязалась суча недоля, та й не одчепиться... жене мене, самъ не знаю куди! Твоя воля, Боже! що буде, то хай по твоему буде! *(дивиця зъ ласкою на дитину)*. На що ми тебе на світъ породили, мій малесенькій! Теперъ ти собі лежишъ,

нічого не знаешъ, прийде часъ,—хто зна, що тобі доля нарікае! Не дай Боже того, що твоему батькові!... *(Катеріні)* Послухай, Катерино, що якъ насъ відсиль виженуть, и намъ прийдеться блукати, одберуть у нась усе — ми мандруватимемо зъ кутка въ кутокъ... що тоді?...

Катерина.

Щожъ, воля Божа! Бачъ якій ти? Казавъ, чого я така боязлива, а самъ якъ сумуешъ! Щожъ, мені, крий Боже, хочъ яке несчастьтя, — я все терпітиму, аби зъ тобою нерозлушно бути!

Сава.

О, мое серденько! Однимъ одна моя радість на симъ світі! Такъ, терпітимемо... Катю, коли доля терпіти веліла!... А все мені щось на серці трудно, та нудно! *(каже до дитини)* заснувъ мій маленькій! нехай спить! *(цілуе й милуе его)* Який гарячий! мій синочокъ, мій маленький! Васю, Васю! цитьте, не стукайте, на що его будити? *(Хита колиску)*. Люлі, люлі. Вибачай, Катерино, що я твое на себе беру. Ажежъ ти знаешъ, моя мила, що якъ голубка полине, такъ голубъ діточки годуе! Такъ и ми зъ тобою, мое серденько! *(цілуе іі)*. Ніякъ не налюбуюсь, дивлючись на тебе; не намилуюсь зъ тобою! Хочъ до смерти милуватимуся — усе здаватиметься, що мало! О! чого ти така смутна? Ачъ, які очі заплакані! Не журись, моя рибонько.

Катерина.

Та якъ же мені не журиться, коли ти журишься! Бачъ, тутъ ище щось не добре підъ насъ підліза!

С А в а.

Не бійсь моѐ сѐрдце, нічого не бійсь: пòки я зъ тобòю ... усѐ гàрно бýде. Я самъ не знàю, чогò менì сýмно тàкъ булò ... тепѐръ пройшлò! Я отъ якѝй весѐлий! Гей, Хòмко! підѝ лишъ у півнѝцю, та принесѝ горілки, та мѐду. Увесь вікъ свій не пивъ горілки, тепѐръ напъюся ... далибі напъюся! Не знàю самъ, передъ чимъ дýже такъ захотілось. Та й бісова, онцѝхристова журбà ... чогò вонà спрàвді такъ увъязла? Стревàй! я ії вѝжену. *(Хòмка принòсе горілки й мѐду).* Отсѐ такъ до діла! ... *(пьѐ).* А, сýча, якà гірка! Якъ се її пъють багàто! Вѝпий лишъ ти, Кàтю.

Катерѝна.

О, ні, цуръ ій! Я одъ родý не пилà — и не знàю, якà вонà й е.

С А в а.

Та я й самъ не пивъ її нікòли. Тепѐръ тільки такъ... тимъ що й я бувъ колѝсь козàкъ! Колѝсь! — А тогò, що булò колѝсь — тогò немà вжѐ й не бýде! Геть, діяволова журбà! щобъ тебѐ прàнці зъіли! Вѝпий бо, Кàтю!

Катерѝна.

Далибі не хòчу: дай крàще мѐду. *(Сàва даѐ ій мѐду, Катерѝна пье, дитѝна просипàеться).* Отъ бачъ, дитѝну годувàти трѐба.

С А в а.

За твоѐ здорòвья, Кàтю ...

(Співà).

О, щось менì, брàтці, горілка не пъѐтся;
Печàлъ колò сѐрдця якъ гàдина въѐться:

Нехàй вонà вьѐться, вонà увоймѐться!
Тоді увоймѐться, якъ дòбре напъѐться!

Отъ и повеселіло. Гàрна пісьня, Кàтю?

КАТЕРЙНА.

(Усміхàеця).

Якъ же?

САВА.

(Обнімà ïï).

Сміѐться моя̀ Кàтя, моѐ сѐрдце. Ачъ, які у тѐбе òчі кàрі, та я̀сні — дай поцілỳю!

КАТЕРЙНА.

Стревàй,... дитйна. *(Цілỳе Сàву, пòтімъ дитйну).*

САВА.

Вонò впъять заснỳло! Полòжъ: нехàй спить собі у колйсці. Не рушъ, положй!

(Катерйна кладѐ дитйну. Сàва цілỳе ïï).

КАТЕРЙНА.

Бỳде вже.

САВА.

Чогò тамъ бỳде, колй пити навчàюсь. Козакй нàші навчàються пити у тàборі, а я такъ у світлйці зъ жінкою, ха! ха! ха! от-сѐ такъ! Сàва Чàлий горілку пъе! Трѐба записàти той день, колй почàвъ! Стревàй! И ви напъѐтеся сегòдни — чỳешъ Хòмко! *(сідàе біля стòлу й пѝше).*

(Чỳти велйкий шумъ. Хòмка прỳдко вибігà зъ світлйці. Сàва кйда піро́. Катерйна підбігà до вікнà, алѐ зàразъ же съ крйкомъ одскàкуе).

САВА.

Що тамъ?

КАТЕРИНА.

Лишечко!

САВА.

(Дивиця въ вікно).

Що се? Либонь наші козаки! Чи чорти, чи що? Чого вони пруться, ажъ ворота ламають? Чого вони одъ мене хочуть?

(Чути голоса) Пустіть насъ? Старихъ товаришівъ! Пустіть насъ!

САВА.

Отсе ще?

СЦЕНА III.

Входять: Андрій, Микита, Грицько, Степанъ и другі козаки.

МИКИТА.

Здоровенький собі живешъ, пане Саво! Якъ ся маешъ? Що, пане Саво, признавъ насъ?

САВА.

Якъ не признать старихъ товаришівъ! Ну, що скажешъ?

МИКИТА.

А що скажемо? Бачъ, ми тебе одвідати приїхали? Якъ ти тутъ живешъ собі? Огидло вже безъ тебе. *(побачивъ Катерину).* А! здорова була, моя пані! Мати тобі чоломъ

накàзує! А що, пàне Сàво, мàбуть несподівані гòсті приїхали? Чимъ іхъ привітàешъ?

САВА.

Жàлко мені, що ви опізнйлися, мої друзяки. А то отъ Госпòдь дарувàвъ сйна — ви бъ у мèне на хрестйнахъ погуляли, колйбъ першъ сёгò тйжднівъ за три сюдй приїхали! Бýде вàша охòта, презволяйтеся — у мèне е ще недоідане та недопйване...

АНДРІЙ.

Гàрно жъ ти насъ привітàешъ! Ні, пàне Сàво, не пйти й не гуляти прийшлй ми до тèбе, а тебè розщитàти!

НИЧИПИРЪ.

Эгè! Лàгодься лишъ, пàне Сàво, скорішъ, та ведй насъ у комòрю свою, що сбудувàвъ для своèі худòби, та оддавàй намъ ті подарýнки, що ми тобі колйсь піднòсили.

САВА.

Я заплатйвъ за іхъ тоді, якъ підъ Немйровимъ оттýтъ недалèко за васъ бйвся. Тоді я заплатйвъ за іхъ своèю крòвію. Якòі ще худòби вамъ трèба? Е у мèне худòба, та не зъ вàшоі лàски нàдбана... Не я вамъ, а ви мені булй виновàті, такъ ви вже мені заплатйли,—тоді якъ надо мнòю познущàлися, тоді ви мені заплатйли.

АНДРІЙ.

Прàвду кàжешъ ти, що ми булй тобі виновàті. Ми тобі й дòсі виновàті, и отсè прийшлй зъ тобòю розплатйтися. За твою окаяннну зрàду, та бісòвське лйхо, що ти на насъ усіхъ замишлявъ, ми не заплатйли тобі. Розсчитàемось лйшень, пàне Сàво!

Сàва.

Кажìть на впрямки̂, розбійники: ви хòчете мȩнè вбити?

Грицькò.

Ні, пàне Сàво: ми до тȩ̀бе на хрестѝни прiѣхали.

Сàва.

Нà двое бàба ворожѝла! *(виймà шàблю).*

Ничѝпиръ.

Бачъ, якѝй бòйкий! А ну лѝшень, покуштȣ̀й от-сiѣи.

(Кѝдаеця на Сàву съ пікою. Сàва шàблею перебивà пѝку нà двое и збивà Ничѝпора зъ нігъ).

Ничѝпиръ.

Одоліла діяволова сѝла!

Андрій.

А, бісівъ синъ!... здòрово ёмȣ̀ діяволъ помогà!...

(Всі козакѝ, перехристѝвшись, кѝдаюця на Сáву. Сàва зъ усиѣи сѝли одбивàеця одъ іхъ шàблею, алè не забáромъ Андрій вибивà ii. Сàва, зъ усіхъ боківъ підпèртий пікáми, опускàе рȣ̀ки).

Грицькò.

А що? Гòді тобі вередувàти! закòлемо ёгò!

Катерѝна.

(Що дòсі стоя́ла блідна позàдъ Сàви, несамовѝто кѝдаеця по хàті.)

Охъ, моя̀ матінко! Охъ, Бòже жъ мій... Та спасѝ жъ насъ біднихъ... ой!

Степанъ.

Відьма, відьма! дивіться!...

Катерйна.

Саво, мій Саво!...

Сава.

Боже милосердий! твоя воля небесная! Не зоставъ моеі жонй та дитйни! Простй менè за гріхй моі! Не покйнь сиріть твоіхъ!

Гнатъ Голий.

(Вбіга спружёгу).

Чогò жъ ви закуняли надъ імъ, братці! Хіба не бачите, що вона вже шепче... ужé й хмара находить... ну! оттакъ ёгò... *(коле Саву).*

(Катерйна несамовйто кйдаеця въ вікнò).

Андрій.

От-сè тобі, бісівъ сйнъ, знаешъ теперъ, якъ свою родйну зрадить!

(Всі козакй колять Саву съ приговорками).

Катерйна.

Ой! *(кйдаеця зъ вікна до Сави).*

Сава.

Прощай мо-я — Ка-т-я.... *(умірае).*

Катерйна.

Охъ, дитйна — дитйна....

Гнатъ Гòлий.

(Підбігá до Катеріни).

Катеріно, бỳдемъ любійтися . . . я тебѐ оборонѝ . . .

(Катерйна бье ёгó кулакáми).

Гнатъ.

(Нібі пàда).

Охъ . . . вìдьма . . . не здолìешъ! пропадàю . . . .

(Всі съ піками кѝдаюця на Катерѝну).

Андрій.

(Кòле Катерѝну).

А, бісова, умíла чарувàти: мàбуть козàцького списа й чàри не берỳть! . . .

Гнатъ Гòлий.

(Встаѐ и тежъ кóле її зъ велйкою рáдістью).

А! добрàвсь я до тѐбе! . . .

Катерѝна.

Сѝ-нку! . . . . *(умірá).*

(Тимъ чáсомъ Мóтря вхопйла дитйну и отдалá Хóмці, кóтрий прỳдко вибігá).

Ничѝпиръ.

(Підхóде до колйски).

А! те ще малѐньке! тамъ такі пелюшкѝ багàті!

Андрій.

А що, й єгò хіба?...

Степàнъ.

А тожъ! Колѝ мàти відьма, такъ се вже й вонò чòрту прèдане! Та вонò такѝ й не хрещèне!... далибі не хрещèне!...

Андрій.

А ну, хлòпці, тогò байстрюкà! ну! швѝдче!

(Козакú біжàть за Хòмкою).

Степàнъ.

Ну, слàва тобі, Гòсподи: рішѝли супустàтивъ! Прàведно скàзано, що Госпòдь милосèрдъ. Вже хочъ якъ не прись діяволова сѝла, а хто зъ благословèніемъ Бòжиімъ супротѝвъ іі піде — такъ хочъ якъ, а все такѝ одоліе.

Андрій.

Вішно бỳдемъ ми дякувати пàну Гнàту: вінъ діяволову сѝлу поканàвъ! Ёмỳ й слàва, ёмỳ й честь.

Грицькò.

Та щожъ, якъ ти хòчешъ, Гнàте, а я й першъ провідавъ про сèе. Далибі, се я знавъ усè, пàне-брàте!

Гнатъ.

А колѝ знавъ, такъ чомỳ жъ не сказàвъ?

Грицькò.

Та яжъ казàвъ!

Гнатъ.

Такъ!

Грицько̀.

Та ма̀буть що такъ!

Андрі̀й.

А що, пано̀ве, послу̀хайте лишъ менѐ. Ужѐ Ча̀лому надъ на̀ми не гетьманува̀ти: вінъ и самъ не схо̀че пісдя̀ то̀го, що ми ёму̀ наробѝли. Вѝберімо лишъ собі па̀на Гната Го̀лого!

Грицько̀.

А що? Хіба̀ досто̀йнішого нема̀?

Степа̀нъ.

Вінъ діявола одолівъ!

Всі.

Такъ, такъ!

Гнатъ.

Що се ви заду̀мали? *(Чу̀ти шумъ)*. Ге, дивіться, ма̀буть батько!

Андрі̀й.

Неха̀й почоло̀мкаеться зъ семъѐю своѐю!

СЦЕНА IV.

Павло̀ съ козака̀ми й Лисѐцкимъ.

Хо̀мка верта̀еця зъ дитиною.

Павло̀.

(Зъ жа́хомъ закрива́ о̀чі).

Боже мій міцний! Отъ що наробили! вовкула̀ки! и дитину!... маленьку, невинну!... и ту хотіли убить! Боже мій пра̀ведний!

Гнатъ.

(У бікъ).

Лишечко!

Павло̀.

А! ти тутъ! До̀бре! Мо̀же, па̀не Гна̀те, дру̀гого зра̀дника трѐба покара̀ти!

Всі.

Що се? що се?

Павло̀.

Шалѐнні! пішли зъ имъ зъ ду̀ру якъ зъ ду̀бу. А ми зъ па̀номъ гетьманомъ полонили ляхівъ, що іхали Са̀ву обороняти и поспіша̀ли супинити ва̀съ, — та ні: пізно! За̀ щожъ ви жінку убили? Нѐхристі! А се все вінъ! А ну лишъ, кажи ти, ля̀шку!

Лисѐцькій.

Ви загубили Са̀ву за те, що вінъ до насъ бувъ приязний, а Гнатъ Го̀лий ищѐ більше васъ зра̀дивъ. Коли у Са̀ви Ча̀лого й ду̀мки не було̀ до насъ приіздити, вінъ усѐ зві-

щàвъ пàна Конецьпòльского. Вінъ и Сàву на се підмовлявъ, и менѐ до ёго провòдивъ. А пісдя тòго й на Сàву писàвъ, що вінъ обмàнюе Конецьпòльского. Гнàте, чи пізнàвъ менѐ? Колѝ виїздѝли изъ Терехтемѝріва, я бувъ у тѐбе, и ти мені казàвъ, що такѝ Сàву згỳбишъ, а ми щобъ васъ стерегли и всіхъ старшѝнъ переловѝли; ищѐ ти й самъ божѝвсь мені, що у сімъ ділі помагàтимешъ. Що? видрікàтися стàнешъ?

Г н а т ъ.

Я тебѐ й не знàю и нікòли не бàчивъ!

Л и с ѐ ц ь к і й.

Э! А от-сі листѝ не ти писàвъ? Дивìтесь, панòве.

(Покáзуе листѝ. Всі стоять дýже здивóвані).

Г р и ц ь к ò.

А що? Не казàвъ я? Отъ щобъ мені тѐе та сѐе, колѝ я та не пречувàвъ сёгò! Тимъ то вінъ мені такъ и вàдивъ. Эгѐ! Я вже колѝ що знàю, такъ вонò такъ и бỳде!

Г н а т ъ.

(На колінях).

Панòве мої! Се хтось підписàвсь підъ мѐне. Крий Боже! я сёгò не знàю! Щобъ я лỳснувъ, щобъ менѐ чортѝ живòго розшматувàли, колѝ я що знàю! *(хрѐститься)* отъ щобъ моѐму бàтькові й мàтері кà-зна що булò, колѝ отсѐ прàвда!

В с і.

Брѐшишъ! зрàдникъ!

Г н а т ъ.

Ой, простìть менѐ, бàтечки! Далибі, се нарòшно на мѐне! от-же я вамъ скажỳ: щобъ увѐсь рідъ мій чортѝ взялѝ, колѝ я вѝненъ! Велѝке слòво! не бỳду! Простìть!...

Павлò.

Чортъ!

Гнатъ.

Ой, пустìть дỳшу на покỳту!...

Павлò.

Немà покỳти для дìявола! здихàй, шельмòванець!

(Кóле ëгó. Всí кúдаюця на Гнáта съ пìками. Гнатъ, вáжко здихнýвши, умірáе).

Степàнъ.

Обнìсъ сỳчий синъ неповùнних. Охъ! покарàе насъ Господь за се! Гетьманъ нашъ бìдний! Що ми ëмỳ й казàтимемо!...

(За сцéною чýти не самовúтий крикъ. Вбігá Петрó Чáлий, козакú потупляють óчі въ зéмлю).

КІНÈЦЬ.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА НІЧЬ

ТРАГЕДІЯ.

Тако свободився народъ руській зъ подъ ига лядцького египетського.

Ой, у нашій у славній Украіні
Бували колись престрашніі злигодні, бездольні години
Ніхто Вкраінцівъ не рятувавъ,
Ніхто за іхъ Богові молитвъ не посилавъ.
Тільки Богъ Святий нашіхъ не забувавъ....
От-же й пройшли, изійшли зліі незгодини:
Немае нікого, щобъ насъ подоліли!

ДІЕВІ ЛЮДЕ:

Переяславскій староста.

Анастасій, священникъ.

Семенъ Герцикъ.

Петро Корженко.

Опанасъ, его племінникъ.

Чужестранець.

ЖидъОврамъ.

Зацвілиховський, польський офицеръ.

Марина, сестра Лисенкова.

Козаки.

Переяславці.

Польські жовніри.

Хоръ.

Діеция въ 1649 році въ городі Переяславі підъ великъ-день.

СЦѐНА I.

Петрò и Чужестрàнець.

ПЕТРÒ.

Чи се-бъ-то й прàвда такъ, якъ ти казàвъ?

ЧУЖЕСТРÀНЕЦЬ.

Чи Дніпръ у васъ такъ широко розлѝвся,
Що чỳтка зъ тòі сторонѝ дохòдить,
Якъ изъ москòвщини?... Все Задніпрòвъе,
Мовъ грімъ ёгò удàривъ, запалàло.
Зъ лугìвъ, зъ ярìвъ вихòдять гайдамàки;
Вівчàрь мінѧ̀ на списъ свòю ġірлѝġу;
Забỳвъ плугàтерь нѝву, — лемішѝ,
Серпѝ идỳть на вìйськовèе дìло;
Старì на кòняхъ ìздють, и жінкѝ
И дìти поробѝлись козакàми.
Що-дня біжàть до гетьмана кравчѝни, —
Страшèнне вìйсько стàло. Ляхъ и жидъ
Не мàють місця головѝ сховàти.
Въ покỳті, по Подòлі, по Волѝні
Всі городѝ повизволѧ̀лись: скрізь
Побѝли старостìвъ, повипихàли
Жовнìрівъ, зàмки оддалѝсь из-сѝли,

Въ церквахъ ніде служить нема поміхи,
И скрізь, скидаючи крівавую одежу,
Йдуть козакй до церкви дякувати Богу.

Петро.

Не дурно кажуть: сподівайсь на Бога!
Вінъ милосердъ; хоча и покарае,
А все такй и змилуеться впъять.

Чужестранецъ.

Хіба про се у васъ нема и вісти?

Петро.

Та що тобі сказати, чоловіче!
И радъ би въ царство, та гріхівъ багацько!
Що зможе бідний городъ... Якъ свиріпи
У просі, такъ у імъ ляхівъ.
Які булй що дужчі и завзятші,
Ті порозходились, або й побиті;
Зостались тільки діти, немошниі,
Жінкй та зрадники. Знайшлись би може
Що й стать на ворогівъ булй бъ охочі,
Такъ проклятущі все въ насъ однялй.
А ні шаблюки, ні рушниці, а ні грошей...
Що діяти? — Гараздъ, де сила е!

Чужестранець.

(Показуе на груди).

Тутъ наша сила! *(показуе на небо)* Тамъ надія наша!
Я чоловікъ бувалий, де що бачивъ;

Багацько й самъ одбувъ и бідъ и лиха:
Бачъ, ока правого нема, и права
Рука відрубана, и тутъ у грудіхъ
Дві кулі вліплено . . . .
Хочъ золотомъ всёго мене обвісь:
Воно не буде того кошту мати,
Якъ от-сі рани; черезъ іхъ я мушу
Усякому вкраінцеві сказати:
Дивись и знай, що й я служивъ родині;
И ти, мій брате, такъ служить ій мусишъ!
Отъ и тобі, добродію, скажу я:
Ви, бачу, всі жалкуетесь на лихо,
А скинути ёго — нема въ васъ сили.
Коли бъ хто оступавсь за васъ, такъ такъ!
Тоді бъ ви добре зачимчикували!
Нехай чужі на смерть за васъ ідуть,
А ви кричатимете: от-то слава!
Нема ляхівъ, вже ми усіхъ побили! . . .
Нашъ панъ Хмельницькій ма велику силу,
И помігти всімъ городамъ раднішъ;
Але вінъ тільки посилае поміч
До тіхъ, котрі самі попіднімались.
От-бачъ въ Каневі; се вже я самъ бачивъ.

Петро.

А розкажи, якъ діялось въ Каневі.

Чужестранець.

А от-якъ: бачъ, въ суббоду се було
На масниці. Усі ляхи й жиди,

Понапивавшись, зъ вечора гасали,
А нічъю, пъяні, де хто впавъ, тамъ лігъ.
О-півночи задзвонено у дзвінъ;
Скрізь запалавъ огонь; шумить, брязчить;
«Смерть ворогамъ» луною віддалося!
Ляхи, котрі при розумі булй ще,
Почувши чвару, та мерщій збіратись;
Звістили старосту, — той, проклятущий,
И въ городі не бувъ: весь день гулявъ
Въ манастирі, відкіль вінъ, супостатъ,
Прогнавъ ченцівъ и паплюгъ позаводивъ.
Покй прочумались, ажъ зиркъ — вже трупомъ
Повнісенькиі улиці набиті;
Избіглось військо; поки вшинувались,
Нарештували самопали и гармати, —
Обвидніло. И почалася валка!
Годйни не пройшло, — вже руськимъ гибель
Зовсімъ припала. Староста у городъ —
И висилае каштеляна: «Ке, скажй імъ,
Що я на всіхъ іхъ ласку покладаю;
Нехай-лишъ скорються». Той тільки вийшовъ, —
Не вспівъ розявить рота, такъ и гепнувъ! —
Колй вмірать, такъ помремо!, — Усі
У-водинъ голосъ закричали. — Ріжте,
Конайте насъ — изгинемъ козаками! —
Скажений староста велівъ за сее
Губити всіхъ; все різати й губити:
Старйхъ, малйхъ, — ні жодноі душі
Щобъ не зосталось. На такі закази
Піднялося кровавее игрище;

Зачàдівся зо всіхъ кутківъ Канèвъ,
И снігъ одъ крòві тàнувъ якъ одъ сòнця.
Ажъ до півдня̀ іхъ рìзали безъ шàни;
И всякъ, комỳ прихòдилась чергà,
Закрѝе тільки òчі, скàже: Боже!
Твоя̀ есть вòля! — Зъ тимъ и вікъ кінчàе...
Якъ тутъ Госпòдь зласкàвився надъ ѝми:
Де не візьмѝсь кравчѝна гайдамàківъ
Зъ Лисèнкомъ — мѝтью! и оступѝли гòродъ!
Ляхѝ, почỳвши, кѝнули різню̀,
И поспішàли боронѝти зàмка.
А рỳські, одлигнỳвши, здобулѝся
Збрòі — та зъ серèдини на іхъ....
Микъ-микъ, микъ-микъ, а вже Лисèнко
Й у зàмокъ скòчивъ. Сỳчі ворогѝ
И вỳха попускàли. А Лисèнко
Якъ подивѝвсь, якѝй справлялѝ бèнкетъ
Вонѝ надъ рỳськіми, гукнỳвъ своіѝмъ —
Щобъ всіхъ ляхìхъ, жидівъ и уніятівъ,
Всіхъ до-остàнку изгубѝти.. Се,
Казàвъ, імъ бỳде дя̀ка за невѝнnихъ.
Изъ половѝни прощонòго-дня,
Весь понедìлокъ, до вівтòрка врàнці,
Давàли недовіркамъ дòбру шàну:
На Тясминì ажъ гірку нагатѝли
Жидівськимъ трỳпомъ, — ввèчері, и врàнці,
И въ нічь, и въ день, все рìзали; сімь тѝсячъ
Католикìвъ пропàло якъ собàкъ;
Жінòкъ, дітèй, и вѝнних и безвѝнних, —
Всіхъ положѝли.........

Въ вівтѐрокъ нікого булò вже бѝти;
У манастѝрь по стàросту послàли:
Зъ своіми, все мосцівими, панàми
Приïхавъ вінъ, залѝтий у кайдàни.
Увѐчері усіхъ панівъ спеклѝ,
А стàрості злупѝли шкỳру. Такъ
Помстѝлися надъ ворогàми нàші!
У сѐреду усі церквѝ відпѐрли,
И прàвили молѐбень Бòгу въ дяку.

Петрò.

Гарàздъ такъ трàпилось. Бачъ, козакѝ
Наскòчили, а то-бъ усі пропàли —
А ні за віщо. Так-то, брàте, й намъ.
Що зрòбимъ ми, хочъ и піднімемося?
Побъють, якъ ту травỳ; у нàшімъ крàі
Одъ козаківъ не діждешъся підмòги.

Чужестрàнець.

На що вамъ іхъ? Ви сàми козакѝ.
Хібà чогò канѐвці сподівàлись?
Комỳ невòля замоторошніе,
Томỳ все рівно — жѝти, чи умѐрти,
То й смѐрти самъ жадà. Ні, пàне-брàте!
Абò вже ви ляхàми поробѝлись,
Абò ляхѝ вже більшъ не крѝвдять васъ.

Петрò.

И дѐ-то вже не крѝвдять, брàте!
Якъ би ти бàчивъ — вчòра, о срамòта!

Якъ уніятській біскупъ до костѐлу їхавъ
На литанію, а ёго̀ коля̀су
Везлѝ дванаѝдцять чоловікъ изъ ру̀ськіхъ,
А жидъ бувъ візникомъ! Он-подивѝсь,
Сёмѝця біла — за̀втра велѝкъ день, —
А ми не зна̀емъ свя̀та, и въ церква̀хъ
Всі дні служѐння не було̀: прокля̀ті
Жидѝ насъ не впуска̀ють въ Бо̀жу цѐркву;
На о̀дкупі святѐе дѐржуть. До̀бре,
Якъ за̀втра скѝнемось чимъ заплатѝти, —
А то прийдѐться й пра̀зника не зна̀ти.

Чужестра̀нець.

И се у васъ ніхто̀ й неворухну̀вся?

Петро̀.

Дві чва̀ри, бра̀те, въ насъ було̀ за рікъ.
Та що жъ зъ того̀? Ляхѝ зара̀зъ дозна̀лись;
Переловѝли, повъяза̀ли, повелѝ
До ста̀рости — тамъ імъ була̀ погѝбель.
Надіялися ми на одного̀, —
Та вже того̀ нема̀!...

Чужестра̀нець.

На ко̀го жъ?

Петро̀.

Отъ на того̀ Лисѐнка, що каза̀въ ти.
Бо вінъ, колѝ ти зна̀ешъ, чоловіче,
Изъ на̀шого Переясла̀ва. Ро̀ківъ

Зъ пъять е тому̀, якъ вінъ насъ одцура̀вся.
Вінъ бувъ коза̀къ, и не злюби̇въ корми̇ги.
Коли̇ на насъ Госпо̀дь насла̀въ недо̀лю,
Такъ вінъ не зте̇рпівъ, де-кого̀ зібра̀въ,
Та й учини̇въ проти̇ ляхівъ трево̀гу.
Але̇ було̀ не зъ си̇лою. Ляхи̇
У сто разівъ були̇ одъ на̀шіхъ ду̇жчі.
Поки̇ вони̇ зібра̀лись, ажъ Лисе̇нко
Й коза̀цькі всі товарищі его̀
Як-разъ у глибці въ па̀на опини̇лись.
Отъ ста̀роста и призива̀ до се̇бе
Лисе̇нка, и допи̇туватись взявся;
А той, якъ зъ імъ бала̀кавъ, та якъ хва̀тить
Писто̀ль у его̀, та якъ свисне въ гру̇ди —
Та у вікно̀ — юрба̀ ляхівъ за імъ —
Крича̀ть, гука̀ють, — вінъ собі байду̇же —
Добігъ якъ-разъ до Альти на прова̀лля,
Та въ Альту; тутъ за імъ, мовъ та крупа̀,
Поси̇палися ку̇лі. Богъ помігъ, —
Ні жо̀дная его̀ не зачепи̇ла,
И переплы̇нувъ вінъ собі щасли̇во
Ажъ на той бе̇регъ. Зъ тій доби̇ вже ми
Не ба̀чили его̀. Ляхи̇ шука̀ли,
Півчва̀рта-ста черво̀нихъ намога̀лись
Тому̀, хто приведе̇ его̀: та да̀рма.
От-се̇ жъ якъ чу̇тка пронесла̀сь у насъ,
Що вінъ воюе, та ляхівъ псу̇е,
Такъ поговорювавъ у насъ наро̀дъ,
Що мо̀же вінъ, якъ не забу̇въ своіхъ,
То мо̀же й при̇йде ви̇слобонить насъ.

Эхъ, братіку! надіялися ми,
Та й та надія наша вже пропала.

Чужестранець.

А чомъ?

Петро.

Хіба не чувъ про ту причину,
Що зъ імъ була: сердега воювавъ,
Та вже довоювався. Вишневецькій
Піймавъ ёго въ Немирові, казали.
Не знаю; кажуть, може и брехня....
Та вже бъ тобі про сее знати краще.

Чужестранець.

Та чувъ и я... носилась чутка всюди.

(Дзвонять).

Петро.

Ну, слава Богу! *(здіймае шличокъ и хреститься).*
Се, мабуть, пан-отець нашъ Анастасій
Вблагавъ жидівъ; дозволили служити.
И то, сердешний, вчора цілий день
Ходивъ збірати гроші по дворахъ;
Такъ суча жидова за кожну службу
По півдесятка злотихъ дубить.. Охъ,
Теперъ-то..... може й завтра на великъ-день
Достанеться ще Богу помолитись.
Якъ спомъяну я прошлі давні роки,
Ажъ серце рветься. То була година!

Булò — сподòбить насъ Госпòдь діждàти
Велӣко-дня, то ажъ ненàче світъ
Повеселіша; все такъ прӣязно,
Такъ рàдісно; якъ прӣйде світлий день,
Кожнісенький и гòре все забỳде;
Ніхтò-тобі смутнѐнько не погляне;
И всі одъ сѐрця дякують все Бòгу.
А що тепѐрь!! О, Боже милосѐрдний!
На віщо такъ дітѐй Своіхъ караешъ!

(Здихáе).

СЦЕНА II.

Опанàсъ прибігàе и рѐвно плаче й голòсить.

Опанàсъ.

Охъ, дядечку! Охъ, бідна головà!

Петрò.

Госпòдь-Святий зъ тобòю, Опанàсе!

Опанàсъ.

Охъ, дядечку-голỳбчику! Охъ, лихо!
Бідà та й гòді! — мàтірь узяли....

Петрò.

Хто? Якъ? Кудӣ?...

Опанàсъ.

До стàрости жовніри повелӣ;
Голòдна смерть, казàли, бỳде іӣ.

Петрò.

Охъ, Мати Божа!

Опанàсъ.

Охъ, дя̀дечку! бідà зовсімъ та й гòді!
И говорѝвъ же: мàмо, цуръ ёмỳ!
Ну що, якъ чортъ якѝй изійде? Ні!
Ти, кàже, тільки, ляку напустѝвъ:
Вонѝ тепѐръ не зàйдуть. — Отъ
И прàздникъ намъ! Охъ, лѝхо намъ, та й гòді!

Петрò.

Що жъ трàпилось? Кажѝ бо швѝдче!

Опанàсъ.

Та все жъ паскѝ! Бачъ, здỳмала пектѝ!
Я и казàвъ, крий Боже, якъ казàвъ!
Що жъ? Не послỳхала. Якъ я казàвъ,
По мòёму и вѝйшло. Тільки въ пічъ
Сажàти стàла, тутъ вонѝ й прибігли.
Якъ крѝкнули, такъ мàти якъ стоя̀ла,
Ажъ черезъ сѝлу встòяла. Вонѝ
Якъ ухватѝли бідну за волòсья,
Та зъ хàти, — я до нихъ, вонѝ менѐ
Штирхнỳли въ грỳди — от-же якъ
Крий Боже, дòсі, дя̀дечку, болѝть.
Вонѝ іі поволоклѝ изъ хàти;
А я за іми, клàняюсь, прошỳ іхъ:
Змѝлуйтесь, кажỳ, панòве дòбрі,
Не поробіть бещàсного менѐ!

Не мучте матері!... Прохав,
Прохав, прохав, — вони ні півсловечка.
Я все за іми йду, та все прохаю.
Одинъ мені и каже: йди ти къ злидню!
Псяюха, твоя мати — руська сучка,
Издохне зъ голоду въ лёху у панськімъ.
Та якъ вхопивъ мене, та й кинувъ геть.
А мати — більше я ії й не бачивъ!

Петро.

Сестра моя, бещасниця!!

Опанасъ.

Ой, дядечку; дай ти жъ мені пораду!
Що жъ тутъ мені вже на світі робити?

Петро.

Яку тобі пораду дамъ, небоже?
Хіба зъ тобою плакать та терпіти?
О, Боже нашъ! на що такъ прогнівився
На насъ! — Молися Богу, Опанасе!
Де чоловікъ не въ мочі помігти,
Такъ треба помічи одъ Бога ждати.

Опанасъ.

(Хлипа).

Що буде зъ матірью!... Охъ, лихо, лихо!

Чужестранець.

Чого жъ голосишъ тамъ? Чого нявчишъ
Дівчачимъ голоскомъ? Срамота! Хлопець,

Козàкъ!... Малà дитѝна такъ не бỳде
За мàтіръю ревіть, якъ ти, ломàка!
Чи ляльки бàтько не привізъ изъ місця?!

Петрò.

Послỳхай, чоловіче; це ще впèрше
Побàчилися ми. Я ще й не знàю,
Відкіль ти, й що такèе. Ти здаèся
Мені такѝмъ и прѝязнимъ и дòбримъ,
И я признàвъ за нàського тебè.
Тепèръ не знàю.... Будь ти, чимъ есѝ,
Тільки, колѝ хто віруе у Бога,
То той вважàе за велѝкий гріхъ
Зъ чужòго лѝха глумувàти. Ти чужѝй,
Тебè ніхтò не утіснѝ, не мучить;
Идѝ жъ, будь лàсківъ, прічъ одъ насъ бещàснихъ,
И не глузỳй надъ бідностью, бо è
Такѝй на нèбі, що той глуздъ почỳе.

Чужестрàнець.

Тебè бо, дядьку, лѝхо зъ глỳзду збѝло!
Колѝ бъ ти втявъ бувъ, що я говорѝвъ,
Такъ ти бъ сёгò испрàвді не варнякавъ.

(Опанàсові).

Жінкàмъ та дітямъ мòжно квàсить гỳби,
А не такòму гайдỳку якъ ти.
Чи слёзи трòхи хочъ помòжуть лѝху?
Чи вèрнуть тобі мàтіръ? Се вже спрàвді
Перероднлись нàші руські... Якъ?

Прохàть ляхівъ, до нігъ імъ припадàти,
Дорòгу злòдіямъ слезàми глàдить?!
Не слèзи пòмичъ въ лісі, а залізо!

Петрò.

О, що-бо ти се кàжешъ, чоловіче!
Ну хочъ би дè-якъ вінъ на те пішòвъ,
Изъ мàтіръю нещàсною що бъ стàлось?

Чужестрàнець.

Нікчèмні лàнці! Квàші ви, лапỳри!
Та вамъ ще не такòго лиха трèба!
У сто разівъ Господь на васъ послàвъ би
Нещàстя: бо ви стòіте сёгò!

СЦЕНА III.

Анастàсій зъ плащаницею, за імъ народъ.

Анастàсій.

На що, кажỳ, ви біжитè за мнòю!
Гріхъ дàрма лихо накликàть на сèбе.
Гей, брàтці, розійдіться, розступіться....
Подỳмають, що чвàру зачали.
Кажỳ вамъ, розійдіться: ви нічòго
Тутъ пòмічи не вдіете, собі
Пеню тільки зъ дурниці вчините.

Народъ.

(Кричить).

Якъ мòжно! Якъ се мòжно? Плащаницю
Святỳю! Якъ? Жидівськими рукàми?

Ми грòші заплатѝли; ми й сѝлою
Закàжемъ, щобъ молѝтись насъ пустѝли!!

Анастàсій.

Святѐе дїло боронѝти вїру,
Родѝну и закòнъ свій. Бо котòрі
Те починàють, всі ті предъ Богомъ
Велѝку честь и слàву залучàють.
И ви бъ такъ дòбре, дїти, учинѝли,
Колѝ бъ при ѝншімъ се булò случàі.
Бо хто безъ всякои підмòги йдѐ
На смѐрть, хочъ будь вонò й за прàве дїло,
Той дỳшу й вікъ свій загубляе дỳрно,
И самъ собї погѝбель заподіе.
От-такъ, бачъ, вамъ: що зрòбить ваша кỳчка?
И васъ повъяжуть и побъють, и дрỳгимъ
Нарòбите ще гòря: дозірàтись
И більшъ втісняти стàнуть; и тодї
Не те, щобъ Богъ принявъ усѐрдье ваше,
А ще за тіхъ, когò въ напàсть введѐте,
Передъ Богомъ òтповітъ дастѐ. За кòго
От-се ви піднялѝся? За менѐ?
Та я одъ сёго умивàю рỳки!
Колѝ вже Богъ свящѐнника Своrò
Не ратувàвъ, чогò жъ ви заходѝлись?
За цѐрковь, за Христà? Госпòдь небѐсний,
Колѝ бъ Емỳ булò угòдно тѐе,
Безъ вàшои підмòги іхъ карàвъ би:
Огнѐнні ріки низпустѝвъ би Вінъ
На ворогівъ Своіхъ, колѝ бъ схотівъ.

Богъ милосѐрдний. Егò милосѐрдью
Кінця̀ нема̀. Вінъ ворогівъ Своі̀хъ
Прощàе й мѝлуе. Смертѐльний гріхъ
Занапащàти дỳшу дỳрно. Відступіться.
Я боронѝть святỳю церкву мỳшу,
Бо я її послỳжникъ. Хай потя̀гнуть
Менè въ темнѝцю, хай катỳють, мỳчуть:
Не пѐрший мỳченикъ одъ іхъ я бỳду;
А ви идіть собі, молітесь Богу,
Терпіте, плàчте, впъять-такѝ молітесь
И впъять терпіть, бо й Богъ терпівъ нашъ.
Отъ ликъ Святий; изъ імъ я умірàти
Готỳюсь: ймъянемъ ёгò — идіте!
Чогò жъ ви ще хиля̀етесь, — розхòдьтесь!
Войстинну скажỳ вамъ: хто не піде,
Той бỳде супротѝвникъ Богу й цѐркві.

Н а р ò д ъ.

Та якъ же ми тебè покѝнемъ?

А н а с т à с і й.

Хто вамъ сказàвъ, що я
Боюся смѐрти? — Ні. За віру вмѐрти
Моя̀ потрѐба перша. Вамъ же, діти,
Не подобàе погибàти. — Діти!
Прошỳ васъ, бỳдьте лàскові, увàжте
Мені, священнику своемỳ! Рàди Христà
И Мàтери Егò Пречѝстій и Святѝхъ,
Рàди велѝко-дня, що наступàе....

Розхòдьтесь, дїти . . . Щò ви стоїтè?
Идїть же! Прòклять той, хто зъ васъ посмïе
Не слỳхати могò глагòлу!!

(Нарòдъ починà розхòдитись).

Дòбре!
Скажỳ вамъ: дòбре, — сто разївъ скажỳ.
Ненàче кàмінь зпавъ зъ душї у мѐне!
Тепѐръ я вѐсело пїдỳ на смерть!
Благословить васъ Богъ, Отѐць Небѐсний!
Молїться, дїти! Вінъ, Отѐць нашъ мѝлий,
Змѝлуеться надъ дїтьми.

Петрò.

Скажѝ, будь лàсківъ, що се за повѝна?
Дивлюсь, и слỳхаю, й не втявъ нїчòго.
Дзвонѝли къ слỳжбі: пан-отѐць зъ нарòдомъ
На рѝнці опинѝлись! — Чи новà
Пенѝ настѝгла?

Анастàсій.

Не дỳже-то й новà.
Зїбрàвъ-бувъ грòшей я, и заплатѝвъ
Жидỳ Оврàму за святỳю слỳжбу,
Зъ умòвою такòю, щобъ сёгòдні
И зàвтра не булò запрѐту. Вінъ
Оддàвъ ключї; удàрили у дзвінъ;
Избїгся людъ; я слỳжбу-бувъ почàвъ,
И, такъ якъ то закòнъ повелївàе
Христòви стрàсті споминàть сёгòднї,

Взявъ плащаницю зъ олтаря й несу....
Якъ тутъ у двері жидъ и закричавъ:
За плащаницю треба особливе
Платити. Я ёму й кажу: змилуйся;
Я вже оддавъ тобі. Чого жъ ти пнешся?
Ти ворогъ Божий, жидъ, — не слідъ тобі
Ходить сюди, якъ служиться. А вінъ
Вхвативъ изъ рукъ у мене плащаницю
Й давай іі ирвати та тріпати....
Народъ не зтерпівъ, збивъ ёго изъ нігъ,
Вінъ закричавъ, побігъ изъ церкви, й прямо
До старости — жалітися на насъ.

СЦЕНА IV.

Зацвилиховській зъ жовнірами й жидъ Оврамъ прибігають.

ЗАЦВИЛИХОВСЬКІЙ.

А, ось-де вінъ, мурмило довгогривий!

ОВРАМЪ.

Такъ, вінъ, вельможний пане! Вінъ, розбійникъ!
Вінъ, бунтовникъ! — Се утікать хотівъ!

ЗАЦВИЛИХОВСЬКІЙ.

Не утече, кабанъ. Гей, хлопці, швидче!
Гей, оступіть-лишень ёго шаблями!
Ось ми ёму дамо, якъ утікати!

Анастасій.

Не думавъ я й не думаю втікати.

Оврамъ.

Ні, ні... Вельможний пане, ні! — Вінъ бреше.

Анастасій.

Язикъ жидівській бреше. Що ви привели
По одного ватагу цілу?

Зацвилиховській.

Въ тюрьму тебе узяти, вражий руській.

Анастасій.

Озьміть. И коли-бъ ви малу дитину
Прислали взять мене, я все бъ сказавъ:
Озьміть!

Зацвилиховській.

Ачъ, дьяволове руське серце!
И не змінивсь въ лиці.

Анастасій.

Чогожъ змінятись?
Ви думаете, страху завдали,
Якъ васъ сюди ватага приплелася;
А що казавъ Христосъ нашъ, якъ жиди
Прийшли по Его? Легіони бъ цілі
Небесних Анголівъ явились зразу,

Колѝ-бъ Я захотівъ. — Тимъ я скажу̀ вамъ,
Що прòти вàшого залìза въ мèне
Е оборòна й пòмічъ ще кріпчìша.
Пъять словъ сказàть, и дѐ-бъ взялàся пòмічъ . . .
И вся бъ ватàга вàша въ мить розбìглась.

Зацвилихòвській.

А що вінъ кàже се — сей хлопъ, шизмàтикъ?

Анастàсій.

Те я кажу̀, що лѝшні от-сі шàблі;
Вонѝ бъ менì нічòго не зробѝли,
Колѝ бъ я самъ не покорѝвсь.

Зацвилихòвській.

Мовчѝ?

Анастàсій.

Мовчàтиму.

Зацвилихòвській.

(Оврàмові).

Кажѝ ти, що вінъ дìявъ?

Оврàмъ.

А якъ же, пàне! Чвàру піднімàвъ!
Испрàвді чвàру. Заплàтивъ вінъ грòші
За слу̀жбу . . . Алѐ въ іхъ ѐ полотѐнце,
Що на сей день ростѐлють середъ цѐркви,
Та посипàють трòхи, та усì
И лìзуть цілувàти. Вінъ же грòшей

Не давъ за се, та ухопѝвъ. та й хòче
Нестѝ посерѐдъ цѐркви розіслàти....
А я стою біля порòга й бàчу....
И тільки вінъ на гòлову напъявъ —
А я у цѐркву — грòші, кажỳ, грòші!
А сỳчий піпъ не то щобъ покорѝтись
Ще лàятись, а людъ увѐсь на мѐне
Та такъ, що трòхи не забѝли, пàне.
Отъ спрàвді, пàне, трòхи не забѝли!!

Анастàсій.

Ти брѐшешъ, жѝде!

Оврàмъ.

Ні, то вінъ все брѐше;
А я такъ от-якъ прàвду говорю!
Вінъ зъ цѐркви вкравъ ёгò: спитàйте-лишъ!

Зацвилихòвській.

Укрàвъ? А? А?

(Анастàсій мовчѝть).

Мовчѝть, такъ кòриться. Ну, де жъ зховàвъ?

(Анастàсій мовчѝть).

Кажѝ, де дівъ те полотѐнце?

(Анастàсій мовчѝть).

Кажѝ

(Бье ёгò по щоці).

Анастасій.

(Підставляє щоку).

Бий удруге.

(Зацвилиховській бъе).

Чужестранець.

(Підходить).

Стревайте. Чи не гріхъ се такі вамъ
Такъ изнущатись? За-що ви бъетеся?
Мерзенному жиду, бачъ, захотілось
Поглумувати зъ хрестьянина! Ти, Оврамъ,
Чи якъ тебе зовуть, жидівська пика!
Скільки тобі за плащаницю грошей?

Оврамъ.

Та вже дасте хоча десятокъ злотихъ.

Чужестранець.

(Кида ему гроші).

Озьми хочъ двадцять, сучий синъ, падлюка!
Та й убірайся икъ чортамъ у пекло.

Оврамъ.

Ще й лаеться? *(тихо)* Такъ, справді, 20 злотихъ.

Зацвилиховській.

Що ти за чоловікъ!

Чужестранець.

Я прохожалий.

Зацвилиховський.

Се гарно. Гей, сюди-лишъ, хлопці!
Озьміть-лишень от-сёго мацапуру!

Чужестранець.

За що?

Зацвилиховський.

За те, що ти мені здаешся бісомъ.
Якъ подивитись на тебе, такъ тільки
Тобі йти по дворахъ шматківъ прохати;
Сліпий, кривий, обшарпаний зъ одежі—
А гроші якъ полову розсипае!

Чужестранець.

(Підходить до ёго й показуе ёму тихо щось похоже на листъ папіру).

Не комезись. Гляди....
Я завтра самъ до старости піду.
Погано глядите ви своіхъ руськихъ.
Идіть собі, а я до іхъ пристану.

Зацвилиховський.

А, добре, знаю. Розступіться, хлопці!

(до Анастасія).

Иди собі хармаркати у церкву
Надъ полотенцемъ, якъ казавъ Оврамъ.

(Овраму).

А ти, жидівська пика, щобъ не смівъ

Ти цілий тиждень докучати намъ,
Бо гроши отдали тобі усі.

Оврамъ.

Твоя въ сімъ воля, мій вельможний пане.
Я бъ и не те, та сее вамъ извістно....
Велику пошлину за одкупъ правлють.
Ще тільки попрохавъ би щось васъ, пане,
Бачъ, завтра въ іхъ ажъ двічи зъ корогвами
Кругъ церкви ходять....
Такъ щобъ ище за корогви що-небудь.

Чужестранець.

А скільки?

Зацвилиховській.

Якъ, жидівськая утроба!!
Стревай, отъ ми дамо тобі! Гей, хлопці!

Оврамъ.

Охъ, паночку! ой, лишечко! простіть!...
Змилуйтеся, не буду, я не буду...

Зацвилиховській.

Гляди, не дуже....

Оврамъ.

Ні, я такъ.... нічого....
И справді, такъ.... нічого.... я нічого....

Зацвилиховській.

Ачъ бісивъ жидъ, злякався!

(Тихо чужестранцеві).

Добре, добре.

(Пішли).

Анастасій.

Що ти не есть, чи зъ добрістью, чи зъ змисломъ,
Ти добре діло намъ зробивъ. Спасетъ
Тебе Господь! Теперъ, хто хоче, люде...
Збірайтеся. Ходімъ молитись Богу.

(Народъ збірається).

СЦЕНА V.

Герцикъ зъ товпою хлопцівъ.

Герцикъ.

Ні, братці, ні, се вже хочъ якъ, такъ ні!
Терпіте, коли хочте, я жъ... спасибі!
Хоча и пропаду, нехай же знае
И вінъ, якъ зачіпать мене.

Петро.

Що вінъ?

Одинъ зъ хлопцівъ.

Послухай, брате; що ти зробишъ крикомъ?
Почують....

Гѐрцикъ.

Що? Ти дỳмаешъ, що я
Такий, якъ ви? Ні, бра̀тці, зна̀йте те,
Що ба̀тько мій полкȍвникъ бувъ. Эгѐ!
Вінъ, бісівъ, що хіба̀? Аджѐ, я ба̀чу,
Вінъ дỳма, що тепѐръ, якъ вже Лисѐнка
Нема̀, такъ вінъ що хȍче, те и рȍбить!
Ні, друже, стій! Ще я живий-здорȍвий
На твою гȍлову.

Де хто зъ нарȍду.

Що, и тобі пога̀но?!

Гѐрцикъ.

О, тря̀сця імъ! Пога̀но? Отъ! — Та імъ
Ще поганіше бỳде. *(озира̀еція кругȍмъ).*
Э! тутъ бага̀то васъ! Та все знакȍмі,
Усі колѝсь булѝ намъ приятелі.
Отȍ лиха̀ година! Першъ якъ часто
Бува̀ло ба̀чились, якъ ще покійникъ
Отѐць живѝй бувъ, а тепѐръ забỳли.

Одѝнъ зъ хлȍпцівъ.

Ні, па̀не. Вже за кȍго, а за тѐбе голова̀ми рідніші наложить!

Гѐрцикъ.

Ви зна̀ете хто я?

Дрỳгий зъ хлȍпцівъ.

Панъ Гѐрцикъ.

Гѐрцикъ.

Мій бàтько вмеръ за васъ, якъ изъ покійнимъ
Лисѐнкомъ ви хотіли піднимàтись,
Умѐръ за всіхъ у мỳкахъ, у тортурахъ...
Не показàвши ні на кòго, все
Принявъ на сѐбе, — ви жъ менѐ забỳли!

Одйнъ зъ нарòду.

Его отѐць бувъ дòбрий чоловікъ!

Дрỳгий.

Спасѐная душà!

Одйнъ зъ хлòпцівъ.

Ні, пàне-брàте, не забỳли. Що ти хòчешъ,
У всімъ тобі радніши послужйти!

Гѐрцикъ.

Якòго ви ще лйха не терпіли?
Ще якъ хібà зъ васъ вòрогъ не глумйвсь?
Псу лỳчча честь, ніжъ кòжному изъ васъ!
Чогò жъ ждетѐ ви?

Анастàсій.

Бòжоі лàски!

Гѐрцикъ.

Богъ бàчить нàші біди, Богъ намъ бỳде
Помòшникомъ. Послỳхайте лишъ, брàтці:

Ви терпитѐ усі, а я нехòчу.
Изъ васъ глумỳються; ви імъ покірні;
Я не такий! менѐ не зачіпàй!...
Послỳхайте лишъ, товарищі. Вчòра
Й менѐ зобідивъ стàроста проклятий:
Однявъ у мѐне зарỳчену дівку,
Лисѐнкову сестрỳ, мою кохàнку,
Однявъ и дѐржить въ сѐбе містъ паплюги.
Я бувъ хотівъ до сѐбе на весілля
Васъ кликать пісня святъ; а вінъ укрàвъ,
Вхватйвъ іі, якъ вовкъ ягнѝ, до сѐбе.
Почỳвши, що Лисѐнка вже забйли,
Вінъ дỳма, що тепѐръ ёгò вже вòля
Згнущàтись надъ ёгò сімъѐю. Брàтці!
Багàто вамъ ляхѝ робйли лйха;
Ви все терпіли — я терпіть не хòчу!
Підỳ до ёго зàразъ, та й убъю....
Убъю... От-симъ пістòлемъ встрѐлю! òт-якъ!!
Що після бỳде, хай и бỳде! Крàще
Смерть, ніжъ такà недòля и порỳга!

Одйнъ зъ хлòпцівъ.

Молодѐць!

Дрỳгий.

Дòбрий Гѐрцикъ чоловікъ!

Трѐтій.

Щйре сѐрце!

Четвѐртий.

Егò батько вмеръ за насъ!

Пъятий.

Вінъ сиротà!

Шòстий.

Сиротà! Бідний сиротà!

Сёмий.

Не дамò погибàти Гѐрцикові! Самì згйнемо за ёго!

Одйнъ зъ хлòпцівъ.

Краще смерть, ніжъ нарỳга, говорйли дідй нàші.

(Нарòдъ турбỳеться; шумъ; шопотня̀).

Анастàсій.

Панъ Гѐрцикъ! На щò ти людѐй турбỳешъ?
Схотівъ пропàсти самъ, такъ пропадàй.
Навіщо жъ ти підмòвлюешъ и дрỳгихъ!

Гѐрцикъ.

Пан-òче!...

Анастàсій.

Послỳхайте, міря̀не. Хто зъ васъ піде
За імъ, той бỳде вòрогъ христія̀нству,
И я по влàсті Богомъ менì дàнній,
Запрѐтъ на всіхъ кладỳ. Протй закòна
Такъ діяти. Тепѐръ свята̀-субòта:

Тоді хотіли въ цѐркву, — отъ и мòжно!
Відпѐрта цѐрква. Що жъ ви стоітѐ?
Ходімо. *(повертàеться. Нарóдъ стоітъ).*

Гѐрцикъ.

(Въ серцяхъ кидаецця до ёго).

Ти, мàбуть, зъівъ ляхівськихъ прочухàнівъ,
Ну, іжъ; ну, клàняйся імъ — вонѝ ще разъ
На щòцяхъ обірвуть тобі волòсья!...
Чогò жъ ти людѐй дòбрихъ звòдишъ, пòпе??

Анастàсій.

Ходімо, дòбрі люде, швидче въ цѐркву,
Бо сòнечко звернуло вже на зàхідъ.

Гѐрцикъ.

Стій, стій, не ворушѝсь! Я дамъ тобі!...

Петрò.

Семѐне, щò ти? Блекотѝ объівся!!
Говъ! Хлòпці! Що ви стоітѐ, безумні!
Не бàчите, вінъ, мàбуть, одурівъ!
Свящѐнника!... Ахъ, бісівъ синъ анцѝхристъ!
Охъ, супостàтъ!! Рукà твоя проклята
Посміла!!! *(нарóдъ оступà Гѐрцика)* Въяжѝть ёго!

Гѐрцикъ.

Въязàть?! Ахъ ти, старà собàка!... Якъ?
Менѐ въязàть??... Кишкѝ тобі скорішъ

Я розвъяжу̀ шаблю̀кою сіѐю,
Ніжъ ти до мѐне смі̀тимешъ торкну̀тись!!

(Обмахує коло себе шаблею).

Стонадцять вамъ чортівъ! Гідкі̀ пога̀нці,
Підні̀жки недові̀рківъ, перѐвертні,
Ви, байстрюкѝ, жінѐцькіі підхвістки!
Іюди всі, Христа̀ прода̀ли вдру̀ге!!
Вамъ всімъ, бачу̀, дать по деся̀тку зло̀тихъ,
Такъ ви хочъ за̀разъ въ нѐхристі радніші...
Чортъ зъ вами! (*Оберта̀ється наза̀дъ*)
Бу̀дьте ви прокля̀ті по̀-вікъ
Одъ Бога! Хай забу̀де васъ, якъ ви
Его̀ забу̀ли! Йдіть собі на піч
Коло̀ жіно̀къ кача̀тись, от-то̀ ва̀ше!
А я за сѐбе сам-одѝнъ ще спра̀влюсь...

Наро̀дъ.

Семѐне! Бра̀те! Ми твоі усі:
Робѝ изъ на̀ми що ти зхо̀чешъ, всюди
Ведѝ насъ — впра̀во, влі̀во, хоч-кудѝ,
На му̀ку, на смерть, въ пѐкло... Ми радніші...
За віру правосла̀вну, за родѝну!...

Анаста̀сій.

Семѐне Гѐрцику, утихомѝрься!
Послу̀хай-лишъ менѐ... Твоя̀ есть во̀ля
Хочъ вва̀жишъ, хочъ не вва̀жишъ, се якъ знаешъ,
Тільки послу̀хай...

Гѐрцикъ.

Що тамъ бу̀ду слу̀хать?
Небі̀сь, хочъ ти и піпъ, и святъ законъ
Толку̀ешъ, та я й самъ, що дiять, зна̀ю.

Анаста̀сій.

Я зна̀ю й вiрю, дру̀же. Ти па мѐне
Розсѐрдився, та о́всі ду̀рно, дру̀же.
Хіба̀ я ра̀жу, щобъ ляха̀мъ корѝтись,
Або̀-що? Ні, Семѐне мій коха̀ний!
Хай Богъ спаса̀: душа̀ у мѐне ру̀ська.
И такъ мені на світі жити ва̀жко...
Такъ ва̀жко, бра̀те, що огнѐнну му̀ку
У вічнімъ пѐклі я бъ раднішъ приняти,
Ніжъ му̀читись, на тѐе дивлючѝся,
Якъ віра правосла̀вная стражда̀е,
И до̀брий нашъ наро̀дъ біду̀е гiрко...
Та тільки те, що все мені васъ жа̀лко,
А жа̀лко відтого̀, що замі̀сць во̀лі й ща̀стья,
Залучитѐ ви но̀ве бідува̀ння!
Бо зъ чва̀ри ва̀шоі добра̀ не бу̀де;
Поло̀влють тільки, та ще більше бу̀дуть
Тіснѝти, отъ и все! А моя̀ ра̀да:
По моему̀, відпра̀вить до гетьма̀на
Хмельнѝцького тихѐнько, и проха̀ти,
Щобъ вінъ измѝлувавсь присла̀въ намъ по̀мічъ;
Бо ми вже стра̀ждемо не въ мiру. Такъ!
Тоді-бъ ми вѝслобонилися, вра̀жихъ
Ляхі̀въ повигоня̀ли бъ геть відсіль,

И то не такъ, якъ вигоняли други,
Що переріжуть всіхъ, та перетопплють!
Спаси відъ сёго, Боже! Гріхъ великий
Відплачувать злочинцямъ по злодійски;
Бо намъ не помсти треба, а слободи.

Чужестранець.

Панъ гетьманъ вамъ поклонъ свій посилає,
И от-сей листъ велить вамъ прочитать.

(*Чита*).

«Дознались ми, що у Переяславі
Ляхи втісняють руськихъ, и що досі
Не вислобонились переяславці.
То-тимъ от-се, кохані православні,
Пъять тисячъ війська посилаю въ помічъ.
Повибивавши всіхъ ляхівъ проклятихъ,
Умісті зъ нами славте, діти, Бога
Що спасъ Свій людъ відъ тяжкоі недолі».

Петро.

Якъ?

Чужестранець.

Такъ.

(*Шумъ міжъ народомъ*).

Герцикъ.

Вони сёго не стоють, та й не хочуть.

Чужестранець.

Готове військо: я його привідця.
Увечері, якъ стане вже смеркати,
Й католики въ костелъ свій изберуться,
Намітте кожний домъ, де ляхъ живе,
Ударте въ дзвінъ и ріжте супостатівъ;
А ми, почувши, явимось заразъ,
Оступимо кругомъ весь Переяславъ,
И ні одна проклятая душа
Не вихопиться відсіля изъ пекла.
Уранці всі ви будете слободні,
И день святий великъ-день буде двічі
Святішъ для насъ: умісті зъ воскресеннямъ
Христовимъ ми святитимемо й наше
Зъ пекельноі невоплі визволення.
Уранці всі ми будемъ християне,
Увечері сёгодні будемъ звірі.
Щобъ шани изъ ляхівъ не дать нікому,
Щобъ ні-единий не утікъ відъ смерти,
Катуйте іхъ; маненька дітвора
Щобъ испеклась у поломы сёгодні...
Щобъ завтра не було тутъ ляцького и духу:
Бо такъ велить вамъ панъ вельможний гетьманъ!

Всі.

Смерть католикамъ! Смерть імъ, супостатамъ!
Весь рідъ скоренимо!

Чужестранець.

Не дуже-то гвалтуйте, щобъ не вчули.

Ти, Гѐрцику, вернѐшъ свою̀ кохѝнку;
А ти, роззя̀во, свою̀ мàтіръ. Всімъ
Розвàга бу̀де врàнці.

Петрò.

Хто ти,
Кумѐдний чоловікъ! Скажи̇̀, будь лàсківъ,
Нашъ визволи̇̀телю — хто ти такий?

Чужестрàнець.

Лисѐнко!

*(Усі зъ кри̇̀комъ до его ки̇̀даються;
розпрòси, шумъ, гвалтъ).*

Ти̇̀хше, ти̇̀хше!

Голосà.

Якъ? Що? Хібà вже мѐртві устаю̀ть?
Кохàний, ми̇̀лий бàтьку! Визволи̇̀тель!
Чи-мàбуть се брехня̀, що врàжиі ляхѝ
Тебѐ убѝли? Ні, увесь на рàнахъ! Прàвда!
Чи ти живий, чи ти воскрѐсъ изъ мѐртвихъ?
Манà! Манà!!

Лисѐнко.

Ні, не манà — Лисѐнко, лю̀ду дòбрий!
Лисѐнко я... Вамъ чу̀дно, ди̇̀вно бàчить
Менѐ зъ труни̇̀ устàвшого? Вамъ стрàшно
Мерця̀ живѝмъ угля̀діть! Не диву̀йтесь,
Що для Свогò нарòда Милосѐрдний
Госпòдь творѝть такіі ди̇̀вні ди̇̀ва.

Я знàю, брàтці, рознеслàся чỳтка,
Що ворогѝ Лисѐнка доконàли,
Закатувàли гòлодомъ въ темнѝці;
Що обомлілі рỳки вже не въ мòчі
Висмѝкувать серцѧ̀ у іхъ; що нòги,
Швидкì на іхъ погѝбель и мучѐння,
Вже не піднімуться, и що однà
Душà ёгò безсѝльна, дивлючѝся
На гірку дòлю мѝлоі родѝни,
Літà надъ нèю сòколомъ по хмàрахъ,
И, бачучѝ братìвське лѝхо, стòгне,
И дàромъ поривàеться, якъ фѝля —
Що по Дніпрỳ въ негòду похожàе,
Клекòче, рвèться, сѝвимъ пѝломъ хлѝська,
Хотìла бъ нàче бèрегъ весь залѝти,
И вѝхопитись изъ стрѝжня не мỳсить...
Такъ, братці, такъ; ся чỳтка дуже пèвна.
Я спрàвді вже мертвèць: я вмеръ для миру
И для себè Вже я не чоловìкъ;
Вже я не той Лисѐнко, що міжъ вàми
Колѝсь найлìпшимъ козакòмъ здавàвся,
Й попередъ жвàвоі кравчѝни жàхомъ
На коню воронòму вигравàвъ....
Тогò Лисѐнка вже немà... Зостàвся
Якìйсь калìка, хвòрий, перебѝтий,
Якъ дèрево підрỳблене... Отъ той,
Що називàеться Лисѐнкомъ. Чỳдо,
Опỳдало — шульпìкъ лякàти стовбъ,
Потрỳхлий: отъ тепèръ Лисѐнко вашъ!
Такъ, брàтці, — я вже вмеръ. Се тінь моя

Пришла̀ до васъ, свій рідний Переяславъ
Кохаючи, спасти своіхъ братівъ:
Тобі, Семѐне, узвернуть коха̀нку;
Тобі — твою бещасну ма̀тіръ; цѐрковь
И Божу слу̀жбу для тебѐ, пан-о̀че:
Усімъ оддать худо̀бу и слобо̀ду,
И відомстити ворога̀мъ за смерть,
Такъ відомстить, щобъ черезъ двісті ро̀ківъ
Іхъ пра̀внуки Лисѐнка споминали....

Петро̀.

Такъ, вінъ! Лисѐнко вінъ! Лисѐнко нашъ!!
Якъ се тебѐ я непризна̀въ и до̀сі?

Гѐрцикъ.

Мій бра̀те!

Оди̇нъ зъ наро̀ду.

Скажи жъ намъ, якъ ти визволився?

Лисѐнко.

Черезъ Госпо̀дню по̀мічъ. Вишневѐцькій,
Не переспо̀ривши менѐ у му̀кахъ,
Що вінъ и я вига̀дували різно
Я на ляхівъ, а вінъ на ру̀ськихъ, хитро
Хотівъ менѐ излапать, и миритись
Бувъ-захотівъ... А я собі на ду̀мці...
Ми вмо̀вилися да̀ти війську пільгу
На місяць. Я жъ тимъ ча̀сомъ намога̀вся
Убра̀тись у Немирівъ... Ажъ на лихо

Вони самі й надъ насъ булй лукàвішъ!...
Увосени стоявъ я нйшкомъ зъ лàгремъ,
Якъ гýлькъ! о-північчи менè збудйли
Якісь крйки... Прочýнявся я й бàчу:
Стоять ляхй изъ гòлими шаблями.
Я ухопйвъ шаблюку, и рішйвся
Хочъ и пропàсти, такъ щобъ не безъ слàви.
От-тýт-то, брàтці, я рукй избàвивсь
И òка прàвого, и сі шрамй
Скрізь по лицю зостàлись зъ тòі нòчі...
Я бйвся, якъ скажèний вовкъ; однàче
Менè звъязàли й повезлй въ Немйрівъ...
Ажъ затрусйвся Вишневèцькій, якъ
Изблйзьку подивйвся на Лисèнка!
Велівъ вестй менè зарàзъ въ тортýри...
Менè пеклй, сікли, обідві нòги
Гарячими залізами зковàли,
И кйнули у лёхъ, щобъ зъ пацюкàми
Та зъ жàбами голòдну смерть приняти.
Вже сёмий день изхòдивъ — я лежàвъ,
Охлялий, хвòрий, слабйй... лèдве-лèдве
Душà у тілі, й смèрти дожидàвся...
Якъ тутъ мої голінні гайдамàки
Въ Немйрівъ увірвàлись. Гòре й лйхо
Настйгло на ляхівъ! Панъ Вишневèцькій
Мерщі утікъ. Котрі ляхй поспіли,
Пішлй за імъ; котрі зостàлись тамъ
У пòломы̂ та у залізахъ гйбли...
Почýвши мою дòлю, гайдамàки
Менè мерщі вислобонили. Брàтці!

Багацько лиха я ляхам подіяв,
Багацько христіянських городів
Повизволялись через мене...
А рідний Переяслав мій... Останній
Може раз над ворогом потішусь,
Нехай же раз сей буде за родину!
Сегодні ввечері ви всі слободні:
Пъять тисяч війська вам прийшло на помічь,
Пъять тисяч, братці! Тільки зъ тим варунком,
Щоб ні-одна душа зъ вас не посміла
Над ворогом измилуватись! Въ серце
Тому ніж гострий, хто жалує серцем
Католиків! Удесятеро ім
Відплатимо за наші біди!... Смерти
Ім мало! Братці! Болісти и лиха,
Скільки іх е на світі, зберемо
На супостатські голови треклятих!...
Хто вигада силнішую наругу
Над недовірками, тому більш чести!
Той буде перший поміж козаками!...

Голоса.

1-й.

Кістки ім потрощим!

2-й.

Огнем палить!

3-й.

Въ багні топить!

4-й.

Всіхъ до-горй ногàми перевішать!

Анастàсій.

Лисèнко! Ось-лишъ розкажỳ тобі
Я прйказку.

Лисèнко.

Абй булà корòтка!

Анастàсій.

Корòтка. Бувъ собі отèць изъ сйномъ.
Синъ, нà лихо ёмỳ, бувъ непокірний,
И все грубйвъ прòти отця, й не слỳхавъ;
Однàче дòбрий батько все терпівъ,
Все одбувàвъ, и бувъ до ёго дòбрий.
Разъ синъ вèльми нашкòдивъ у госпòді:
Тоді отèць розсèрдивсь, та й прогнàвъ
Дитя своè изъ дому. Сйнъ пішòвъ;
И тільки вийшовъ изъ рідного двòра
Пришлось ёмỳ итй черезъ рікỳ....
Містъ розломàла пòловідь. Нашъ хлòпець
Пішòвъ у бродъ, як-ось попàвъ у ями,
И топне... Бàчучи те батько,
Зъ вікнà, та до ёгò — по сàму шию
Ускòчивъ въ воду й витягнувъ ёгò.
Щожъ синъ? На дрỳгий день, містъ дяки,
Бивъ батька!... Ну, скажй жъ, будь лàсківъ,
Що батько зъ сйномъ мỳсить изробйти?

Лисѐнко.

Що? Батько хай покѝне злого сѝна
И проженѐ на вікп изъ госпо̀ди.
А ти, пан-о̀че, хо̀чъ и замовчѝ;
Бо ба̀читься, чого̀ ти хо̀чешъ...

Анаста̀сій.

До̀бре.

Ти ка̀жешъ замовчѝ; одна̀че, батько
По твоему покѝнуть сѝна му̀сить.
Такъ знай же, сѝну, знай й ти, люду до̀брий,
Що батько есть Госпо̀дь нашъ милосѐрдний,
А непокірливе дитя̀ — Лисѐнко;
Бо Він въ Святімъ Своімъ Писа̀ні ка̀же;
Не діять лѝха й во̀рогу лихо̀му.
Ти зна̀ешъ се; одна̀че, скільки крові,
Не тільки вѝнноі — тако̀і скільки,
Котра̀ колѝсь поку̀ту перева̀жить,
Скільки пролѝвъ ти? Богъ усѐ терпівъ
Терпівъ, покѝ Его свята̀я во̀ля
Терпіть волі̀ла, ждавъ, щобъ ти оду̀мавсь;
Ти не одума̀всь — Богъ тебѐ зкара̀въ,
Одда̀въ тебѐ прилютимъ ворога̀мъ,
Однявъ у тѐбе ру̀ку, о̀ко, тіло
Твоѐ лешѝвъ, що би душа спасала̀ся;
И впъять зласка̀вивсь, якъ надъ сѝномъ батько;
Одъ смѐрти вѝзволивъ, изъ пѐкла вѝнісъ
Всемі̀цною деснѝцею Своѐю...
Що му̀сишъ ти робѝть? Гаря̀чимъ сѐрцемъ,

Молѝтвою та дòбрими ділàми
Принèсти Бòгу дя̀ку... Ти жъ що рòбишъ?
Ти бъешъ Егò. Бо знàешъ, що Спасѝтель
Сказàвъ: усè, що рòбишъ ти для брàта,
Ти рòбишъ для Егò — добрò чи лѝхо.
А братъ твій ляхъ, такий же, якъ и рўський;
Все чоловікъ, все Бòжа тварь такàя жъ...
И вамъ усімъ не гріхъ такѝ? Госпòдь
Почўвъ молѝтви вàші и нещàстя,
Послàвъ до васъ Свою̀ святўю пòмічъ,
А ви зарàзъ, містъ дяки, прòти вòлі
Егò йдетè! Велѝкий гріхъ вамъ, діти;
Велѝкий гріхъ!... Колѝ ви хòчте щастя
И визволèння мѝлій Украі̀ні,
Такъ дійте вгòдне Богу, а не біċу...

Л и с è н к о.

(Берè Анастàсія за рўку и обертàе до цèркви).

Он-бàчишъ цèрківка твоя̀, пан-òче;
Идѝ тудѝ молѝтися за насъ.

(Берé у Гéрцика шàблю).

Однà душà посмі̀й ёгò послўхать
Всю гòлову мічемъ симъ потрощў!...
Не дўрно я прийшòвъ васъ визволя̀ти,
Не дўрно шля̀вся переодягнўтий,
Не дўрно вѝпрохавъ въ гетьмана пòмічъ:
Усè жъ для васъ, усè за васъ... Такъ знàйте жъ,
Що я старший надъ вàми! Смерть и лѝхо

Усім̀ лях̀амъ! И мало-мало хто
Изъ васъ не такъ — усіх̀ зар̀азъ покѝну!

Народ̀ъ.

Що ти прик̀азуешъ, ми те и зр̀обимъ!

Анаст̀асій.

Не погубл̀яйте своіхъ душъ за п̀омсту!

Лис̀енко.

Не погубл̀яйте своѐі род̀ини!

Анаст̀асій.

Посл̀ухайте — Госп̀одь васъ покар̀ае!

Лис̀енко.

Кол̀и не такъ — усіхъ покѝну з̀аразъ!

Анаст̀асій.

У ц̀еркву, бр̀атці! День вел̀икъ сёг̀одні!
Хай пр̀оклятъ б̀уде той, хто злимъ жад̀аннямъ
День см̀ерти Бога-Сп̀аса закал̀яе!...

(Йдѐ, за імъ ніхтò; Лисѐнко йде у дрỳгу стòрону, за імъ усі).

ХОРЪ.

Хоръ усіхъ.

Та вже засвітѝла зор̀я весня̀на!
Ущ̀ухнули крѝги на рідній ріццi;

И золотомъ ся горі-цвітъ по луці;
И стали понуріи нетрі вдягатись;
И стали къ лещиннику бджоли збиратись;
И звірья грае, и пташсьтво співае;
И коникъ дорожку, ржучи, почипае:
Всімъ радощи й щастя звістила весна
И щастя не мае Вкраіна одна!
Вкраіно! Вкраіно! Така твоя доля!
Забули тебе ратувать изъ неволі!
Забули сусіди и діти родини;
Чи й Ти, милий Боже, забувъ Украіну!

Хоръ хлопцівъ.

Дівчата-небожаточка
Не чуете весни?
Чому ви не співаете,
Не водите танківъ?
Чому ви не квічаете
Чорнявихъ кісъ своіхъ?
Чи хочете співаночки
Щобъ ми вамъ почали?
Чи хочете віночечки
Щобъ ми вамъ заплели?

Хоръ дівчатъ.

Не треба подаруночківъ;
Готуемъ іхъ для васъ.
Ой знаемъ ми співаночки,
Ой е у насъ вінки!
Исперщу лишъ родинонці

Ви воленьку верніть;
Испѐршу чужестрѐньцівъ ви
Зъ родѝни проженіть.
Тоді приходьте грѐтися
Изъ нѐми на луку̀;
И кожному дівчѝнонька
Співѐнку заспівѐ,
И кожного кохѐночка
Квіткѐми заквітчѐ!

Хоръ усіхъ.

Снігъ спорѝвъ зъ землѐю: мовчѝ ти зѐмле!
Не стрѐшно мені тепѐръ сонце твоѐ!
А сонце почу̀ло й снігъ ростопѝло,
И зѐмлю квіткѐми й зіллямъ зкрасѝло.
И ти, ворогъ пѝшний, на насъ такъ казѐвъ;
И Бога, безу̀мний, на сміхъ підіймѐвъ;
А Богъ насъ послу̀хавъ — и судъ твій настѝгъ;
И ти передъ Богомъ ростѐнешъ якъ снігъ!

СЦЕНА VI.

Лисѐнко виходить, Марѝна біжѝть до ёго.

Марѝна.

Дѐ вінъ? Дѐ вінъ?

Лисѐнко.

Тутъ, сѐстро, тутъ.
Дивѝсь на ёго, коли ще признѐешъ...

Моя бещàсниця! Моя голỳбка!
У шпòнахъ въ рябця... Охъ, моя милèнька!

(Цілýе ïй).

МАРЙНА.

Мій Божоньку! Чи се ще ти, мій брàте!
Калìка, стàрець!! Охъ, моя головка!...

(Припадá ёмý до грудéй).

ЛИСЀНКО.

Не приторкàйся, сèстронько, лицèмъ
Икъ моімъ грỳдямъ: ляцькі кỳлі щòки
Тобі замỳлють... Кòсті вийшли зъ мнясомъ
Лицè твоè білèнькее надàвлють...

МАРЙНА.

Дозвòль, мій брàте! Чи не смиють слёзи
Шрамівъ твоіхъ... Губàми вісмокчу
Весь гній изъ ранъ тобі... Охъ, Боже!
Не мàе òка!... О, мій брàте любий!
Хочъ би однò у мèне мòжно вірвать
И встàвити тобі! Я бъ булà радніша...

ЛИСЀНКО.

О, не кажй сёгò!... Не плачъ, мій àнголь...
Бо швйдко й я не втèрплю и заплàчу...

МАРЙНА.

Мій брàте!!! *(плáче).*

Лисѐнко.

Не плачъ же, сѐстро! хочъ тепѐръ не плачъ:
Бо плàкать ніколи. Я на часйнку
Зійшòвся тутъ зъ тобòю. Трѐба діло
Налàгодить...

Марйна.

О, знàю, знàю сѐрце!
Щобъ ворогѝ тебѐ не назарйли.
О, я тебѐ зховàю!

Лисѐнко.

Ні, сестрйцю!
Не объ схòванні річъ... Тебѐ зъ невòлі,
Зъ позòра вѝзволить, и цілий гòродъ
Зъ підъ бусурмàнськоі кормйги. Отъ
Чогò прийшòвъ сюдà я. Врàнці бỳдемъ
Ми вже на вòлі. Ввѐчері сёгòдні
Ні òдинъ ляхъ відъ кàри не втечѐ...
Різати, пектѝ,
Знущàтись, наругàтись надъ ляхàми
Ми бỳдемъ усю ніч. Твомỳ злодію
Такỳ вже кàру вѝгадаемъ вкỳпі,
Що й чортъ злякàеться... Чогò жъ ти, сѐстро,
Поблідла такъ? Чогò ти затрусйлась?
Эй, бàба, бàба! Що то вже за рідъ
Жинòчій вашъ! Ну, дòбре: тимъ, сестрйцю,
От-сѐ тебѐ я вѝкликавъ, щобъ чàсомъ
Чогò й тобі у чвàрі не зробйли.

Побіжимò мерщì къ Дніпрỳ до мѐне:
Тамъ я тебѐ сховàю... Чомъ ти блìда?
Не біѝсь!... Тамъ знàйдешъ ти свогò Семѐна.

МАРЙНА.

Якъ, зàразъ?!

ЛИСЕ́НКО.

Зàразъ, зàразъ. А! тепѐръ я бàчу,
Чогò жахнỳлась ти! Ти приглядìлась,
Що въ мѐне прàвоі рукѝ немà;
И що колѝ твій злòдій навздогìнъ
Пошлѐ по тѐбе, я не въ сѝлі бỳду
Оборонѝть тебѐ. О, ні, кохàна!
Не дасть ще лівая ганьбѝ. А хочъ и лìву
Згублю — у зỳби застромлю шаблюку,
А все-таки сестрѝ не дамъ въ потàлу.

МАРЙНА.

Брàте, брàте!...

ЛИСЀНКО.

А-нỳ тебѐ! Ходìмо швѝдче...

МАРЙНА.

Мій брàтоньку! Убий менѐ, зарìжъ,
Я не підỳ зъ тобòю.

ЛИСЀНКО.

Що се, сѐстро?!

МАРИНА.

Семèна я нікòли не любùла.
Тобì сказàли дỳрно, що и дòсі
Я убивàюся за імъ душèю.
Тобì сказàли, що я поневòлі
Живỳ у стàрости; що вінъ менè
Укрàвъ, однявъ... Охъ, брàте мій! Для чòго
Не тріснуть груди въ мèне, щобъ зъ послìднімъ
Дихàннямъ вùлетіло страшнè слòво!!...
Бий, ріжъ менè — я стàросту люблю.
Бий, ріжъ менè — я по любві до ёго,
Щобъ відвязàтись одъ Семèна, перейшлà...
Я, рòдомъ рỳська, ляха недовìрка
Якъ дỳшу полюбùла, и за ёго
Раднìша йти на смерть, на катувàння!

ЛИСÈНКО.

Ти?

МАРИНА.

Я.

ЛИСÈНКО.

Моя сестра?

МАРИНА.

Твоя сестрà.

ЛИСÈНКО.

Лисèнкова?

Марйна.

Лисѐнкова сестра̀.

Лисѐнко.

Идй за мнѝю.

Марйна.

Не пiду̀.

Лисѐнко.

Не пiдешъ??

Марйна.

Нi, не пiду̀.

Лисѐнко.

Такъ я и сйлою
Озьму̀ тебѐ; заста̀влю позабу̀ти ля̀ха
Своѓо; заста̀влю вийти за Семѐна.

Марйна.

Шкода̀, мiй брате, сйлою не ѝзьмешъ.

Лисѐнко.

Чомъ?

Марйна.

Першъ, нiжъ ти менѐ изъ мiста здвйнешъ,
Я крѝвъю росплйнусь передъ тобѝю!

Лисѐнко.

Ахъ, ти, змiя̀!! Ти ще менѐ ляка̀ти?!...
Идй, кажу̀ тобi, зо мнѝю за̀разъ!

Марйна.

Я вже тобі сказàла, не підỳ.

Лисѐнко.

Такъ я тебѐ убъю на от-сімъ місті!

Марйна.

Бий. Вбить себѐ я дàмся; тільки
Итѝ въ невòлю — ні.

Лисѐнко.

Охъ, ти, паплюга!
Такъ се тобі у козаківъ невòля,
А у ляхівъ такъ вòля?!

Марйна.

Такъ!
Мені и вòля и слобòда зъ мѝлимъ...
Я вже тобі сказàла разъ, мій брàте,
Що не насѝлно затягнỳвъ менѐ
До сѐбе стàроста; що я самà
Злюбѝлась зъ імъ. Та ти бъ такѝ подỳмавъ:
Колѝ бъ исправді вінъ менѐ въ невòлі
Держàвъ, якъ полюбòвницю свою,
Чи я бъ от-сѐ до тѐбе вийшла?... Вінъ би
Такъ и глядівъ за мнòю, кудà бъ я
Ні повернỳлась. Я молодà ёгò,
Не полюбòвниця; у мѐне дòсить
Ще є душі на се. Ти дỳже мàло

Пізнавъ свою сестру . . . Ні, брате! Першъ
Обнявъ би вінъ моє холодне тіло,
Ніжъ взявъ за теплу руку, коли бъ такъ
Якъ полюбовницю схотівъ нелюбий
Менѐ держати біля себе . . . Вінъ
Менѐ не силувавъ — сама прохалась,
Щобъ защитивъ одъ Герцика менѐ,
Коли бъ ти не прийшовъ сюда зъ ляхами
За прежні розплатитись, чеснимъ шлюбомъ
Ми бъ спарувались після святъ. Тепера
Вже намъ не жити на світі укупі . . .
Якъ вірна заручена ляжу зъ імъ
Въ одній могилі.

ЛИСЕНКО.

Гаспидъ! Дьяволъ!
Не ляжешъ зъ імъ въ одній могилі! Заразъ
Мічемъ тобі я груди рознесу;
Його жъ живого зпечемо уранці . . .
Здихай!! *(замахується на неї шаблею и, бачучи, що вона сміло стоїть и ні-трошки не ворушиться, остановивсь).*

Ти не боїшся смерти??

МАРИНА.

Не боюсь.

ЛИСЕНКО.

Ну, ти Лисенкова сестра!

Марѝна.

Егò.

Лисѐнко.

Ти скàжешъ полюбòвнику свомỳ,
Ти все ёмỳ повідаешъ зарàні
И вùзволишъ ёгò відъ смѐрти?...

Марѝна.

Ні,
Сёгò не бỳде! Визволять відъ смѐрти
Не бỳду я ляхівъ. Святỳю пòмсту
Моіхъ братівъ не зрàжу я. Я рỳська!
За глỳми, за нарỳгу, за невòлю,
За кровъ, за слѐзи рідниxъ ти прийшòвъ
Изъ ворогàми розплатùться глỳмомъ,
Нарỳгою, невòлею и кròвью;
Прийшòвъ защùтить одъ посміху віру;
Зменьшùти рідниxъ гòря; изъ родùни
Сміттà чужѐе вùмести... Богàто
Терпіла й тѐрпить біднaя родùна!
Якъ грішникивъ у пѐклі дъяволи —
Катỳють насъ катòлики... Алѐ
Госпòдь рішùвъ — родùна слобонùться,
И ляцька кровъ изъ нѐі рідну змùе...
Охъ, брàте мій! душà ще въ мѐне рỳська,
И рỳське лùхо дỳже, дỳже сѐрце
Мені ворỳшить... Ти за се не бійся!
Не зрàжу васъ; не тільки що не зрàжу,

Тогò, кòтрого я люблю̀ якъ дỳшу,
Якъ Бòжий світъ, якъ, брàтіку, тебè
Я не спасỳ ёгò! Я нишкомъ не скажỳ
Емỳ — біжи: тебè убити хòчуть...
Самà вамъ помагàтиму. Не дỳрно
Къ ёмỳ прихòдивъ панъ Зацвилихòвській
И щось казàвъ щобъ вінъ берíгся! Мòже
Вінъ помічà; бо щось вже турбувàвся
Почỳвши, що нарòдъ чогòсь стовплявся...
Я відведỳ ёгò одъ стережèння;
Я заведỳ ёгò сюдà, якъ смèркне,
Й самà тобі кохàнця передàмъ!...
И вкỳпі зъ імъ, обнявшись кріпко, кріпко —
Підъ брàтниною шàблею загину...

Лисéнко.

Якъ смèркнеться й почнỳть дзвонить въ костèли
Щобъ ти булà зъ імъ тỳта, й дожидàлась.

Марйна.

Бỳду.

Лисéнко.

Та ти изрàдишъ?...

Марйна.

Ні, не зрàжу!

Лисéнко.

Дòбре.

Будь прòклята одъ мèне и одъ Бòга!!!

(Обое виходять).

ХОРЪ

Пе́рша половйна.

Сла̀вимъ велйкую сйлу коха̀ння,
Чу̀дне й предйвне твоѐ панува̀ння
На̀дъ усѐ Ти на свѝті силні̀шъ!
Те, що и до̀ля сама̀ розлуча̀е,
Те, що нату̀ра забороня̀е
Ти пару̀ешъ до ку̀пи й мирѝшъ.

Дру̀га половйна.

Сла̀вимъ велйку любо̀въ до родйни!
Ти зогріва̀ешъ те сѐрце, що стйне,
Холодйшъ, що пала̀ чимъ другѝмъ!
Ти розрива̀ешъ, що до̀ля звя̀зуе;
Нівечишъ те, що нату̀ра вка́зуе;
Приязнѐе ти ро̀бишъ гидкѝмъ.

Пе́рша половйна.

Сѐрце коха̀ннямъ въ неі загорі̀лось,
Все вонó зъ мйлимъ своі̀мъ ростопйлось;
Нерозрйвнее вічне коха̀ння ёго̀.

Дру̀га половйна.

Мення «родйна» для неі не новѐе
Сѐрце въ неі ру̀ськее, а не чужѐе:
Родйна жъ для ру̀ського вйшче всёго̀.

СЦЕНА VII.

Нічь.

Марйна и староста идуть.

СТАРОСТА.

Колй бъ не твоі чорні очі, дівко,
Що такъ на мене глядючи́ любонь
Ажъ тягнуть за собою, побожусь
Всіма святими, не поплівсь би дурно
Сюда я. Люде наші въ церкву йдуть,
А староста, що влітку не видали
Ніколи иншого, блукає віччю
По улицяхъ!... Куда менè ведешъ?

МАРЙНА.

Сюда. Бачъ, ти казавъ, що менè любишъ,
А вже й пеняешъ!

СТАРОСТА.

Серце ти моѐ!...
Хочъ би у річку ти менè вела,
Я бъ и туда раднішъ! Алѐ, скажи бо,
Що ти задумала от-сѐ такѐе?

МАРЙНА.

Послухай, мій Францишку: ажъ ти полякъ?

СТАРОСТА.

Я твій коханий, молодий...

Марйна.

Э, ні!
Кажи̂ мені̂ що я въ тебѐ питàю.
Ти пòлякъ?

Стàроста.

Нàщо спомииàти те,
Що я раднîшъ бувъ самъ забу̀ти чàсомъ?

Марйна.

Ти пòлякъ, а я ру̀ська.

Стàроста.

Охъ, не рви
Ти могò сѐрця бîдного!... Що хòчешъ
Проси̂ менѐ, кажи̂ мені̂... Алѐ
От-сѐ що ти вигàдуешъ?... Марîно!!

Марйна.

Ру̀ська!

Стàроста.

Ти àнголь Бòжий, зъ нѐба
Злетîвший, ру̀ська для нарòду тîльки,
Якъ я для ёгò пòлякъ: а мiжъ нàми
Немàе рîзніци. Ми дру̀жка дру̀жку
Не стàнемъ попрîкàти. Нàші ду̀ші
Однà передъ другòю, якъ пѐредъ Бòгомъ.
Я знàю, що ти вîрно менѐ лю̀бишъ,
Якъ я люблю̀ тебѐ: отъ зъ насъ и гòді!

Марйна.

Ти менѐ любишъ! Я люблю тебѐ!
Одначе, все ти полякъ, а я руська.
Ти менѐ любишъ, якъ и я тебѐ!
Хіба се намъ що нѐбудь запевняе?...
Та хто менѐ запѐвнить, що словами
Ласкавими годуючи менѐ,
Ти не ховаешъ въ сѐрці злоі думки?...
Ти, може, хочешъ обманить менѐ,
Погратись, якъ изъ дівкою простою,
А потімъ поглумитись и прогнати!...
А може що и гірше... Хто запѐвнить
Тебѐ у тімъ, що я одною
Рукою обіймаючи тебѐ,
Тимъ часомъ другою не вихопляю
Ножа изъ пазухи... И може въ чарці,
Що колй піднесу тобі зъ виномъ,
Усйпані отруі... Спать безъ ляку
Не мусишъ ти, колй у одній хаті,
Підъ одной стріхою зъ тобою, спить
Душа вкраінська! Ти на сѐбе скажешъ:
Я такъ божився, колй ій казавъ
Якъ я іі кохаю, такъ по щоцяхъ
Лилйся слѐзи, я кохаю вірно....
Хіба слезамъ, та клятьбамъ мусить вірить
Одъ поляка вкраінець?? Де, скажй,
Зосталась на Вкраіні одна цѐрква
Дѐ-бъ ляхъ изъ руськимъ не клялися дурно,
Обманюючи Бога и себѐ?...

Скільки развів, цілуючи вкраінця,
Для ёгò гибели полякъ изготувлявъ?...
Ви вміете и плàкать и божитись,
И ради стать на вкòлюшки, и Бòга
Призвàти дурно, тільки бъ вòрога
Лукàво обманйти й загубйти....
Чи не погибло ціле військо наше,
А вслідъ за імъ увèсь нарòдъ нашъ бідний,
Якъ клятьбами, божіннямъ и слізàми
Опутали Острянйцю ляхй?...
Съ тиі годйни кòжний поцілунокъ,
Що ляхъ вкраінцеві дае, похòжий
На той, що Йуда Гòсподу давàвъ...
Дармà и клятьби й злèзи! Я не вірю
Твоімъ слезàмъ и клятьбамъ! Ти на мèне:
Вонà божйлась, скàжешъ, такъ по щòцяхъ
Іі лилися слèзи; ні, вонà
Менè кохàе вірно... А хібà
Якъ руські, такъ ляхамъ и не платйли
Тимъ, чимъ ляхй іхъ жàлували? Слèзи
И клятьби руського для ляха тежъ.
Що клятьби й слèзи ляха для сёгò....
Хібà Лисèнко, той Лисèнко сàмий,
Що ви недàвно тільки перестàли
Лякàтись, вінъ, кажу, хібà не клявся
Й не плàкавъ перèдъ вàми для тогò,
Щобъ лучче погубляти васъ? Лисèнко
Робйвъ зъ ляхàми те, що й думать стрàшно:
А я Лисèнкова сестрà!!.., Францйшку!
Чи чуешъ? *я Лисèнкова сестрà.*

Старо̀ста.

Марѝно!

Марѝна.

Поглядѝ на го̀родъ
От-сѐй. Чи такъ вінъ устріва̀въ велѝкъ-день
Першъ, ніжъ лиха̀ годѝна нанесла̀
Васъ, злодіівъ....

Старо̀ста.

Марѝно! мѝла, люба!!
Колѝ хочъ тро̀хи ти менѐ коха̀ешъ,
Змѝлуйся, не нага̀дуй; хочъ и му̀сишъ
Нага̀дувать: я не одѝнъ въ сімъ вѝненъ.
Не я старшѝй; не нарікай на мѐне
Одного̀....

Марѝна.

Ти въ сімъ вѝненъ, ти въ сімъ вѝненъ!
Бо ти старшѝй у всімъ Переясла̀ві.
Про те въ Переясла̀ві жидова̀
На о̀дкупі цѐркви святѝні дѐржить,
Ксёндзѝ на людяхъ ѝздють до костѐлу,
И ко̀жний день десятки неповѝнних
Въ торту̀рахъ, або зъ го̀лоду здиха̀ютъ....
Весь Переяславъ стражда̀ и біду̀е,
А ти старшѝй у всімъ Переясла̀ві!!!

Старо̀ста.

(Кѝдаеться на вко̀люшки).

Марѝно, пошану̀й!...

МАРИНА.

Ви шанували
Нещасних руськіх, якъ у васъ прохались?
Пошанувавъ сегодні ти ту жінку,
Що привели до тебе? И за те,
Що бідна нишкомъ напекла пасокъ
Ти на три дні її заперъ у лёхъ...
На три дні празниківъ!... Пошанувавъ!!

СТАРОСТА.

Марино! Лихо!...
Біда мені! Морозъ дере!... Пусти!
Пусти... ходімо швидче!...

МАРИНА.

Стій, Францишку!
Ще я тобі скажу, за чимъ сюди
Тебе я привела. Въ ночі сегодні
Лисенко — братъ покійний появився
И ставъ надъ постілью моею. Страшно
Текла изъ его кровъ; увесь на ранахъ,
Посічений, опалений, безъ ока,
Ставъ вінъ передо-мною. Я злякалась,
Підняла крикъ... Вінъ підийшовъ до мене
И такъ казавъ: не бійся, сестро! Соромъ
Твій знаю; але я не прийшовъ того,
Щобъ попрікать тебе. Сиеі ночі,
Коли задзвонють у костелі, ти
Свого коханка приведи до Альти:
Тамъ покажусь ему....

Старòста.

А отъ и дзвòнють!
Ні, мàбуть вінъ пожартувàвъ зъ тобòю:
Немàе, бачъ, и дòсі! Ну, ходімо!

Марйна.

*(Вихвàтуе у ёгò шàблю
и біга махàючи ѐю).*

Такъ! Дзвòнють, дзвòнють, дзвòнють!!! Гей, злітайтесь
Ви, чòрні вòрони, на Перейславъ!
Тутъ дòбра вамъ потàла бỳде!! Дзвòнють!!!
Се дзвòнють ще до цѐркви... Католйки
Збірàються молйтись Бòгу тйхо...
А що то, якъ задзвòнють йнакъ,
Задзвòнють такъ, що въ кòжного полякà
Волòсья настобỳрчиться?! А, бàчишъ,
Дзвонйли такъ, ти самъ казàвъ, по йншихъ
Вкраінськіхъ городàхъ....

Старòста.

Охъ, щò се? щò се??
По всіхъ церквàхъ вже й рỳськіхъ дзвòнють...

Марйна.

Дзвòнють!!

(регòчиться).

Бувàе стрàшний дзвінъ, якъ, рàзомъ зъ дзвòномъ,
Скрізь понесѐться: *«смерть ляхàмъ!!»*

Крики за сцѐною.

Смерть ворогàмъ!!!

(Пожáръ, гукъ, крикъ, плачъ).

Стàроста.

Изрàда! Чвàра!

Марѝна.

Ні, розпрàва! Пòмста!
Багàто лиха рỳські одбувàли,
Нехàй теперъ поплàтяться й ляхѝ!...

Стàроста.

Марѝно! Шàблю, шàблю!...

Марѝна.

Ні! Не дамъ
Тобі я шàблі! *(кѝдае въ рѝчку).* Въ Альту! Хай
Лежѝть вонà на пàмъять нàшимъ внỳкамъ!...
Такъ мѝлий мій, кохàний мій Францѝшку!
Немà надіі; ми загѝнемъ рàзомъ,
Загѝнемъ рàзомъ! День страшнѝй настѝгъ:
Лисѐнко вставъ изъ домовѝни, грізно
Гукнỳвъ-крѝкнувъ на грізную кравчѝну...
Урàнці Переяславъ визволяти;
Сѐгòдні пощитàються зъ ляхàми.

Стàроста.

Марѝно! Що се?!

Марйна.

Пòмста и слобòда!

Стàроста.

Кудѝ менѝ дівàтись? Що робйти?
Пожàрь! Різнѐ!...

Марйна.

И пòмста и слобòда!

Стàроста.

Змія!! Я задушỳ тебѐ!! Ти пѐрша
Изгйнешъ....

Марйна.

Пѐрша, изъ тобòю вкỳпі.
Ось зàразъ налетять сюдѝ козàки,
Лисѐнко й Гѐрцикъ. Тутъ, обнявшись кріпко,
Ми згйнемъ вкỳпі: я тебѐ кохàла
И за кохàння згйну.

Стàроста.

Мàти Бòжа!!!

Марйна.

Молйтись — дàрма! Бòжий судъ настйгнувъ!

Стàроста.

Марйно, сѐрце! що ти рòбишъ?!

Марѝна.

Те, що
Робѝть я мýшу. Якъ дівчина рýська
Я помоглà братàмъ своімъ, и ляхà
Старшòго привелà на згýбу рýськімъ;
А якъ твоя кохàнка — вміcті згѝну
Підъ рýськими шаблюками.

Стàроста.

Я чýю,
Сюдѝ біжàть... въ менè немàе шàблі...
Немàе бережінния... Лѝхо! Смерть!...
Марѝно! Що ти наробѝла?...

Марѝна.

Сèрце
Моè! мій мѝлий! мій кохàний! мій
Францѝшку вічно любий!... Чýю, чýю!
Йде смерть до насъ!... О, серце! дай прилѝпнемъ
Губàми дрýжка къ дрýжці, и загѝнемъ!...

(Кѝдаеться ёмý на шѝю и цілýе ёгó).

СЦЕНА VIII.

Лисèнко, Гèрцикъ, козакѝ зъ спѝсами, зъ ліхтàрнями, зъ шàблями прибігàють.

Лисèнко.

Тутъ, тутъ вонѝ! Сестрà не обманѝла!

Гѐрцикъ.

(Кѝдаеться зъ шàблею на стàросту).

А, злòдій! А!... Добрàвсь до тебѐ!...

(Хóче ёгò удáрить, та побáчивши,
що Марѝна ёго обіймáе, остановѝвся).

Марѝна.

Бий... Що жъ ти ставъ, Семѐне? Бий насъ двохъ!

Гѐрцикъ.

Марѝно!... Що се? Ти ёгò цілу̀ешъ!!

Марѝна.

А що жъ такѐ, що я ёго цілу̀ю?
Колѝ ёго забъѐшъ, я жить не хòчу!
Бий насъ обòхъ!... Бий, лàсківъ будь, Семѐне!...

Гѐрцикъ.

Чи я от-сѐ зустріти ду̀мавъ?... Бòже
Мій милий... Ти, моя̀ Марѝна лю̀ба,
Моя̀ ти молодà, котру̀ кохàю
Одну̀ на світі, для кòтрої чвàру
Почàть рішѝвся....

Марѝна.

О, душà нікчѐмна!!!
Такъ ти не за своїхъ братівъ недòлю,
Не за родѝну шàблю піднімàешъ
За дівчину, паску̀дний бàхуръ!... Знай же,

И ви всі знайте, добрі люде. Правду
Скажу вамъ передъ смерттю. Я Семена
И не люблю, ніколи и не хочу
Любить! Отъ мій Францишекъ милий, любий:
Изъ імъ радніша вмерти. Брате, чуешъ!
Я діло сповнила своє, сповняй же
И ти своє! *(обіймâ Францишка)*
Убийте насъ укупі!

Лисенко.

Гей, хлопці! Розлучить іхъ!

СЦЕНА IX.

Анастасій.

(Вбіга).

Горе! горе!
Гнівъ Божий обертается на гордихъ!
Рука Господня помстниківъ карае!

Лисенко.

Що ти, пан-отче?

Анастасій.

Пошануйте, ради
Христового Святого Воскресення!
Жиди боялись тіла у субботу
Зоставить на хресті: ви, Христіяне,
Въ ту нічь, коли Спаситель, Люби наша,

Замучений за грішнихъ чоловіківъ,
Воскресъ, и сущимъ въ гробі дарувавъ
Живітъ — ви кровъ льете й пожарь підняли!...
Народъ, якъ дикий звіръ, розлютувавсь,
Все бъе и ріже й палить... Бідни діти
Объ каменюки розбивае!... Горе
Та лихо намъ! Охъ, пошануйте, братці!...

Лисенко.

Пан-оче, дарма просишъ!

Анастасій.

Діти! Братці!
Ви закаляли празникъ Божий... Ви
Глумуетесь изъ Божій благодаті,
Ви зводите Его святую ласку! Горе
И лихо помстникамъ!...

Герцикъ.

Пан-оче!!

Анастасій.

Не позирай на мене такъ гнівливо,
Щобъ Богъ на тебе не поглянувъ также.
Бо я вже бачу: много світового
Добра тебе позбавивъ Вінъ сёгодні!
Семене! Ти полковникъ переяславській!
Ти маешъ волю: пошануй ляхівъ!

(Герцикъ відвертаеться, Анастасій бере ёго за руку).

Семѐне! Ти ще молодѝй: ще мàло
Госпо̀дь тобі на свѝті давъ пожѝти;
Ще мàло твоѐ сѐрце одбуло̀... Тепѐръ
Для ѐго наступà дві рàдощи, и пѐрша —
То христіянська рàдість, щобъ простѝти
Своі̀мъ врагàмъ: ти ще іі не знàешъ!
А дру̀га — то діявольськая рàдість
Що би потішитись надъ іхъ бідо̀ю: ти
Не знàешъ и сеі̀... Охъ, брàте! Дру̀га
Тобі здаѐться пріязніша пѐршій!...
Семѐне, ти ще молодѝй!... Охъ, дру̀га
Страшнàя рàдість, и не до̀вга; ско̀ро
ІІ ту̀га и му̀ка замінѧ̀е
А пѐрша рàдість продо̀вжиться до̀вго,
Весь вікъ твій бу̀де розважàть тебѐ,
И пісдя смѐрти въ вічну рàйську рàдість
Перѐйде.... Змилосѐрдися, Семѐне!

Голосà.

Ге! бісівъ синъ! Тепѐръ прохàтись вміешъ?
А якъ колѝсь мій бàтько у торту̀рахъ
Прохàвсь! Забу̀въ?! Въ ого̀нь, розсу̀чий сѝну!...

Гѐрцикъ.

Пан-о̀че, чу̀ешъ?

Анастàсій.

Чу̀ю, сѝнку! чу̀ю...
Ти спомъяну̀въ и про свого̀ отця̀,

Що мученицьку смерть принявъ за правду...
Его душа теперъ у Божімъ царстві
Ликуе зъ ангелами... Не турбуй
Ії покія помстою. О, гірко
Души на світі тімъ, коли на сімъ
Гріхъ за ії творять! Теперъ твій батько
И въ царстві невеселий ставъ... вінъ бачить,
Що ти за ёго хочешъ відомщати;
А праведніі души дуже плачуть,
Коли побачуть, що на світі роблють
Худее крівні іхъ... Семене, синку!
Ради души покійника отця,
Ради спасенія твоеі души...
Ось я, старий, ажъ въ ніжки поклонюся
Тобі — змилуйся! пошануй!... Слізами
Всі ноги обілью тобі — змилуйся!...

(Становиться на вколюшки).

Герцикъ.

Пан-оче, встань! що бо ти робишъ се?

Анастасій.

Ні, я не встану — буду тутъ лежати,
Поки або тебе вблагаю въ ласку,
Або забъешъ мене... Ти чоловікъ,
Ти християнинъ... Змилосердись, синку,
Коханий, брате, батьку милий мій,
Змилуйся!... *(кланяеться до ніг).*

Ге́рцикъ.

(Кйдаеться до ёгò на вкòлюшки).

Устàнь, святà душà... Я вйненъ, вйненъ!!
Охъ, я тебѐ зобідивъ... Охъ, простй
Дурнòго! Бàчу я: великий гріхъ
Мені!... Простй менѐ...

Анастàсій.

Ні, ти не вйненъ...
Крий-Бòже, ти не вйненъ! Я прощàю
Тобі усѐ — увàжъ же й ти!... О, рàди
Христà, змйлуйся... Поглядй, изъ кòжною
Часйнкою десятки душъ тамъ гйбнуть...

Ге́рцикъ.

Пан-òче... Що мені робйти?... Я
Не влàстенъ, е старшйй: прохàй Лисѐнка!

Анастàсій.

Лисѐнку?... Змилосѐрдись!

Лисе́нко.

Гòді, гòді!
Сёгò не бỳде!

Анастàсій.

Не грішй, не вводь
Своїй душі у нàпасть... Мàло літъ
Вже, мòже, жить тобі: порà подỳмать!

День прийде, колй Богъ тебе заставить
Дать отповіть за все твое життя...
Охъ, тяжко буде въ день той одвічати!
И рани не спасуть тоді тебе!...

Лисенко.

Ще разъ тобі скажу: сёго не буде.

Анастасій.

(Кидаеться ёму въ ноги).

Ні, буде! буде!... Чи хіба не жінка
Тебе вигодувала? Чи ти въ лісі
Родивсь міжъ звірьямъ? Чи въ тобі немае
И серця чоловічого?... Лисенко!
Багацько крові й слізъ, що ти проливъ,
Предъ Богомъ справедливимъ изібралось...
Багацько ти проти закона діявъ...
Одно хочъ добре діло на віку
Своімъ зроби, и Богъ тобі простить...
Простить! Одна слеза, що проливае
Зъ покути грішникъ, изтирае гріхъ
И злодій робиться вньять синомъ Божимъ.
Змилуйся!...

Лисенко.

Сёго не буде.

Анастасій.

Змилуйсь!...

Лисе́нко

Хочъ не просы́, сёгò не бỳде.

Ге́рцикъ.

И я изъ імъ тебѐ прохàти хòчу:
Вінъ прàвду кàже, нà що гріхъ намъ брàти
На дỳшу?... Богъ упьять за се зкарàе.

Лисе́нко.

Ти прòсишъ вѝзволить ляхівъ??

Ге́рцикъ.

Эгѐ!

Лисе́нко.

Ти бàба не козàкъ! Гей, хлòпці! хлòпці!
Озьмìть от-сёгò рюму одъ менѐ,
И закажìть, щобъ швѝдче всіхъ губѝли!
Всіхъ перерізать до північи! Такъ,
Кричìть — що я велю...

Анастàсій.

(Встаè и одвертàеться).

Теперъ хочъ гòді!
Робѝ, якъ знàешъ. Я идỳ відсіль...
Підỳ у лісъ, абò въ болòто: краще
Зъ гадюками, зъ вовкàми жѝти, ніжъ
Зъ тобòю!... *(ѝдѐ прìчь).*

Лисе́нко.

(До́вго ду̀ма; по̀тімъ оберта̀еться, ді̀виться пі̀льно у ту сто̀рону де пожа̀рь и різня́; да̀лі підхо̀дить до Анаста̀сія и ті̀хо гово̀рить:)

Пан-о̀че! Ти каза̀въ бага̀цько кро̀ві
И слізъ зібра̀лось пѐредъ Бо̀гомъ. Пра̀вда!
Бага̀то. Що, якъ я іхъ пошану̀ю,
Прості̀ть мені̀ Господь?... Кажѝ тихѐнько!

Анаста̀сій.

Простѝть, усѐ простѝть.

Лисе́нко.

(Тро́шки поду̀мавши, кричѝть:)

Гей, хло̀пці!
Біжі̀ть, щобъ за̀разъ переста̀ли різать
Ляхі̀въ! Щобъ всіхъ живцѐмъ зібра̀ли
И дожида̀лись ра̀нка. *(хло̀пці біжа̀ть)*.
Пра̀вда, пра̀вда!
Пора̀ знестѝ поку̀ту...

Ге́рцикъ.

Бра̀те рі̀дний!...

Анаста̀сій.

Спасѐная душа̀!... *(Анаста̀сій и Гѐрцикъ обійма̀ють ёго̀)*.
Усѐй часъ ра̀дість

Велѝкая на нѐбі настаѐ!...
Молі́ться, діти!

(Гѐрцикъ и Лисѐнко скільki тамъ разівъ хрѐстяться на заходъ сòнця).

ЛИСЕ́НКО.

(Обтирàе слѐзи).

Швѝдче, швѝдче, хлòпці
Біжі̀ть ищѐ и супиняйте іхъ!
Кричі̀ть, що я велі̀въ всіхъ шанувàти!...
Пан-òче! Дай, я рỳку поцілỳю
Тобі̀, момỳ спасѝтелю. Ти серце
Менѝ звернỳвъ, ти зъ Бòгомъ примирѝвъ
Менѐ... Святѝй!

(Цілýе рỳку).

АНАСТÀСІЙ.

Не нарікàй святѝмъ!
Едѝнъ бо Святъ Госпòдь нашъ Іисỳсъ
Христòсъ: Емỳ молѝсь и дякуй, сѝну.

ЛИСЕ́НКО.

Такъ, прàвда, прàвда: изробѝти дòбре
Солòдче въ сто разі̀въ, ніжъ злѐе!
О, якъ мені́ тепѐръ на сѐрці лѐгко!...

КОЗÀКЪ, ЩО ДЕРЖÀВЪ СТÀРОСТУ.

А зъ симъ же щò робѝти?

Лисе́нко.

Відпусти́ть.
Колй усіхъ проща̀ть, такъ всіхъ .. А спра̀вді:
Якъ Гѐрцикъ зна! Я за роди́ну
Ему̀ прости́въ, прости́шъ за молоду̀?

Гѐрцикъ.

Мари́но! Дітьми ми росли́ уку̀пі.
Тоді батькѝ, любу̀ючися на̀ми,
Зара̀ні въ жа̀ртахъ спарува̀ли насъ.
И ми рослѝ, и те жъ коха̀ння на̀ше
Росло̀ изъ на̀ми. Ба̀тько твій покі́йний,
Вміра̀ючи, благослови́въ насъ. Ти
Перѐдъ імъ хво̀римъ покляла̀ся вірно
Любить менѐ, кляла̀сь мені и по̀тімъ,
Кляла̀сь и зра̀дила... Богъ изъ тобо̀ю!...
Иди́ изъ тимъ, кого̀ коха̀ешъ. Хай
Госпо̀дь тобі дару̀е щастя й до̀лю!...
А я... Дай, Бо̀же, щобъ моя̀ поги́бель
Тобі на ду̀шу не лягла̀!... Дай, Бо̀же!

(Відхо̀дить).

Лисе́нко.

Неха̀й идѐ собі — чортъ зъ нѐю!

(Ста̀роста до Мари́ни протяга̀ ру̀ки).

Мари́на.

Геть!
Я не піду̀ зъ тобо̀ю, бо я руська.

Ще разъ тобі скажу̀, Францѝшку, — ру̀ська!
Тимъ не піду̀ зъ тобо̀ю... Въ ті годѝни,
Колѝ братѝ мої и одновірці,
Вислобонѝвшись одъ нево̀лі й лѝха
Одъ ва̀шої кормѝги чѝстимъ сѐрцемъ
Прино̀сять Бо̀гу дя̀ку за спасѐння,
Я бу̀ть израдницею іхъ не хо̀чу!
Я не піду̀ изъ ва̀ми, зъ ворога̀ми
Моі̀й ро̀дини, шля̀тись изъ прокля̀ттямъ
На сѐрці и відъ Бо̀га, и відъ рі̀днихъ...
Я не твоя̀, Францішку, не твоя̀!
Коха̀ння на̀ше закінча̀лось. Го̀ді!
Колѝ не довело̀сь съ тобо̀ю вмѐрти,
Тепѐръ ужѐ я не твоя̀!.. Проща̀й!
Проща̀й, мій мѝлий, мій едѝний лю̀бий!
Проща̀й на вічне... *(обійма̀ и цілу̀е его̀)*
И ви проща̀йте, до̀брі лю̀де! Бо̀же,
Спасѝ й помѝлуй васъ!... Семѐне, я
Зобі̀дила тебѐ, я ка̀юсь: вѝнна,
Бо я тебѐ обма̀нювала! Лѝхо
И гріхъ мені̀!... Бо я не ра̀зъ каза̀ла,
Що я тебѐ коха̀тиму й коха̀ю,
Що ти мені̀ милі̀ше світа... Я
Я бреха̀ла!... Охъ, Семѐне! Я бреха̀ла!
Ніко̀ли зро̀ду сѐрце до тебѐ
Не наляга̀ло — я жъ тобі̀ бреха̀ла!...
Простѝ менѐ, забу̀дь менѐ и вірно
Служѝ родині й Бо̀гу... Мѝлий бра̀те,
Проща̀й и ти! Дай, Бо̀же! щобъ, одбу̀вши
И го̀ря й лѝха, навкінѐць споко̀івсь

Ти на родѝні зъ вѣрними братàми
Та прѝятелями; щобъ твоѐ сѐрце
Булò й чѝсте й рàдісне мовъ нѐбо
Пісѝя дощу̀, якъ сòнце хмàри згòнить.
Щобъ дивлючѝсь на мѝлу Украіну,
Вже вільную й щаслѝвую, тобі
И вѐсело и рàдісно булò!...
Прощàйте, лю̀де дòбрі! Хай Госпòдь
Хранѝть родѝну нàшу! Хай вонà
Цвітѐ собі, якъ мàковая квітка!...
Благословѝ менѐ, пан-òче дòбрий:
Я йду̀ у манастѝръ. Прощàйте, дòбрі лю̀де!

(Пішлà; всі дѝвлються на неѐ зъ дивувáннямъ).

Лисѐнко.

Озьміть ёгò й ведіте къ недовіркамъ.
Урàнці хай підъ вàшимъ наглядàннямъ
У домъ свій піде изібрàтись.

Стàроста.

Кохàвши за життѝ такую̀ ду̀шу,
И утиря́вши нà-вікъ се кохàння —
Мені збірàти нічого на світі...
Чогò я тутъ не долічѝвсь?... Лисѐнку!
Ви одоліли: зàвтра врàнці нàші
Ляхѝ, кòтрі сёгòдні васъ топтàли,
Изъ гòрода всі вѝйдуть, якъ вигнàнці,
Изъ сòромомъ, зъ нару̀гою, за пòсміхъ
Блукàти пò світу... Ви одоліли!
Кровàва свàра нàша закінчàлась...

И ви ще, одолівши насъ, якъ дòбрі
Насъ мѝлуете!! О, ви добросѐрді!...

. . . .
. . . . Я не дивỹюсь —
Тобі огйдло все однò та тежъ:
Та й вйгадавъ силнішую нарỹгу
Надъ вòрогомъ своімъ... Ти молодѐць,
На вйгадки голінний!! Охъ, козàче!
Чи справді дỹмаешъ, що одйнъ разъ
Пошанувàвши насъ, ти стеръ всю кровъ,
Що проливàвъ два рòки по Вкраіні?
Чи справді дỹмаешъ, що однймъ рàзомъ
Ти розщитàвся зъ нàми?... Рідна кровъ,
Що вслідъ тебѐ текла̀, и слѐзи біднихъ,
Вйпалені и знйщені краіни,
Кричàть мені о пòмсті прòти тѐбе...
Життя̀ мені не дорогѐ. Лисѐнко!
За всі твоі нарỹги и мучѐння,
За всі біди и лйха, и напàсті,
Що такъ колись на насъ роскішно сіявъ,
Тепѐръ зо мнòю пощитàйся! — Бийся!!

(Вихòплюе изъ рукъ у козакà шаблюку).

Г Ѐ Р Ц И К Ъ.

Безỹмний!

Л И С Ѐ Н К О.

Э, ні! вінъ ще й хвабрувàти!!
От-тàкъ то, бачъ, іхъ шанувàть, проклятихъ!

(Вихòплюе шàблю; січỹться).

Лисѐнко.

(Проко́лює ста́росту).

У пе́кло, къ шайтана̀мъ, своі̀мъ брата̀мъ!...

(Ста̀роста захита̀вся; по̀тімъ ухопѝвъ обома̀ рука̀ми шаблю́ку, рвону̀вся на Лисѐнка, уда̀ривъ ёго̀, Лисѐнко ёго̀ удру́ге, и обі̀два попа̀дали на зѐмлю).

Гѐрцикъ.

Лисѐнко! бра̀те! ра̀нили!... ли̇̀хо! ли̇̀хо!... шви̇̀дче
сюди̇̀! перевъяза̀ти....

Лисѐнко.

(Лѐжачи)

Не ра̀нили, а вби̇̀ли. Да̀рма, бра̀те,
Всі перевъя̀зки... Я кінча̀юсь... Ля̀ше,
Намъ смерть обо̀мъ... прости̇̀ менѐ
За смерть твою̀ — я за свою̀ проща̀ю...

Ста̀роста.

(Лѐжачи)

Лисѐнку! дя̀кую!... Ти слобони̇̀въ
Менѐ зо сві̇̀ту, де нема̀ нічо̀го
Для мѐне... помремо̀ брата̀ми. Дру̀же!
Дай ру̀ку, и неха̀й въ прими̇̀ры на̀шімъ
Примѝриться изъ По̀льщою Вкраі̇̀на!...
Ой!... Гѐрцику... перека̀жи̇ Марі̇̀ні,
Що я іі коха̀ю... *(умі̇ра̀е).*

(Козаки̇̀ збіга́ються коло̀ Лисѐнка).

Лисѐнко.

Охъ, дŷшно!... Підведіть менѐ хочъ трòшки...
Дѐ пан-отѐць?... А! Ось-де вінъ: у мѐне
Вже й òчі мŷтються... Прощàй, пан-òче!

Анастàсій.

О, Гòсподи! Твоя и власть и вòля!

Козакѝ и нарòдъ.

(Прибігàють зъ крѝкомъ:)

Слобòда! Слобòда!... На що се и хто приказàвъ
шапувàти ляхівъ?...

Анастàсій.

Мовчіть... Вже й такъ Госпòдь васъ покарàвъ!
Дивіться: вашъ визволѝтель òсь-де мѐртвий...

Нарòдъ.

(Кричùть)

Лисѐнку! Бàтьку! Хто ёгò! Охъ! Дàйте
Сюдà убійника! Розірвемо!
Изпечемò!!... Нашъ бàтьку рідний! Нà що
Покѝнувъ насъ?!...

Лисѐнко.

(Тùхо).

Охъ!... розстебніть мені... я хòчу трòшки
Сказàть імъ щось, та дàйте лишъ водиці...

(Анастàсій побігъ за водòю; Гѐрцикъ піддѐржує ёмŷ гòлову; Лисѐнко пъѐ)

Нарòде православний!... Знайте всі,
Що и воякъ буть мўсить чоловікъ
И християнинъ... Усіхъ ляхівъ
Повипускайте завтра вранці... Хай
Идўть собі изъ Бòгомъ до родіни...
Прощайте, братці!... Хай вамъ Богъ помòже!
Молíться всі за грішну мою дўшу!

(Вміраe).

Гѐрцикъ.

Не дише, вмеръ!...

Голосà.

Умѐръ!... Умѐръ!... *(Голòсють)*

Анастàсій.

(Надъ тіломъ).

Умѐръ, якъ лицарь и якъ християнинъ!
Егò душà, покўтою й добрòмъ
Очищена, увійде въ Бòже царство,
Въ збіръ праведнихъ воітелівъ Христòвихъ
Прощай рачителю слобòди й віри!
Нехай на пізні рòки твоя слава
Остàнеться на пàмъять украінцямъ!...
Несіть ёгò до цѐрківки святòі...
Своѐю смѐртю давъ вінъ намъ слобòду.

(Обертàеться до нарòда).

Нарòде вірний, православний, дòбрий!
Богъ вчувъ молітви вàші, приклонівсь

До нашоі недолі, слобонивъ
Одъ вражоі кормиги и нарікъ
Своімъ народомъ! Славте, славте Бога!
Ходімо въ церкву; нічь велика; все
Исповнилося світу; кожна тварь
Да веселиться, бо Христосъ-Спаситель
Воскресъ изъ мертвихъ! Радуйтеся, люде,
Й хваліте Господа!

КРИКЪ НАРОДА.

Слава Богу!
Слава Богу!

(Усі идуть; за іми несуть тілá).

ГЕРЦИКЪ.

(Позаду іхъ).

А якъ мені — и празника немае!!

КІНЕЦЬ.

ЗА̀ГАДКА.

Ивàнъ Миколàевичъ Розўмний, панъ.

Хомà } слўги и потішники ёгò.
Ярèма

Ивàнъ Поклонèнко, селянйнъ.

Маруся, дочкà ёгò, а пòтімъ пàні.

Олексій, прйкащикъ.

Селяне.

Пàнська двірня.

ЗА́ГАДКА.

(Зъ нарòднёі кàзки).

I.

У пàна въ будѝнку.

Панъ, Хомà, Ярèма.

Панъ. Отъ, друзя̀ки, я̀къ я знуди̇̀всь, як-бй ви знали! Кажіть-лишъ менì кàзку.

Ярèма. Хòчете, я?

Хомà. Ні, я.

Ярèма. Геть! чогò ти въя̀знешъ? Панъ твою кàзку такъ хòче слу̀хать, якъ собàка мòву.

Хомà, *(штовхàе Ярéму).* Гвалтъ! Пàне, чогò вінъ бьèтця!

Ярèма. Пàне, хай вінъ идè відсіля̀! Ему̀ въ хліві̇ зъ свиня̀ми бу̀ти, а не ту̀та съ панàми.

Хомà. Ярèмо, не лàйся! а тò такъ учешу̀, що ажъ у ву̀хахъ задзвинѝть.

Ярèма. Хòмо, росквàшу тобі̇ нісъ такъ, що й бàтько не пізнà.

Панъ. Ну васъ! гòді, кажѝ, Хòмко, кàзку. А ти, Ярèмо, мовчѝ, а тò...

Хома̀. До̀бре, па̀не! Яку̀ жъ вамъ каза̀ти? Стріва̀йте, оціѐі ви ще не чу̀ли... слу̀хайте. Бувъ собі царь, а въ царя̀ тро̀е синівъ: два розу̀мнихъ, а трѐтій дурни̇й...

Панъ. А ну̀ тебѐ зъ таки̇ми казка̀ми! Се все на одну̀ стать: царь, та три сини̇, трѐтій ду̀рень, а тамъ ви̇йде що розу̀мні зоста̀нутця дома ханьки̇ мняти, а ду̀рень яку̀-нѐбудь королівну собі запобіжи̇ть. Кажи̇ ти, Ярѐмо, а ти, Хо̀мо, нічи̇ркъ; а коли̇ ти въ мѐне хочъ сло̀во скажешъ, такъ я тебѐ тутъ такъ и вбью! Що се спра̀вді! За ва̀шою ла̀йкою ніко̀ли ка̀зки не послу̀хаешъ! Ярѐма ста̀не каза̀ти — Хома̀ перебива̀е; Хома̀ почнѐ — за Ярѐмою не ко̀нчить. Гляди̇, Хо̀мо, не дай тобі Боже!... Ну, кажи̇ Ярѐмо.

Ярѐма. Слу̀хайте, па̀не. Бувъ собі ста̀рець, та таки̇й ста̀рець убо̀гий, що й сказа̀ти не мо̀жна. Отъ пішо̀въ вінъ добува̀ти хавтурки̇. Увійшо̀въ увъ однѐ село̀, пита̀етця на̀нічъ—ніхто̀ не пуска̀е. Такъ усѐ село̀ пройшо̀въ—нігдѐ ёго̀ не прийма̀ють ночува̀ти, а зіма̀ була̀. Пройшо̀въ ужѐ все село̀ -- тілки на ріжку̀ оста̀ння хата стоіть. Ду̀ма ста̀рець: якъ ужѐ тутъ не пу̀стють, такъ тоді ляжу на доро̀зі, та й замѐрзну. Отъ и ставъ сту̀кати; а чоловікъ зъ хати й ка̀же: пущу̀, та тілки щобъ ти тро̀шки поспа̀въ, а опівночі уста̀въ, та до са̀мого світу казки̇ каза̀въ. А ста̀рець каже: до̀бре! каза̀тиму. Чоловікъ и впусти̇въ ёго̀. Вінъ лігъ, тро̀шки поспа̀въ, прокінувсь та й дума: я̀къ же я буду казки̇ каза̀ти, коли̇ ніодноі не вмію? Та й дава̀й навдира̀нці! Надійшо̀въ до поро̀га, ажъ щось кричи̇ть: «стою! про̀бі рятуйте, стою̀». Вінъ за порігъ — кричи̇ть щось: «мо̀кну! про̀бі рятуйте, мо̀кну!» Вінъ не попа̀въ у двері, та у комо̀рю, а тамъ дві свічки стоять и два го̀луби цілу̀ютця. Вінъ відтіля̀ та у другу комо̀рю, ажъ и тамъ дві свічки горять и дві гадюки

кусаютця. Він відтіля, та на двіръ, та підъ повітку, — а тамъ щось кричить: «стримлю! пробі рятуйте, стримлю!» Вінъ на городъ, ажъ тамъ два стоги стоять—одинъ більший, другий — менший, а зъ меншого у більший жито сиплетця. Вінъ зъ огороду въ поле, а тамъ щось кричить: «стирчу! пробі рятуйте, стирчу! хочъ зотніть, хочъ зірвіть та покиньте!» Вінъ и вернувсь. Увіходить у хату до господаря, та й пита его: що то, каже, чоловіче, у тебе, що я вийшовъ до порога, такъ кричить: «стою, пробі рятуйте, стою?» Ну, пане, якъ думаете, що се таке? Отгадайте, що воно таке оце усе?

Панъ. Ні, не відгадаю. Кажи, такъ знатиму.

Ярема. Отъ, якъ вінъ спитавъ про те що кричить: — стою, пробі рятуйте, стою! а господарь и каже: «то невістки йшли спати, та рогачівъ не поклали».

Хома. Такъ отті рогачі й кричять!...

Ярема. По шкоді й ляхъ мудрий. Ну, пане. Що жъ то, каже, що я вийшовъ у сіни, а тамъ щось кричить: мокну, пробі рятуйте, мокну! «То, каже, невістки пили та конoвку у воді покинули». Ну, а те, що я не попавъ у двері, та у комoрю, а тамъ дві свічки горять и два голуби цілуютця? «То, каже, одинъ мій синъ изъ жінкою у любові живе». Ну, а те, що я попавъ у другу комoрю, а тамъ тежъ дві свічки горять и дві гадюки кусаютця? «То, каже, другий мій синъ зъ своею жінкою несогласно живуть». Ну, а те, каже, що я побігъ підъ повітку, а тамъ щось кричить: стримлю, пробі рятуйте, стримлю! «Та то сокирою хлопці щось робили та й покинули сокиру, устромивши у дрівотню». Ну, то жъ що таке, каже, що я побігъ на городъ, а тамъ стоять два стоги — одинъ більший, другий менший, и зъ

мѐншого у більший жито сиплетця? «То, кàже, моі синѝ возѝли зъ копѝцького та укрàли, такъ се зъ іхъ та у хазяінивъ стігъ пересипàетця». А те, каже, що якъ я вѝйшовъ у поле, такъ щось кричѝть: стою, прòбі ратўйте, стою! хочъ зотніть, хочъ зірвіть та покѝнте? «То, кàже, зостàлись колòсся на нѝві, такъ вонѝ перестòяли своѐ урѐмья, такъ тогò й кричàть... Ну, тепѐръ сідàй та снідай». — Сказàвъ кàзку.

Панъ. Мўдро злòжено, бісъ ёгò бàтькові.

Хомà. Стрівàйте, пàне, я вамъ загадàю, такъ—тàкъ!

Ярѐма. Кудѝ тобі, квàша!

Панъ. Цѝтьте, ѐлопи! Я вамъ зàгадку загадàю, що вамъ и не снѝлась *(Хомá и Ярéма лáщутця коло пана)*.

«Щò е на світі надъ усѐ ситчішъ, швидчішъ и милішъ»?

Ярѐма. Хто ёгò зна! Ситчішъ—либòнь ваша мѝлость?

Панъ. Дўрню!

Хомà. Свинà — тà, що якъ різдвў на сàло годўють.

Ярѐма. А швидчішъ надъ усе — зàіць.

Панъ. Шолопаі!

Хомà. Ні, пàне: швидчішъ надъ усѐ кішка.

Ярѐма. Э, пàне, знàю: швидчішъ надъ усѐ блѝскавка.

Панъ. Не втялѝ, хлòпці.

Хомà. А щò, пàне, мені дастѐ, колѝ відгадàю?

Панъ. А щò бъ ти хотівъ щобъ я тобі давъ?

Хомà. Жупàнъ вашъ, пàне, що кòміръ червòний та цвяхòваний зòлотомъ. Ужѐ бъ якъ вѝйшовъ на ўлицю, отò бъ дівчàта задивлялись!

Панъ. Ну, дòбре, дамъ.

Ярѐма. Хочъ лизнѝ гарячоі сковородѝ язикòмъ, такъ не отгадàешъ. Звісно пàнська зàгадка: кудѝ намъ прòстимъ!

Панъ *(погла̀жуе пу̀зо)*. Зна̀ете що̀, хло̀пці? *(Хома̀ та Ярѐма коло его̀ ла̀щутця)*. Отъ що̀, хло̀пці. Тепѐръ неді̀ля, люде всі въ селі, иді̀ть и збері̀ть усѐ село̀ — и мужикі̀въ и жіно̀къ и дівча̀тъ, и скажі̀ть імъ оцю̀ за̀гадку, и скажі̀ть, що мовъ «панъ звелі̀въ объявѝти усі̀мъ, що хто сю за̀гадку відгада̀е, то зъ тиі̀ сімьі̀ панъ за сѐбе бу̀де дівку сва̀тати». Отъ я̀къ!

Ярѐма. А що̀ жъ, па̀не: ніхто̀ не відгада̀!

Хома̀. Та такѝ ніхто̀.

Панъ. Якъ ду̀маете, хло̀пці, ніхто̀ не відгада̀?

Хома̀. Ніхто̀, ніхто̀. Се вже хочъ якъ, такъ ніхто̀ не відгада̀е.

Панъ. Ну, йді̀ть, хло̀пці; тепѐръ неді̀ля, такъ люди всі до̀ма; йді̀ть... Ну, такъ я̀къ же, хло̀пці, — ѝменно ніхто̀ не відгада̀?

Ярѐма. Да̀либі, ніхто̀.

Хома̀. Де іі відгада̀ти! Ніхто̀ не відгада̀е.

Панъ. Ну, йді̀ть та такъ и кажі̀ть, що де відгада̀ють, такъ обіща̀въ панъ зъ тіѐі семьі̀ дівчину за сѐбе сва̀тати. Иді̀ть, а я тимъ ча̀сомъ вѝпью ча̀рку горілки та чого̀-нѐбудь попоі̀мъ. Отъ захля̀въ!

Ярѐма. Та такѝ попоі̀жте, па̀не. Зъ півдня̀ крѝхта въ ро̀ті не була̀, а до вѐчіра ще далѐко.

II.

У пана жъ такѝ въ будѝнку.

Прибіга̀ють Ярѐма зъ Хомо̀ю, одѝнъ дру̀гого поперѐжуючи.

Хома̀. Па̀не, за̀гадку відгада̀ли!

Ярѐма. Мовчѝ, товстопу̀за пля̀шко! а то̀ бѐбехи повідбива̀ю.

Хомà. Замòкла сопілко, мовчѝ! а то я тобі такòго третячкà на зубàхъ вѝграю, що ажъ за вỳхами залящѝть!

Панъ. Цѝтьте, навіжèнні! Кажѝ ти, Ярèмо, щò тамъ такè?

Ярèма. Прийшòвъ до васъ чоловікъ, пàне.

Хомà. Брèше. То Ивàнъ Поклонèнко.

Панъ. Чогò жъ ёмỳ трèба?

Хомà, *(швѝдко)*. Що дочкà ёгò, Мàрьею ії звати, такъ ту зàгадку що загàдували, такъ прийшòвъ ії бàтько...

Ярèма. Ачъ, якà пèлька! узя̀въ би та й запхàвъ.

Панъ. Поклѝчте тогò чоловіка, що прийшòвъ, — васъ и до півдня̀ не розберèшъ. *(Увіхòдить Ивàнъ Поклонèнко)*.

Ивàнъ. Здрàвія жолàю, Ивàнъ Миколàевичъ! зъ дòбримъ здорòвьямъ вàшу мѝлость поздоровля̀ю *(клàняетця)*.

Панъ. Здорòвъ бувъ. Ти Поклонèнкомъ прозивàесся?

Ивàнъ. Тòшно-сь такъ-сь, сỳдиръ!

Панъ. Чогò ти прийшòвъ?

Ивàнъ. До вàшоі мѝлости, по вашому господському приказàнию...

Панъ. Колѝ я тебè клѝкавъ?

Ивàнъ. Не положіть панського гніву *(клàняетця въ ноги)*. Я бъ и не тèе... не посмівъ би бувъ, — такъ боявся, щобъ гірше вàшоі милости не прогнівити. Не положіть гніву *(ще клàняетця)*.

Панъ. Прощàю, прощàю! *(зъ слізмѝ на очàхъ)*. Ти гàрний чоловікъ. Я òтъ-якъ люблю̀, якъ мені хто у ноги клàняетця!

Ивàнъ. Ми суть рабѝ ваші зовемòся, не сміемо слỳхатись вàшого прикàзу, довжнѝ те сповня̀ть, що ваша милость велѝть.

Панъ. Такъ, такъ. Се я люблю̀. Нà тобі четвертàкъ. Ивàне.

Иванъ. За що зволите жалувать? Ми не заслужили.

Панъ. Озьмй, братецъ, за твое щирее серце, що ти мене шануешъ.

Иванъ. Якъ же ми сміемо вашоі милости не шанувати! Ви намъ есть панъ, ми черезъ васъ сиіті й одіти. Подозвольте поцілувать вашу ручку.

Панъ, *(зъ радістью)*. На! *(Протяга руку, Иванъ цілуе)*.

Иванъ. Не положіть гніву, будте ласкові. По вашому приказанию, я прийшовъ до вашоі милости по тій части, що вашій милості вгодно було намъ простимъ людямъ премудрую загадку загадати, и звеліли, колй хто одгадае, то щобъ до васъ явитись. Такъ у мене е дочка, такъ вона послала мене до вашоі милости, буцімъ вона ту загадку відгадала.

Панъ. Колй се було, що я загадку загадувавъ?

Иванъ. У неділю, пане.

Панъ. Я щось забувъ, який сегодні день?

Иванъ. Вівторокъ, пане.

Панъ, *(дума)*. А, згадавъ! Що на світі е ситчішъ, швидчішъ и милішъ? Такъ, такъ!... Хлопці казали усімъ людямъ и ніхто не відгадавъ.

Хома. Ніхто.

Ярема, *(мота на его головою)*. Осика!

Панъ. Що жъ я тоді сказавъ, що я дамъ тому, хто відгадае? Га? якъ пакъ я тоді сказавъ? Сто-рублівъ грошей дамъ, чи якъ?

Иванъ, *(кланяетця)*. Изволили запомнить, судиръ: ваша милость обіщались зъ тиеі семьі дочку брати, де загадку відгадають.

Панъ. Такъ, такъ! теперъ згадавъ. Ну, що жъ? відгадавъ? Кажй: що на світі надъ усе ситчішъ, швидчішъ и милішъ?

Иванъ. Ситчішъ надъ усѐ земля̀, швидчішъ — о̀ко, а милішъ — со̀нъ. Не положіть гніву, па̀не.

Панъ. Якъ? відгада̀въ?

Хома̀. Такъ и е: стало-бу̀ть, швидчішъ надъ усѐ земля̀, ситчішъ — сонъ, а милішъ — о̀чі. Такъ воно̀ й е!

Ярѐма. Тюлю! Ситчішъ надъ усѐ о̀чі, швидчішъ—сонъ, а милішъ—земля̀. Отъ якъ, ти, квачъ!

Панъ. Ну, що жъ мені̀ тепѐръ робити? Тебѐ за сѐбе за̀міжъ бра̀ти?

Иванъ, *(кла̀няетця)*. Во̀ля ваша, пане.

Панъ. Та се о̀всі не-знать-що! Се ха̀лепа!

Иванъ. Не положіть па̀нського гніву: се одгада̀ла дочка̀ моя̀.

Панъ. Дочка̀? Такъ у тѐбе дочка̀ е? Якъ її зва̀ти?

Иванъ. Ма̀рья, пане.

Панъ. Такъ се мені̀ її за̀міжъ бра̀ти? А що жъ вона̀, хоро̀ша?

Иванъ. Не ста̀къ-то, поганѐнька.

Панъ. Пога̀на? Оце такъ! Отъ наробѝвъ я діла!

Иванъ. Не положіть панського гніву. Я бъ не осмілився, та ваше приказа̀ние.

Панъ. Ну, ну, ти до̀брий чоловікъ. *(Ду̀ма)*. Ну, що̀ жъ тепѐръ робити?

Иванъ. Во̀ля ва̀шої мѝлости.

Панъ, *(хо̀дить по кімна̀ти)*. Женѝтьця! Ахъ, бісъ его̀ ба̀тькові! Що жъ тутъ діяти? Нічого! Ахъ, катѝ его̀ ба̀тька...! Ну, идѝ собі̀! пошлю старостівъ!

Иванъ. Ми суть вірниі и примірниі рабѝ ваші!

Панъ. Ну, ну, ти хоро̀ший чоловікъ. Хома̀, або ти, Ярѐмо, да̀йте ему̀ ча̀рку горілки! *(Хома̀ и Ярѐма побігли)*.

Хома̀. Стій!

Ярѐма. Не втни!

Хома̀, *(штовха́ Яре́му)*. Убью!

Ярѐма, *(штовха́ Хому́)*. Убью!

Панъ. Якъ ви смієте при мені битьця? *(Бье Яре́му)*. За̀ що ти ёго̀ бьешъ? За̀ що ти ёго̀ бьѐшъ?

Ярѐма. Ой, ой!

Хома̀, *(на вко́лішкахъ)*. Помилосѐрдуйте, пане.

Панъ. Иди̇̀ горілки неси̇̀ *(Хома̀ пішо́въ)*. А ти въ мѐне *(бье Яре́му)* отта̀кички, отта̀кички!

Ярѐма, *(пла̀че)*. Вінъ менѐ попѐреду зачепи̇̀въ.

Панъ. Не бреши̇̀, не бреши̇̀! Отъ тобі ще! Отъ тобі ще! *(Прогання́ Яре́му. До Ива́на)* Проща̀й чоловіче.

Иванъ. Не положіть панського гніву *(пішо́въ)*.

Панъ. Оцѐ ха̀лепа! Якъ тутъ мені бу̇̀ти? *(Хома̀ зъ горілкою иде́)*. Ти що̀?

Хома̀. Горілку несу̇̀ Ива̀нові.

Панъ. Я' вже̇ ёго̀ ви̇̀славъ.

Хома̀. Такъ вернуѐти?

Панъ. Якъ верну̇̀ти? Верну̇̀ти!? Ахъ ти падлю̀ка! Дава̀й сюди̇̀ ча̀рку. *(Бере́ ча́рку и випива́е ра́зомъ)*. А! *(утира́етця)* А! *(ту́па нога́ми)* А! *(копи́лить гу́би)* А! *(бере́ ёго́ за гру́ди)* А! *(бье кулака́ми)*. Отъ тобі, отъ тобі! Знай, що я твій панъ! Знай, що я твій панъ!

Хома̀, *(біжить, плачучи̇̀)*. Ма̀тінко моя̀, на віщо ти менѐ породи̇̀ла!

Панъ. *(оста̀всь оди́нъ, скрего́че зуба̀ми; о́чі нали́лись, кулаки́ стули́въ и кричи́ть:)* Увѐсь світъ сокрушу̀!

III.

Въ хаті у Йвана Поклонёнка.

Маруся сидить у воднiй сорочцi и тче. Увiходить Хома та Ярема, Хома съ хлiбомъ, а Ярема зъ яйцями. Ярема вихватуе у Хоми хлiбъ, а Хома у Яреми яйця.

Хома, *(виступае до Марусi)*. Его благородие Иванъ Миколаёвичъ посила тобi поклонъ и жалуе тебе на велике опекунсьтво... Давай хлiбъ!

Ярема. А дзуски!

Хома вириває хлiбъ. Ярема не дае. Хлiбъ розломили на двi половинки.

Маруся. *(тимъ-часомъ спiва пiсню:)*

Ой коли бъ я, мiй паночку,
Трошки багатенька,
Наплювала бъ я на тебе
Й на твого батенька.

Хома. Що жъ ти теперъ наробивъ!

Ярема. Се ти...

Хома. Брешешъ, ти!

Ярема. Брешешъ, онцихристова довбешка! *(Замiряетця кулакомъ и кидаетця на Хому. Хома пiдставля кошiль изъ яйцями, Яреминъ кулакъ вибиває кiлька яець зъ кошелю).*

Маруся, *(скочила)*. А що це за харцизяки такi найшли у хату! Чого ви завелись! Ачъ! Убрались у чужу солому, ще й шелестять! Та васъ тутъ повьязати треба.

Хома. А що! Отъ ми теперъ звьяжемо оцего бiсового сина!

Ярѐма. Дў̀рню! Се такъ на свàтанні кàжетця?

Марўся. Охъ, ви вѝросли — умà не вѝнесли! Сідàйте-лѝшень, та я васъ стàну питàти. А бўдете лàятьця,—візьмў та й роздягнў . . . Ну, оттàкъ. Не кушѝть мовчàночка. Кажѝть чогò естѐ прибулѝ до насъ?

Ярѐма. Одъ пана.

Хомà. Цить! не такъ трѐба.

Марўся. И на се, мàбуть, кибѐти не стàло! И самì не знàють, чогò прийшлѝ. Такъ я жъ вамъ скажў: прийшлѝ ви за тимъ, що всякъ купўе, а ніхтò не продаѐ.

Ярѐма. Якъ се такъ?

Марўся. Оввà! Умієте съ паномъ своімъ зàгадки загàдувати — такъ и ні. Ажѐжъ я одгадàла вашу, и ви бъ мою одгадàли. Та де вамъ! Прийдетця самій сказàти. Ви прийшлѝ менѐ свàтати, а звісно, що усякъ свàтаетця, а ніхтó зъ молодòю не набивàетця. Отъ вонò й вихòдить, що всякъ купўе, а ніхтò не продаѐ.

Хомà. Такъ.

Ярѐма. Такъ.

Марўся. Ну, ви знàете, що старостѝ хòдять зъ хлібомъ на свàтання. Дежъ вашъ хлібъ, панòве-старостѝ?

Ярѐма. Оцѐй навіжѐний, бузувірний . . .

Хомà. Оцѐй еретѝкъ, щобъ ёмў на тімъ світі . . .

Марўся. Бàчу, бàчу, що пристàло вамъ старостувàти, якъ собàці въ чòвні сидіти. Ну, та чогò барѝлу зъ кўхви глузувàти! Хорòші старостѝ! Та й молодà незгірша: старостѝ безъ хліба у хату увійшлѝ, а молодà у водній сорòчці іхъ зустрівàе. Ви тимъ безъ хліба, що дурні, а я тимъ у водній сорòчці, що въ мѐне хàта безъ очѐй и безъ ушѐй, а хочъ е òчі, такъ завъязàні.

Хомà. Якъ се?

Марўся. А! уміете загàдувати, а розгадàти такъ не вмивàлись! Та й кудй вамъ, такймъ бéйбасамъ! Якби собàка дзвякнула, то я бъ и почўла; а якбй вікòнниці у хаті не зачйняті, то ябъ подивйлась, та все бъ таки й пізнàла що ви йдетè.

Ярèма. Бачъ!

Хомà. Де жъ твій бàтько?

Марўся. Поіхавъ до млинà.

Хомà. А колй вèрнетця?

Марўся. Колй поіде на объізде — такь вèрнетця у вèчері, а якъ навпростèць, то у пòлі й заночўе.

Ярèма. Відъ чòго жъ такъ?

Марўся. А, и сёгò не розчовпаетè! Колй поіде навпростèць, а тамъ дорòга погàна, тихо іхатиме, вèчора прихвàтить, то у ярў сидітиме.

Хомà. А мати твоя де?

Марўся. Пішлà на заèмъ плàкати.

Ярèма. Эгè, се мàбуть покійника ховàють?

Марўся. Дитйна вмèрла у сусіда, такъ мàти пішлй надъ нèю сидіти; а якъ у насъ умрè, такъ пèвно ті до насъ прийдуть. Отъ и вййшло, що мàти на заèмъ плàче.

Хомà. Ачъ!

Марўся. Чимъ же васъ частувàть, панòве старостй: чи прйбиллю, чи ўбиллю, чи тимъ, що на Бога дйвитця?

Хомà. Отъ, катй ёгò батька!

Ярèма. Що жъ се такè?

Марўся. Що? мàбуть не хватàе глўзду? Прйбиль—то молокò, бо якъ зъ корòви надòімъ — и корòва ціла и молокò прибувàе у хазяйстві, а до-тòго й телй годўетця та

ростè; а ўбиль — то сàло, бо якъ ёгò добўдешъ, то кабанà не стàне въ хазяйстві; а те, що на Бога дйвитця — то сірівèць,—òнъ-де стоіть у кутку̀. Вінъ у нàсъ дàвнішний та кйслий, та якъ напьèсся ёгò, то такъ и задерèшъ у гòру гòлову до образівъ, що òнде стоять. А щò се у васъ за яйця, панòве?

Хомà. Панъ прислàвъ.

Ярèма. Тобі панъ прислàвъ. *(Одинъ на дрўгого грізно позирнўли)*.

Марўся. А на віщо іхъ мені? Хто-таки на свàтанні молодій яйця нòсить? Се вже нехàй якъ поіду до пана, такъ самъ почастўе.

Ярèма. Се панъ тобі прислàвъ, щобъ ти взялà десятокъ сихъ яèць и вйсиділа къ ранку курчятъ.

Хомà. И щобъ пàнові на обідъ поспіли.

Ярèма. А якъ не поспіють, то панъ и брать тебè за сèбе не стàне.

Хомà. Та ще й хлòсту дасть.

Марўся. Онъ якъ! Та ви зъ своімъ паномъ мўдрі, нічого сказать! Давàйте яèць, давàйте. Де жъ тутъ десятокъ? Тутъ усёго шість.

Хомà. Оцèй бузувіръ...

Ярèма. Оцèй хранцюзъ...

Марўся. Гòді, гòді! Бàчу, що побйли здўру. Ну, та я свої знайдў. Скажіть пàнові, що я іхъ и вйсижу й вйгодую и къ обіду пàнові поспіють, та тільки нехàй панъ зрòбить зъ однòлітківъ плугъ, та вйоре нимъ ріллю та насіе прòса. Колй те прòсо вйросте и вберўть ёгò дò-рàнку, и змолòтють, щобъ булò чимъ курчятъ годувàти, — тоді й курчята мої

панові поспіють на обідъ. Оттàкъ же, йдіте и скажіть, та глядіть — не забỳдте.

Хомà. Отъ бісъ ёгò бàтькові! Якà жъ ти зъ-сина й мỳдра Марỳсю!

Ярèма. И відъ чòго ти такà розỳмна, скажѝ, будь лàскова?

Марỳся. Ну, ну! Нічого тутъ дòвго... Идіть собі та скажіть панові те, що я веліла.

Хомà, *(хóче йти попèреду, а Ярéма дорóгу ёмý заступáе)*. Стій, я попèреду.

Ярèма. Ні, я.

Хомà. Ні я! *(розставляе кулакѝ)*.

Марỳся. Изнòвъ гризетèсь! О, та й увірились же ви мені! *(Хватáе іхъ за свúти та дỳе підъ пóли)*. Отъ же вамъ! Нехàй горѝть!

Ярèма. Де горѝть? (*Скидáе свúтку*).

Хомà. Ой, ой, ой! (*Скидáе свúтку*).

Марỳся, (*підхвáчуе свиткú*). Отъ же вамъ, щобъ не лàялись! А що! казàла роздягнỳ, отъ же й роздяглà! Идіть тепèръ въ однѝхъ сорочкàхъ, а свиткѝ згодятця курчя̀ть укривàти.

Ярèма. Отъ тобі на! А се все ти....

Хомà. Убью врàжого сина!... (*Побíгли. За двеpúма чýти — кричя́ть та лáютця*).

IV.

У пана въ будѝнку.

Панъ, роздягнутий, лежѝть на постілі. Хомà мỳхи бъе долòнею, а Ярèма лоскòче пана по пьятахъ.

Панъ. Ачъ! справді ненàче й не мужѝцького рòду! Якà розỳмна! Тепèръ самъ не знàю, якъ відъ неі відчепѝтьця.

Озьмѝ, Хòмо, пляшку та налѝй водѝ менì за пàзуху. (*Хомá рóбить се*). Послỳхайте ви, хлопи! Якъ призовỳ чоловìка зъ пьять людéй та розложỳ васъ, та такъ оддерỳ, що ажъ млòсно вамъ стáне. Нà що ви, сỳчі синѝ, казàли, що ніхтò зàгадки не відгадàе?

Хомà. Якъ, пàне?

Панъ. Такъ! щобъ васъ сей та той! Хібà я не питàвъ васъ: хлòпці, ніхтò не узнàе? А ви кàжете: ніхтò, ей-богу, ніхтò! А тепèръ и вѝйшло чор-знà-що! А все черезъ васъ.

Ярèма. Та се Хомà все.

Хомà. Брèшешъ, гѝрявий! се все ти.

Панъ. Мовчìть, бісѝ вàшого бàтька! Ви, бàчу, одèжу загубѝли черезъ свою лàйку та свàрку, и діла до путтѝ не довелѝ. Отъ я васъ! Эй, Васѝльку! (*Увіхóдить хлóпець*). Васѝльку! Одведѝ Хомỳ та Ярèму: нехàй імъ Михàйло пів-сòтні дубинякъ у спину залìпить.

Хомà. Пàночку, сокòлику, помѝлуйте!

Ярèма. Пàночку, лебèдику, помѝлуйте!

Панъ. Ні, ні, не помѝлую. Ведѝ іхъ, Васѝльку . . . та постìй! Нехàй тепèръ не бье — я самъ устàну та підỳ. Я òть-якъ люблю, якъ людéй бьють, а вонѝ кричять.

Хомà та Ярèма плачучѝ вийшли. Черезъ кілька хвилѝнъ увійшòвъ Олексій.

Олексій. Продàвъ я, пане, пшенѝцю въ гòроді и скупѝвъ усè, що трèба по-домàшнèму.

Панъ. Дòбре. Почìмъ же ти продàвъ пшенѝцю?

Олексій. По сімъ съ копòю мѝтоі чèтверть.

Панъ. А що жъ такъ дèшево? Учòра купèць по двадцять давàвъ.

Олексій, (*скороговоркою*). Та се, видите, судиръ, по той части, що купець пабавляе по рублю затимъ, що ёму не перевозити, та впъять за містяне... стало-буть, що на місці купивъ, по рублю, такъ воно якъ ёго счести, то мало розниці. Та впъять и те, що купець грошi дававъ, а я товаромъ забиравъ, а воно якъ на товаръ, такъ завсегда дешевше продаетця.

Панъ. Ну, може. Скільки жъ грошей? Усіхъ шість четвертей, по сімъ съ копою... сімъ та сімъ чотирнадцять, та ще сімъ, то вийде.... а, катъ ёго батька! вийде.... вийде... двадцять одинъ, та ще сімъ, то двадцять вісімъ, та ще сімъ, то тридцять пъять, та шість полтинъ, то три рублі, то тридцять, тридцять вісімъ. Такъ, Олексію?

Олексій. Такъ, ваше благородие, достолно такъ.

Панъ. Де жъ грошi?

Олексій. Ось подозволте погляділь, що я тутъ купивъ.

Панъ. У, багато! Скільки всёго? Итого сорокъ пъять рублівъ. Такъ се, стало-буть, ти на свої ще грошi купувавъ?

Олексій. На свої, судиръ Иванъ Миколаёвичъ!

Панъ. Такъ скільки оце ще тобі грошей слідуе?

Олексій. Изволте полічить, судиръ.

Панъ. Три... ні! Два цілковихъ: такъ, чи що?

Олексій. Истинно такъ, судиръ Иванъ Миколаёвичъ!

Панъ, (*дае ёму грошi*) На жъ тобі.

Олексій. Покорніше благодару, судиръ. (*Бере написаний лікъ и ховае у кишеню*).

Панъ, Ну, послухай, Олексію: зроби мені, будь ласківъ, що я въ тебе попрохаю.

Олексій. Що прикажете, судиръ?

Панъ. Отъ бачишъ, Степановичу: загадавъ я людямъ загадку.

Олексій. Знаю, судиръ, и обіщались зъ тиі семьі панію собі взяти, де відгадають, а Йванова Поклонёнкова дівчина й відгадала.

Панъ. Оттó жъ то й е! Що жъ тутъ мені робити? Брати іі не приходитця: пани сміятимутця, що я, такий стовповий дворянинъ, та взявъ таку просту крепачку. Ти самъ знаешъ, що батюшка мій поручикомъ бувъ, а дідушка мій у малоросійський козацький службі хорунжимъ служивъ. А я оженюсь на простий! Якъ се можна?

Олексій. Справедливо говорите, судиръ!

Панъ. То-то жъ и е! Якъ же зъ нею мені розвъязатись? Я вже думавъ и такъ, и инакъ. Хотівъ ій ще загадку загадати, такъ хлопці моі, Хома та Ярема, такі ніякъ не втихомирютця: що пошлю іхъ, то вони задерутця, и діла до путтяне доведуть.

Олексій. Та, по-моему, просто послать та й сказать ій, що не буде сёго ніколи; ато и овсі не посилать: такъ воно й минетця.

Панъ. Не можна, Степановичу, погана слава піде. Скажуть: що се за панъ, що разъ скаже такъ, а вдруге инакъ

Олексій. Ну, такъ отъ якъ: послать іі батька що-небудь продавать, а опісля сказати, що, мовъ, обманивъ, та й не брать дочки и ёго ще випарить.

Панъ. Эге! и такъ не годитця. Чоловікъ добрий — батько, слухняний, та й впъять такі поганоі слави не минешъ. А я видумавъ отъ-якъ: загадаю ій таку загадку, щобъ вона до віку — до-суду не розгадала. Отъ видумавъ. (*Підскакуе*). Звелю ій приіхать до мене, та тільки такъ,

щобъ ні санями, ні вòзомъ, самà щобъ булà ні бòса, ні обу́та, ні гóла, ні вдя́гнута, ні волòмъ, ні конèмъ, ні війкòмъ, ні голòблею, ні зъ гости́нцемъ, ні безъ гости́нця. *(Регóчетця)*. Отъ якъ! Оцè такъ! Нехàй розгадà! Якъ ду́маешъ, Олексію?

Олексій. Хто ёгò знàе, пàне. Здаѐтця, тру́дно що-нèбудь ви́думать.

Панъ. Такъ-òтъ я тебè пошлю̀ переказàть ій оцè. Чу́ешъ?

Олексій. Хмъ. Мені̀, ваше благорòдие, я̀кось не пристàло. Ви звòлте послàти когò-нèбудь молòдшого, а то я вже старий, та впъять мені̀ я̀кось неподòбно.

Панъ. Отъ ищè! Хібà старі̀ та и не хòдять свàтати? Хто жъ и свàтомъ бувàе, якъ не старі̀? Ні, вже зді̀лай ми́лость, Степàновичу, ти мені̀ — òтъ якъ мені̀ услу́жишъ! (*Даè ёму́ асигнáцію*). Ось на тобі̀! Будь лàскивъ, зроби́ те, що я прошу́.

Олексій, (*ду́ма, пóтімъ кла́няетця*). Для вàшоі ми́лости піду́; атò дàлебі, ні зà що бъ не пішòвъ, якби́ не ви прохàли. Трѐба послу́хати свогò пана, та ще такòго дòброго... Коли́ жъ мені̀ йти́?

Панъ. Зàразъ иди́.

Олексій. Піду́, су́диръ. (*Вихóдить*).

Панъ. Васильку! покли́чъ мені̀ хлòпцівъ, Хому́ та Ярѐму. Роскàжу імъ, що я приду́мавъ: то-жъ-то сміятимутця!

V.

На дворі̀ у пана.

Панъ, Хомà, Ярѐма, Олексій.

Олексій. Се, пане, хто ёгò зна, що й такè! Сказàла, що «приі̀ду до пана такъ, якъ ёгò ми́лость прикàзуе».

Хомà. Огò!

Ярèма. Лùха мàтері приùде! Брèше!

Панъ. Нехàй собі іде. Ужè жъ вонà, бісова дочкà, сёгòдні взна, якъ зъ пàномъ водùтьця. Идù собі, Олексію. А ви, хлòпці, приведіть сюдù хортівъ, та усіхъ, такіи усіхъ.... та якъ стàне до дворà доіздùти, то ми іі заецькуемò оттўтъ: вонù іі, бісову, розшматўють. Біжіть, хлòпці, та швùдче.

Хомà та Ярèма біжàть, поперèжуючи одинъ дрўгого.

Олексій. Пане! пане! Idè наша крàля, та ще якà! Якъ казàла, такъ и е!

Панъ, (*вбігъ на рундўкъ*). Де, де? Гей, хлòпці, сюдù! Оттў іі, оттў іі!

(Въізджàе Марўся безъ сорòчки, увъязана нèводомъ, на одній нозі дірявий черевùкъ, дрўга ногà бòса, та личкòмъ перевъязана; сидùть на якùхсь ґренджàлахъ, що зъ одногò бòку кòлесо, а зъ дрўгого пòлозъ. До ґренджàлівъ привъязана пàлиця, а до пàлиці лùкомъ козèлъ. Підъ пахòю у нèі зàіць).

Панъ. Оттў іі! Оттў іі!

(Марўся кùда зàйця. Собàки вшквàрили за зàйцемъ. Марўся скочила на рундўкъ).

VI.

У пана въ хорòмахъ.

Панъ, Марўся одіта пàнею, Олексій.

Олексій. (*увійшòвъ, поклонùвсь пàнові, а на Марўсю позирнўвъ*). Прийшлù, пане, впъять ті мужикù, що сўдютця объ сокùрі. Чимъ-нèбуть звòлте кòнчить. Уже й то що-дня

сюди вѐштаютця, нічòго не рòблють, на пàнщину не хòдять, тільки все оснòву снують одъ дòму до двòру. Пожàлуста, розсудіть іхъ зовсімъ.

Панъ. А, катѝ іхъ бàтька! Отъ огѝдли! Скажѝ, нехàй зàвтра прийдуть.

Олексій. Та що жъ зъ сёгò бỳде? Усѐ зàвтра та зàвтра. По моѐму совіту, ваше благорòдие, узяти та й перепорòтъ обòхъ, щобъ не позивàлись за чòр-зна-що.

Марỳся. Ну, ну, ну! Ти чогò тутъ кричѝшъ? Игумѐну діло, а брàтіі зась. Ачъ які! Зазнàлись ви, хлòпці. Хібà самъ панъ не зна, щò й сказàти? Твоѐ діло знать — прийшòвъ, сказàвъ та й гòді, атò ще зъ совітами тѝськаесся! Геть відсіль! Глядѝ, щобъ тòрби не злякàвсь.

Олексій. Та щò жъ мені, пане, сказàти?

Марỳся. Ивàнъ Миколàёвичъ! Нà що ви спрàвді вòдите людѐй? Розсудіть іхъ та й гòді. Скажѝ, нехàй підòждуть біля крильцѝ (*Олексій вийшовъ*).

Панъ. Послỳхай, Марỳсю: знàешъ, що я тобі сказàвъ? Я тобі приказувавъ не мішàтись у мої судѝ. А? Що се? Я тутъ панъ, а не ти!

Марỳся. Отъ ужѐ й розсѐрдились. Бàчите, які ви, пане. Хібà я вамъ що погàне кàжу? Я ваша жонà, та не смію нікỳди вступàтись? Олексіеві — такъ мòжна, а мені такъ ні? Хібà за те, що Олексій васъ обдỳрюе?

Панъ. О!

Марỳся. А то жъ що? Не уступàйся, кàжете, у мої судѝ... а багàто ви насудѝли самі? Зъ незнàть-чогò люде у двіръ цілий тѝждень вѐштаютця, и ніякъ и дòсі імъ сỳду не дадỳть!

Панъ. Та бачъ, Марỳсю: діло, катъ ёгò мàтіръ, заплу-

талось. Скоро-то ёгò розшолòпаешъ? Ужè я й самъ и такъ и йнакъ, дỳмаю — дỳмаю, нòчі не засплю, а все дỳмаю, разівъ зъ дèсять пòдушку переверну̀, та все дỳмаю.

Марỳся. Е чогò дỳмать? Два дỳрні сокѝру знайшлѝ та й не лàдють, комỳ ії брàти. Ходімо лишень; я іхъ зàразъ розсужỳ.

Панъ. Такъ бỳдуть люде сміятись.

Марỳся. Чогò?

Панъ. Скàжуть: ачъ який панъ! не розсỳдить людèй своíхъ самъ.

Марỳся. Отъ тобі на! А я хібà не пàні? Вонѝ не сміятимутця. Ходімъ.

Панъ. Ну, ходімъ. Та тільки се такъ одѝнъ разъ: у дрỳгий щобъ ти ніжè-ні не сміла мішàтись у судъ мій. — Хлòпці, вѝнесіть стỳли на рундỳкъ; підèмъ судѝть-рядѝть.

Хомà та Ярèма, попихàючи одѝнъ òдного, відчиняють двèрі на ґанòкъ. Панъ зъ Марỳсею вѝйшли та й сіли)

Панъ. Ну, глядѝ жъ: одѝнъ разъ та й тільки; а то якъ стàнешъ менè перебивàть такъ вѝжену геть.

Марỳся, (*на Хомỳ та Ярèму*). Ви чогò тутъ стоітè, шолопаі? Гетьте! Вамъ тутъ не місце...

(Хомà та Ярèма пішлѝ).

Панъ. На віщо ти іхъ прогнàла? Не хòчу, ей-богу не хòчу! Що се такè? ти комàндуешъ у мèне? (*Скòчивъ*).

Марỳся. Сідàй, сідàй! люде сміютця (*Панъ сідáе*).

1-й мужѝкъ. Изнòвъ ми до вàшоі мѝлости. Розсудіть, пожàлуста.

2-й мужѝкъ. Зробіть панську лàску, розсудіть.

Панъ. Ну, люде дòбрі... Отъ цілий тиждень все дỳмаю, якъ би васъ розсудить... Просіть-лишень тепèръ молодỳ пàні.

1-й мужйкъ. Бỳде ваша лàска, Марья Йвàновна!

2-й мужйкъ. Пожàлуста, сударѝня.

Марỳся. А що тамъ, у васъ такè?

1-й мужйкъ. Знайшлй ми, сударѝня сокиру удвòхъ, та ніякъ не поділимось. Я кажỳ, що я знайшòвъ, а вінъ кàже, що вінъ. Я именно знàю, що я! такъ що жъ бỳдешъ робить! — лізе та й лізе: моя, кàже, сокира; я, кàже, упередъ углèдівъ. Розсудіть насъ, пані.

2-й мужйкъ. Ей-богу, непрàвда! Отъ же, нехàй менè злйдні побъють, колй се правда! Йдемò ми по луці — лежить сокира. Я й кажỳ: дивись, Иване, сокира. А вінъ кàже: де, Пархòме? А я кажỳ: òндечки. Та й пішòвъ за нèю, а вінъ попèреду забігъ та й ухопивъ. Оцè й та сокира — у Олексія булà вонà: — ось подивітця: отъ вонà та сàма.

Марỳся. А щó тобі робить сокирою?

2-й мужйкъ. Обіддя набивàти.

Марỳся. А тобі?

1-й мужйкъ. Я хотівъ бувъ попрохàти въ пана — поіхать у лісъ колякъ нарубàти: тинъ розвалився.

Марỳся. Зніміть съ топорища сокиру. Тобі (*2-му мужикòві*) на сокиру, а тобі (*1-му мужикỳ*) нà топорище.

1-й мужйкъ. Якъ же се такъ, пàні?

Марỳся. Ні півслòва! Розсудила? идіть же собі геть!

(Ищè два мужики прийшлй).

1-й мужйкъ. Розсудіть же й насъ, панімàтко.

Маруся. А объ чімъ?

Панъ. Я васъ розсужу̀. Мару̀сю, тобі казàвъ: не смій уступàтись, якъ я стàну судѝть та рядѝть; я на те панъ.

Маруся. А я на те пàні! Ну, та якѐ мені ділo! Судіть, колѝ хòчете, й самі. Вàші люде — вàша й вòля.

Панъ. Чогò ви?

1-й мужѝкъ. Ночувàли ми, пàне, отту̀ нічъ у пòлі, та знàете, поіхали такъ не знàть-якъ: моя кобѝла, ёгò візъ та віжки. Отъ, лягли ми й посну̀ли. Колѝ прокѝнулись урàнці, дѝвимось, ажъ біля кобѝли лошятко стоіть. Я й кажу̀: моя кобѝла привелà лошя! а вінъ кàже: ні, мій візъ привівъ.

Панъ. Труднѐ ваше діло! не знаю, якъ и розсудѝть. Знàете що? Òтъ-що! Прихòдьте ви зàвтра увѐчері; я подумаю и розсужу̀ васъ.

Маруся. А чогò тутъ ищѐ до зàвтрёго тягну̀ти? Ви, пàне, іхъ розсудіть.

Панъ, *(поду̀мавши трòхи)*. Òтъ-що! Ти кàжешь: твоя кобѝла привелà лошя?

1-й мужѝкъ. Кобѝла, пàне, ей-богу — кобѝла.

Панъ. А ти кàжешъ: твій візъ?

2-й мужѝкъ. Візъ, пàне, — звісно що візъ: ажѐжъ ми на вòзі іхали.

Панъ. Òтъ-що: пустіть лошя, кудѝ вонò побіжѝть; колѝ до вòза, такъ твій візъ привівъ лошя, а колѝ до кобѝли, такъ кобѝла.

(Мужики пускàють лошя. Вонò сліпѐ, побігло до вòза).

2-й мужѝкъ. А що! Не моя прàвда вѝйшла? Отъ бачъ, я жъ казàвъ, що мій візъ прівівъ лошя!

Маруся. Отъ же й не такъ трѐба! Де-такѝ вѝдано,

щобъ візъ привівъ лошя! Ви, пàне, отъ якъ іхъ розсудіте. Ти, чоловіче, кàжешъ, що кобйла твоя привелà лошя?

1-й мужйкъ. Кобйла, пàні.

Марýся. А ти кàжешъ — візъ?

2-й мужйкъ. Звісно що візъ: ажèжъ лошя до вòза побігло!

Марýся. Дòбре. Озьміть же ви лошя да постàвте ёгò посерèдині: колй кобйла до ёго прибіжйть, такъ кобйла привелà, а колй візъ побіжйть, такъ візъ. Та тільки òтъ-що: хто збрехàвъ, тогò бить.

2-й мужйкъ. Богъ зъ імъ зовсімъ, пàні: нехàй ужè ёгò кобйла привелà.

(Мужикй пішлй).

Панъ. Якъ? що се такè? Га? Менè пересýжувать та перерякувать? Пàна? Òтъ-якъ! *(Бье вікнó)* Òтъ якъ! *(Хитà двéрі)* Мàттері твоі сто болотянйхъ. *(Зустрівъ Василькá и почàвъ ёгò скýбти, приговóрюючи)* Òтъ-якъ! Òтъ-якъ! *(Василькò побігъ, панъ за нимъ)*.

Марýся. Зовсімъ рòзумъ розгубйвъ! Тільки хвостà не мàє, а то бъ самъ собі бокй повідбивàвъ!

Панъ, *(вертàетця)*. Марýсенько, любочко, крйшечко! Простй менè, що я на тèбе покричàвъ.

Марýся. Що бо ти рòбишъ се, пàне? Ну, на віщо вонò схòже? люде сміютця, скàжуть: «скрутйвся панъ». Дàлибі, ажъ мені чèрезъ тèбе сòромъ!

Панъ. Дàлибі, не бýду! Нехàй мені сей та тòй, колй бýду! Простй менè *(цілýе)*. Отъ же я поіду на лòви, Марýсю, а ти остàнесся у мèне господарювàти, та вже що хòчешъ, те й робй. У всімъ даю тобі вòлю.

Маруся. Щобъ опісля кричàвъ?

Панъ. Ні, ні, не бỳду нікòли кричàть, не бỳду. *(Идé, пòтімъ вертàетця)*. Я не хòчу зъ тобòю жити! Берù одъ мѐне, що е въ мѐне крàщого тобі й лішшого, та й идù собі геть! И не хòчу, и не хòчу! — идù зàразъ!

Маруся. И підỳ, ей-богу підỳ, — и не плàкатиму!

Панъ, *(рàдий)*. Підешъ?

Маруся. Підỳ, абù давъ мені узяти що найкрàщого.

Панъ. Берù, берù, тільки одвяжùсь! За тобòю и мені життѝ немà.

Маруся, *(пішлá и принеслà пляшку горілки)*. Такъ прощàйте жъ, Иване Миколàёвичу! нічого зъ вами робùть! Тепѐръ я вже не ваша пàні. Попрощàемось та розлỳчимось на вішні віки.

Панъ. А се що? для чòго!

Маруся. А якъ же? Якъ чѐсно та любо ми побрàлись, такъ трѐба намъ и розійтùсь. Погуляемо на остàнку та й розлỳчимось на-віки.

Панъ. И то дòбре.

Маруся. Пийте, Ивàнъ Миколàёвичъ, призволяйтеся.

Панъ, *(пъе)*. Идù собі, идù, а пересỳжувать та переряжувать я себѐ не дамъ! *(Ще пъе)* Охъ-охъ-охъ-охъ!

Маруся. Чи оцѐ жъ тобі, пàночку, и не жàлко бỳде менѐ?

Панъ. Охъ-охъ-охъ-охъ! *(Пъе и плáче)*.

Маруся. Прощàй мій пàночку, мій милѐсенький, прощàй!

Панъ. Прощàй, моѐ серденяточко, моя лàстівко, Охъ, Бòже мій, Бòже мій! Прощàй!

Маруся. Випьемо ще.

Панъ, *(пъе)* Охъ-охъ-охъ-охъ! *(Підскòчивъ)* Хто сміе

противъ менè грубити? Ніхтò, ей-богу ніхтò! *(Хóче йти, та захитàвся. Бъе себé по кишéни)* Грòші е! *(Бъе себé по голові)* Рòзуму багàто! Чогò менì? Панъ! на всю гỳбу панъ! Охъ-охъ-охъ-охъ! *(Упàвъ на стулу головóю).*

Марỳся. Нехàй-лишъ зàсне.

Панъ. *(стóгне).*

Марỳся. Гей, хлòпці! *(Увійшлò два чоловіки)* Запряжìть менì шолудиву кобилу у той візъ, що гній вòзють. *(Чоловікѝ пішлѝ).*

VII.

Вỳлиця біля пàнського двòру.

(На шолудѝвій кобѝлі Марỳся везè пъяного пàна у вòзі).

Марỳся. Нё, нё! урàгова! Нè, нё, дѝманова! Нё!

Діти *(біжять за нèю).* Тю-тю! киръ-киръ!

Марỳся. Геть, жèвжики! атò якъ свиснu, такъ ажъ підъ грèблю закòтитесь.

Хлòпчикъ. Се панъ твій, Марỳсю?

Марỳся. Ну, ну, убирàйся! *(Хвѝська хлòпця, вінъ одбігà).*

Панъ *(прокѝнувсь).* Гей!

Марỳся. Нё!

Панъ. Що се такè? Ой! що се такè? Господи Ісусе, де се я?

Марỳся. Нё!

Панъ. Òсьде цèрква, отъ садъ, òнде будѝнокъ... Я зъ будѝнку ìду...

Маруся. Нё!

Панъ. Чи я живий, чи вже вмеръ? Де се я? що я такѐ есть?

Маруся. Нё!

Панъ. Се Маруся. Гвалтъ! Ти... куди̂ ти менѐ везе́шъ, чи въ пѐкло, чи що?

Маруся. До-дому.

Панъ. Якъ до-дому? Ой, ой, ой! *(Скочивъ)* Якъ се я тутъ опинився? Ти менѐ вкрала чи що?

Маруся. Ти мені самъ оддавъ себѐ.

Панъ. Якъ?

Маруся. Чи ти тя̀мишъ, що ти мені казавъ?

Панъ. Я тобі велівъ зъ могѐ двору убиратись!

Маруся. А зъ якою умовою? Зъ тимъ, щобъ я узяла зъ твогѐ дому, що мені найкраще.

Панъ. Ну?

Маруся. А мені кращого нічого нема у твоімъ домі надъ тебе: я тебѐ полюбила. Ти мені казавъ, щобъ я узяла, що мені е кращого й милішого; отъ же я узяла тебѐ, та й везу.

Панъ. Ахъ, біси̂ твоєму батькові! що се такѐ? Хіба жъ оцѐ ти відъ мене й не відвъяжесся?

Маруся. И, сёгѐ вже й не думай! Хочъ що хочъ роби̂, а я таки̂ відъ тебе не одчеплюсь! Се вже й гадки не покладай! Бачъ, ви̂гнавъ менѐ, — такъ я тебѐ самого зъ господи повезла.

Панъ. Ну, нічого робити! Мабуть така моя доля! Та, правда: казавъ же купѐць, що десь панъ оженився на простій: се мабуть трапляєтця!

Маруся. Ищѐбъ то!

Панъ. Такъ поїдемъ же, колѝ такъ, до-дòму, и отъ тобі хрестъ святий передъ цèрквою... не бỳду вже ні кричàть, ні виганять тебè... Такѝ-такъ заплющу òчі та й на світъ не дивѝтимусь. Робѝ, що знаєшъ. Во всімъ твоя вòля!

Маруся. Ну! отъ бàчишъ? Оттàкъ би й давнò? Оттепèръ и розỳмний ставъ!

(Панъ сівъ на візъ. Марỳся повернỳла кобилу, и поїхали назàдъ у будѝнокъ).

КІНÈЦЬ.

II.

ПІСНЯ МОЯ.

(А. Ѳ. Владимірову).

So strömen des Gesanges Wellen
Hervor aus nie entdeckten Quellen.

SCHILLER.

Одъ Сосні̇ до Са̀на вона̀ протягну̀лася;
До хма̀ри Карпа̀тськоі вона̀ доторкну̀лася;
Чорномо̀рською водо̀ю умива̀еться;
Луга̀ми якъ квітка̀ми квіча̀еться;
Дніпро̀мъ старода̀внімъ підперѐзана;
Річка̀ми якъ стрічка̀ми поубірана;
Города̀ми-намиста̀ми пообвішана.

Гуля̀й, моя̀ пісне, висо̀ко, висо̀ко,
Щобъ хма̀рами сизий орѐлъ летючій
Тебѐ не нагна̀въ.
Гуля̀й, моя̀ пісне, широ̀ко, широ̀ко,
Щобъ по степу̀ вітеръ траву̀ котючій
Тебѐ не піймàвъ.

Лѐбедемъ білимъ пливи̇ по ріка̀хъ;
Ча̀йкою, пісне, кигичъ по лука̀хъ;

Припотнемъ въ лу̀зі заворкочи̂;
Дрібною пта̀шкою защебечи̂;
Покоти̂полемъ въ степу̀ прокоті̂ся;
По нѐбу грòмомъ святі̂мъ пронесѝся;
Глибòко въ зѐмлю змією зари̂йся;
По лісàхъ, по горàхъ,
По степàхъ, по рікàхъ,
Городàхъ, слободàхъ,
Травòю,
Водòю,
Лунòю далèкою геть одизвися;
Къ имъяни̂тимъ панàмъ,
Къ неиму̀щимъ старцямъ;
Къ козакàмъ-молодцямъ,
Къ чорнобрòвимъ дівкàмъ,
У душàхъ,
У сердцяхъ,
Ту̀гою кручи̂ною, пісне, заньми̂ся!

Тамъ, де у лісі скèля крутàя;
Дніпръ черезъ скèлю ревѐ и бурхàе,
Рвѐться и дмѐться, клекòче й гудѐ,
Й вітеръ пожòвклиі листя несѐ;
Де задніпрòвье, край опустілий,
Де нема̀ хатъ, бованіють моги̂ли;
Де нема̀ глàсу, ви̂ють вовки̂;
Де була̀ Січа, жили̂ козаки̂,
Ходи̂въ я нічью; місяць червòний
Сидівъ у хмàрі й бу̀рю нагòнивъ;
Спъяли̂сь на ди̂бки степи̂ пісчàні;

Тодї изъ лїсу, вся у туманї,
Вийшла до мене якась молодиця . . . .
Співай, казала, для всїого роду,
Співай, казала, для всїй родини.

Співатиму, співатиму, поки гласу стане;
Хочъ и слухать не захочуть, я не перестану.

КЛЯТЬБА.

Дарма просишся израдникъ,
Не пущу тебе николи
Вішно буду катувати,
Мучитиму безъ одривки.
И хоча бъ за відпочиньня
Ти мене увівъ у царство,
Ябъ и царства одцурався
За потіху, щобъ изъ тебе
Глузувати, наругаться,
И тобі чинити напасть.
Були злодіі велики:
Нёбо и земля лякались
Одъ іхъ вчинківъ; жалкувались
Перепалені краіни,
Іхъ менами наругались,
И бажали, щоби въ пеклі
Вони такички страждали,
Якъ страждали бідни люди,
Що одъ іхъ изнапастились.
Але шкода, що зробивъ ти,
Не зрівняеться изъ іми.

ЗГАДКА.

Вінъ сівъ на горі на оцваньку зъ дубка;
Підъ нимъ гарцювала сердита ріка:
Въ ій блідлиі місяшні промини грались,
И въ филяхъ сіклися и перебивались.
И буря ревіла, и буря ширчала,
И смутная думка якъ буря літала;
Поблідла якъ промини місяця въ хмарахъ,
По рокахъ далекихъ вона пробивалась,
По рокахъ бурливихъ якъ річка у чварахъ!

Згадавъ вінъ якъ бувъ до войни въ ему жаръ,
Згадавъ вінъ про військо, про валку й пожаръ;
Якъ споривъ въ харцизстві зъ буйними вітрами,
На взаводи бігавъ зъ швидкими орлами;
Якъ въ полі—степу срібну чарку спививавъ
Въ гурті, на прощаны зъ своіми братами,
Й веселий до дому коня повертавъ.

Багацько ище тутъ про щось вінъ згадавъ.
Якъ військо голінне старший иззививавъ;
Згадавъ и про те, про що згадувать тошно;

Про віщо здихàти й не трèба й не мòжно...,
И брйзнула нйшкомъ гарячa слёзà;
Такъ брйзкае зъ нèба гнівъ Бòжий росà,
Що нйшкомъ зелèну травỳ поідàе...
И стàне все пòле смутнè и порòжне,
И Бòжая кàра надъ імъ пробувàе....

МОГЙЛА.

Що то за могйла;
Вітеръ снігъ розмйта;
Скризь снігъ почорніла
Трава̀ виглядà?

Далѐкиі рòки далѐко вплилй
Якъ вòди веснòю:
Густòю травòю
Слідй зарослй.

Водà, поривàючись зъ скѐлі въ долйну,
Камйньня зривàе,
Байрàкъ промивàе.
Старàя годйна
Перѐднімъ назгàдки
Про прѐжні порѧ̀дки
Висòкі купкй по собі зоставлѧ̀е.

Незлічсна сйла неслàсь воякìвъ;
Якъ макъ при дорòзі шапкй іхъ біліли,
Списй грімотіли, шаблі брязкотіли;
Неслйся вонй супротйвъ ворогівъ.

Недоля и помста бігли за іми;
Якъ клочьчя сухее палали краіни;
Якъ зъ лісомъ гора вони всі за одно:
Нікого старшого у нихъ не було.

Дивіться—лицарь вставъ,
Сівъ на коня, та й засвиставъ,
И військо въ слідъ. За імъ
Огонь, и дощъ и димъ!...

Якъ снігъ въ завирюху,
Такъ кінь ёго летить;
Якъ сонце въ засуху
Лице ёго горить;

Якъ вечірня зоря погоріла
По вітру волосься ёго розмітались;
Якъ на морі вода посивіла
У бурю—краіна підъ імъ зколихалась.

Нерівна валка: все якъ не бувало,
И військо въ честь старшимъ ёго називало.
Дивіться: нічъ. Огонь горить.
Кравчина спочивае сномъ,
А лицарь у огня не спить
И озираеться кругомъ
Гроза чужого роду,
Охрана своёго;
А на лиці ёго
Лисніется пъятномъ
Зла думка, якъ перша на місяці шкода.

Звалѝлась проклята зъ плечѐй голова̀,
А вiйсько погѝбло якъ зъ вiтру трава̀.

Щожъ то за могѝла?
Вiтеръ снiгъ розмѝта;
Скризь снiгъ почорнiла,
Трава̀ вигляда̀!

Далѐкиі ро̀ки далѐко заплѝли;
А люду погѝбшого сла̀ва колѝшня
У па̀мъяті тмѝться, якъ трава̀ торiшня,
Що вiтеръ зъ пiдъ снiгу розкрѝвъ на могѝлі!

ГРѐЦЬКА ПІСНЯ.

И ревѐ, и шуми̂ть,
И гудѐ и греми̂ть,
Чи то вȯликівъ бъють
Чи то звіря цькуютъ?
То не вȯликівъ бъють,
То не звіря цькуютъ;
То хорȯбриі Клѐфти
Музувірівъ січуть.

А попѐреду всіхъ молодѐць Буковȧллъ;
Він̂ъ січѐться на смерть зъ бусурмȧномъ;
Одъ Керȧссово димъ до Кенурio димъ
Розлягȧеться сивимъ тумȧномъ.

Вінъ січѐться одинъ прȯти тисячі іхъ:
Не здоліють усі ёгȯ взяти.
А русява дівчина гукȧ изъ вікнȧ:
Підождій, Буковȧлле, стреляти.

Хай хочъ трȯхи у гȯру підниметься димъ,
Хай по стѐпові прȯйде куріти;

Перелічімось, скільки вже нàшіхъ немà.
Стàли тỳрки попѐредъ лічùти.

Недоліку пъять сотъ, стàли Клѐфти лічùть:
Тріохъ голіннихъ міжъ ìми немàе!
Одùнъ вòду берѐ, дрỳгий стрàву несѐ,
А ще трѐтій мушкѐтъ набивàе.

РÒЖА.

(Н. С. Варзину).

Дìвочка мѝла, гарна, вродлѝва,
Дòбра зъ душì, зъ сѐрдця жалостлѝва

Прийшлà до дòму, сìла въ порòга:
«Ой мàти-нѐню, помолѝ Бòга!

«Болѝть голòвка, болѝть сердѐнько;
«Прощàй кохàна, прощàй рìднѐнька!».

Вмѐрла дìвчѝна, вмѐрла вродлѝва;
Рѐвно ридà мати несчастлѝва.

Кладỳть дìвчѝну у домовѝну;
Зарѝли дìвку въ сирỳ могѝлу.

На тìй могѝлì вѝросла рòжа:
Гàрна, румьѝна, па дìвку зхòжа.

На рòжі тонкà, гнучкà билѝна —
Есть-то легкѐнькій станъ у дìвчѝни!

На рòжі шпилькѝ, шпилькѝ колючі —
Есть-то дìвòцькі очѝці жгỳчі!

Стàли на рòжі червòні пỳпки —
На рòжі пỳпки — дівчàчі гỳбки!

На рòжі золотè животѝньнячко, —
Есть-то дівчàче чѝсте сèрдечко!

Рòжою вітеръ зтѝха колѝше —
Есть-то дівчѝна зъ могѝли дѝше!

На рòжу пàла рàнкомъ росà, —
На рòжі росà — дівчàча слёзà

Вся рожòва красà — дівчàча душà;
Зъ рàю прилітàе, світъ навіщàе.

Ой мати-нèню, рідна моя̀!
Почỳй на мèне, я дòнька твоя̀!

Всі веселя̀ться въ цàрстві у Бога, —
Я за тобòю плàчу, небòга!

СОЛОВЀЙКО.

Зелѐний садъ, зелѐний садъ,
Зелѐная моги̇ла!
Зелѐний садъ вдяга̀ весна̀;
Моги̇ла забриніла!

Якъ га̀рно слу̀хать, колй въ нічь,
Малѐнький соловѐйко
Въ квітка̀хъ затля̀мка, засвисти̇ть,
Такъ прияѕно, любѐнько!

А тутъ вони̇ веду̀ть тано̀къ!
Хто гла̀си іхъ розлічить?
Хто передо̀мъ изъ іхъ идѐ?
Хто зо̀рі перелічить?

Той на̀ топо̀лі, ті въ кущахъ,
Ті въ вѐрбахъ, ті въ кали̇ні...;
Оди̇нъ біля̀ моги̇ли самъ
Співа̀е на ілйні.

Щебѐче вінъ: не то співѐць
Віршами любьязни̇ми
Коха̀ньня й ра̀дість розділя̀
Зъ сердця̀ми приязни̇ми.

Затіохка вінъ — не то біди
Оплакуе людськіи;
Жаль льется въ сердце, якъ въ квітки
Крапельки дощовіи.

Отъ застогнавъ, и отъ замовкъ...
Терликнувъ — впъять зaливcя,...
Не то співець въ останній разъ
Изъ міромъ роспростився!

И въ небо думкою влетівъ,
Міжъ зорями співае,
А странній співъ его людей
Уже не порушае.

Співае пташка, и ніхто
Не взявъ іи въ примітку!
Співа співець: ніхто ему
Зъ души не кине квітку!

Одно серденько міжъ всіма
Гласъ пташкинъ розпізнало;
Одно серденько пісня та
Співцева розрушала.

И цілий день смутна, тиха
Самотная могила;
А вранці зомнята трава,
Де дівчина сиділа.

ХЛО̀ПЕЦЬ.

Зелене̇нький бе̇регъ тми̇ться
Рі̇чка срі̇бная шуми̇ть;
Ходить хло̀пець невели̇чкий:
На той-бікъ рікѝ глядѝть.

На сімъ бо̀ці нивья̀, по̀ле,
Си̇вий степъ та слобода̀,
Зѐлень въя̀ла, всю̀ди ду̇шно,
Въ пилу̇ хо̀дить череда̀.

На тімъ бо̀ці зѐлень свіжа,
Блищ̀ать на луці̇ квіткѝ,
Ди̇кі го̀ри, гай зеле̇ний,
И щебе̇чуть въ німъ пташкѝ

Тутъ клопо̀чуть объ го̀спо̀ді
Старі̇ лю̀де навісні̇;
Тамъ дівча̀тонька співа̀ють
Голосні̇ свої̇ пісні̇.

Хло̀пець ди̇виться и мліе —
Ну̇дно тутъ ёму̇ броди̇ть;

Ра̀дий ла̀стівкою швйдко
На той бѐрегъ залетіть.

Вінъ підхо̀дить до водйці:
Ні човна̀, ні весельця̀;
А дівчйна ёго̀ кли̂че
Для ласка̀вого словця̀.

Хло̀пець мліе, хло̀пець та̀не,
Хо̀дить бро̀ду не знайдѐ!
Підобра̀въ одѐжу, пру̀дко
Ки̂нувсь въ річку, и пливѐ.

Перепли̂нувъ, а дівча̀та:
«Хлюща, хлюща, утіка̀й»
Загука̀ли, закрича̀ли,
И побігли всі за гай.

Бідний хло̀пець излякався
Грудь підпѐрло, весь дріжйть,
И за гай, небіжъ, поплівся,
Щобъ шука̀ть дівча̀чий слідъ.

Дежъ той гай, дежъ та хоро̀ша
Зѐлень свіжа и мъягка̀?
Гай — у три рядй осйки;
Сажнівъ зо̀ три—вся лука̀!

А за іми нивья̀, по̀ле,
Рівний степъ, та слобода̀,

Зѐлень въя̀ла, всю̀ди ду̀шно,
Въ пилу̀ хо̀дить череда̀.

Дѝкі го́ри — ва̀пна; знѝкли
И дівча̀чиі пісні̀, ...
Хо̀дять тежъ якъ тутъ зъ кіями
Старі̀ люди навісні̀.

И поплівсь наза̀дъ нашъ хло̀пець,
Біля рі̀чки сівъ оди̂нъ,
Притулівъ къ руці̀ голо̀вку,
И попла̀кавъ тро̀шки вінъ!

МІСЯЦЬ.

Зъ тій доби, якъ, пѐршиій злодій,
Кàинъ Авеля забѝвъ,
И упѐрше зѐмлю кровъю
Чоловѝчою змочѝвъ, ...

Тільки вітеръ шкòду слу̀хавъ,
Що гудівъ по деревàхъ;
Тільки місяць шкòду бàчивъ,
Що котѝвсь у небесàхъ.

Богъ принявъ святу̀ю ду̀шу;
Розбишàчинъ прòклявъ рідъ;
И велівъ, щобъ місяць ясний
Взявъ на сѐбе шкòди слідъ.

Хай, казàвъ, сей зòбразъ бу̀де
Въ пàмъять мѝру усіому̀;
Гнівъ правдѝвий, лàска Божа
Вку̀пі бàчуться въ ёму̀.

Щобъ, зирну̀вши, розбишàка
Божий гнівъ страшнѝй згадàвъ,

А безчàстний розважàвся
    И лàску Божу споминàвъ.

И пішòвъ на рідъ нашъ бідний
    Божий гнівъ усякимъ зломъ;
Гріхъ на місяці зостàвся,
    Нацяцькòванний пъятнòмъ!

Зъ тій добѝ злочѝнець часто,
    Дивлючѝся, омлівà,
А душà святà, безвѝнна,
    Одъ недòлі одлигà.

ГО̀РЛИЦЯ.

У густо̀му га̀ю, на берѐзоньці
Звила̀ гніздѐчко голу̀бонька — го̀рлиця,
Изъ малѐнькими дитя̀тками,
Зъ сивѐнькими голубъя̀тками,
Ста̀ла вона̀ ра̀нкомъ діти годува̀ти;
Ставъ вітеръ берѐзу колиха̀ти;
Ставъ ря̀бець-злю̀ка налі̀та̀ти:
Ой, не бий менѐ, ра̀бцю-лебѐдику!
Зостаються въ мѐне малі̀і діточкѝ,
Голубъя̀точки-сирі̀точки.
Не послу̀хавъ ря̀бець голу̀бочки-го̀рлиці:
Задавѝвъ ії сивѐнькую.
Зоста̀лися малиі діточкѝ,
Голубъя̀точки-сирі̀точки,
Ой, тяжко сироті на світі пробува̀ти!
Нікому вірноі пора̀доньки да̀ти!

МАНА.

Е въ насъ плèсо; осокòю
Поросло̀ кругòмъ;
По серèдині плавòчки
Пла̀вають рядкòмъ

И ростỳтъ надъ плèсомъ вільхи
И гнучка̀ тала̀;
И у вільхахъ захова̀лась
Ха̀точка мала̀.

Чòрна ха̀тка невели́чка:
Хто въ ій пробува̀?
Тамъ стара̀я чарівни́ця
Ни́шкомъ прожива̀.

Зда̀вну люди не посміють
Бли́зѐнко пройтѝ;
Алѐ можно, колѝ трѐба,
Въ ха̀ту увійтѝ.

Колѝ світъ тобі оги́днувъ,
Нікого любить,

Колй хочешъ краще зразу
Вікъ свій закінчйть,

Ніжъ тулятись безъ надіі,
И шукать кінця, . . .
До неі приходь питати
Вірного словця.

Въ неі човенъ: розмалёванъ
Весь цвятками вінъ,
Въ ясну нічь плисти у човенъ
Сядешъ ти одинъ,

И уздрйшъ чого нікбли
Не видавъ зъ-рода;
Зразу зникне човенъ, хатка,
И тала й вода.

Зразу стане предъ очйма
Красная лука;
Якъ шовкова стрічка вьється
Ясная ріка;

Різнофарбними листами
Сяють дерева;
Якъ оксамитъ молодая
Блищиться трава.

По траві, якъ въ нічь по небу
Ясніі зірки,

Весняниі, запашниі
Маються квітки,

И не місяшний, ні денний
Світъ тамъ просява,
Наче місяць навдосвіта
Сонце устріва.

Не зъ дощу, не зъ сонця стануть
Тамъ веселки мріть;
Одностайно короводець
Пташокъ зашумить.

На луку гратися прийдуть
Красніі дівки;
Голубітимуть въ волосьсяхъ
Зъ проліскивъ вінки

Іхъ одежа—вся укупі
Світова краса;
Іхъ урода—що й казати?
Божі небеса.

Заспівають, затанцюють,
Поведуть танокъ;
Имъ музикою повіе
Зъ річки холодокъ.

Затанцюють, заспівають
Чудніі пісні;

И зомлієшъ ти, небо̀же,
Лѐжачи въ траві.

Ста̀нешъ та̀нуть, ста̀нешъ то̀пнуть
Въ чимъ не зна̀ешъ самъ;
Закрива̀тимуть весѐлки
Світъ твоімъ оча̀мъ.

Ста̀нешъ то̀пнуть, ста̀нешъ то̀пнуть
Самъ не зна̀ешъ въ чимъ,
И заплю̀щуться у тѐбе
Очинькй зовсімъ.

Любъязнѐнько, солодѐнько
Ста̀нешъ ти дріма̀ть....
А пісні й музѝки бу̀дуть
Тебѐ колиха̀ть.

Іхъ послідній голосо̀чокъ
Въ спя̀чого замрѐ...
И тебѐ тоді хтось на̀че
Міцно підтовкнѐ.

Ти прочнѐшся, разъ оста̀нній
О̀чі поведѐшъ,...
Пролепѐчешъ — прощава̀йте!....
Въ о̀зеро пурнѐшъ!

КУЛЬБА̀БА.

(А. А. Леонову).

Віе передзімній
Вітрѐць студенѐнькій,
По степа̀хъ осінне
Въѐться павути̇ньня.
Щожъ то міжъ траво̀ю,
Въя̀лою, сухо̀ю,
Кульба̀ба жовтіе?
Чи-бъ то спра̀вді сонце
Ки̇дать насъ не хо̀че,
И опісля̀ літа
Душно̀го сухо̀го,
Зновъ до насъ весѐлимъ
Ма̀емъ хоче глянуть?
Чи земля̀ жарту̀е!
Чи сей цвітъ не въ по̀ру
Що-нѐбудь віщу̀е?
Вікъ нашъ чоловічій
Зхожъ изъ вікомъ ро̀ку.
Впѐршу Боже сонце
Житьтя̀ пробужа̀е,

Промѝнами въ сердці
Якъ у весняно̀і
Поло̀віді гра̀е
И душа̀ бриніе
Надіею-квітомъ;
И въ душі̀ селя̀ться
Ра̀дощі, якъ въ гіл̀ьлі
Вишѐнь соловѐйки.
Житьтя̀ розівьѐться,
Житьтя̀ загустіє
Нау̀кою світа;
И почну̀ться гро̀зи,
Доці̀ и спіки.
Счастьтя и недо̀ля,
Ра̀дощи и ту̀ги,
Одно̀ другого̀ швидче
Ста̀нуть прохожа̀ти,
И душа̀ твердіе;
И скрізь погорілу
Зѐлень віку чо̀рна
Земля̀ прогляда̀е.
Колижъ ста̀не въ о̀сінь
Вітрѐць передсмѐртний
Ду̀шу провіва̀ти,
Зно̀ву Боже сонце
Свої блідні, до̀вгі
Розкидуе тіні;
И душа̀ збіра̀е
Сѝли на оста̀нку,—
Зно̀ву квітъ-надія

Въ сердці процвітàе.
Алè квітъ той въялий,
Кульбàба осіння,
Пустоцвітъ похилий,
Не ростè висòко,
Не цвітè роскішно,
И безъ плйду гине
Підъ морòзомъ-смèртътю.

ТУ̀ГА.

Гàю мій, гàю; гàю зеленèнькій!
Вітре мій, вітре; вітре швидèнькій!
Въ густòму гàю листьтя жовтіе;
Вітеръ гілòкъ не колйше й не віе.

Те, що колйсь по веснì красувàлось,
Те, що колйсь менì такъ сподобàлось,
Змèрзло, захляло, затйхло и знйкло.
Сердце кохàтись симъ свìтомъ одвйкло!

Тамъ де въ кущì воркотàла голу̀бка,
Тамъ жартувàла колйсь моя ду̀мка.
Стйхла, замòвкла ту̀га голубъяча —
Геть прокотйлась та ду̀мка хлопъяча!

И місяць пòвний, и ясна водйця....
И ти вродлйва, кохàна дівйця!
Знйкло те въ òсіні, що булò літомъ, —
Сердце не хòче кохàтись симъ свìтомъ.

ДІДЙВЩИНА.

(А. Л. Метлинскому).

Біля цѐрківки старѐнькоі
Зеленіють дві топòленьки;
У тіні іхъ у густѐнькоі
Не висòкая могйлочка

Кỳпка чòрная рябіеться
Квіточкàми-різноцвітками;
Хрестъ любàстровий біліеться
У покійника въ головòнькахъ

И окрỳгъ хрестà обвйлася
Зеленѐнькая берѐзонька;
Надъ хрестòмъ тимъ похилйлася
Молодѐнькая Калйнонька.

Якъ у свя̀то въ прàзникъ бòвкне дзвінъ
На дзвіннйці стародàвніоі, —
Відзовѐться глуховàто вінъ
Въ тѐмнимъ склѐпі, у могйлоньці.

Кісточкй либòнь сухèсенькі·
Въ трỳхлихъ дòшкахъ зворушàються;
За житьтя̀ либòнь старèсенькій,
Дзвінъ почỳвши, розрушàвся такъ.

Колй пỳгачъ, добй нічноі,
Проведè свій дòвгий гласъ смутнйй,
Въ склèпі, середъ нòчі вішноі,
Відкликнèться жалібнèнько щось.

Кісточкй либòнь старèнькиі
Не самòтні булй нà світі;
Слізонькй либòнь теплèнькиі
Западàють въ землю глйбоко.

Колй чйжикъ надъ могйлою
Привітàе рàнокъ піснею,
Весняная пісня мйлая
Підъ землèю розлягàеться,

И топòленька прямèнькая
Гілочкàми колихàеться,
И травйця зеленèнькая
Заблищйть росòю срібною.

Либòнь рàнокъ воскресèнія
Чỳють кісточкй дідйвськиі;
Либòнь рàдість зобачèнія
Грìе сèрденько холòднее.

Тільки ріки поламàлися,
Веснянòі добй рàннеі,

Якъ вербиця розвивалася,
И вдягався вигонъ травкою,

Хлопець й дівчина приходили
Підъ тополі на могилоньку,
И пасінячка приносили
Усівати купку чорную;

И лилися теплі слізонькі
Изъ очей на купку чорную;
И приймалися насіньнячки, —
И два квіта уродилися.

И, поливаний хлопъячими
Слізонькàми, горѝ-цвітъ вродѝвсь;
И, полѝвані дівчàчими
Слізонькàми, вийшли прòліски,

Перший весні подарỳночки
Золотіли и синілися;
На іхъ лѝстьтяхъ поцілỳночки
Бòжихъ àнгелівъ лиснілися.

И квічàла ними тѝхая
Пàра въ цèрківці, старèнькоі,
У суббòту великòдную,
Плащаницю Христà Гòспода.

Нàче ликъ святий глядівъ на іхъ
Òкомъ жàлібнимъ та прѝязнимъ;
Нàче хтось въ горі признàвсь до іхъ,
И казàвъ імъ такъ любèсенько:

Щобъ у хлопця въ сѐрдці жаръ палàвъ,
Чистий жаръ до всёго дòброго,
Якъ огняний квітъ, що вінъ квічàвъ
Образъ Гòспода забитого!

Щобъ у дівчини безвинная
Дўшка такъ якъ нѐбо сяяла,
Такъ якъ квіточка блакітная
На лиці Христà Спасителя!

ГОЛЎВКА.

Вилітàла голўбонька
Изъ ґàю густòго;
Сумовàла, нарікàла
На свогò мѝлого.

Не нарікàй, не журѝся,
Голўбонько біла,
Що зъ тобòю лихà дòля
Ёгò розлучѝла.

Не нарікàй, не журѝся,
Голўбочко сѝза;
Ростялà ёмў головку
Пàнська стрілка хѝжа.

Не нарікàй не журѝся,
Голўбочко хвòра:
Не вèрнеться въ біле тіло
Крівцѝ ёгò скòро.

Не нарікàй, не журѝся,
Голўбко вірнèнька;
Вже немàе милèнького:
Зостàлась милèнька.

ДІВЧИНА.

. . . . тільки видно хрести:
Туди мені любо-мило оченьками звести.

Упъять споришъ ставъ вигонъ укривати;
Упъять діждались весняних святокъ:
Упъять идуть заквітчані дівчата
Гулятись въ хрещика, вести танокъ.

Дівчатонька! Отсе упъять піснями
Потішитись співець вашъ приблукавъ.
Де-жъ та, що вінъ якъ рожу міжъ квітками
Міжъ усіма вродливими признавъ?

Вона умерла: підъ осінь журливу
На гробовище однесли й;
Гуртомъ співали пісню жалостливу
Надъ дівкою и подруги й чужі.

Сніга ростаяли, ви, знову веселенькі,
Забули по весні осінні біди:
И на дівчачій могилі зелененькій
Барвінокъ розкида не възялії листи.

Колйсь вона гуляла по вòлі,
Крутйлась зъ вàми въ жвàвихъ коровòдахъ;
Ії станòкъ пряменькій якъ топòля,
Що тамъ ростè по вàшихъ огорòдахъ....
Чи згàдуете ви ії.

Колйсь вонà зъ сестрйцями ходйла
Квітòкъ шукàти вмісті по луцì;
Якъ воронèць въ ій ягідкй краснìли
По біли̂мъ якъ конвàлія лицì
Чи згàдуете ви ії?

Колйсь вонà изъ вами въ нічъ гулялась:
На васъ дивйлись зъ нèба зіронькй;
Ії душà якъ нèбо красувàлась:
Якъ зіронькй въ ій грàли вйгадки.
Чи згàдуете ви ії?

Ії немàе: підъ осінь журлйву
На гробовйще однеслй ії;
Снігà потàяли, вирять, жартовлйві,
Гуляетесь, дівчàтка, безъ неї.

Якъ лàстівка зъ плесівъ своїхъ ясèнькихъ
Підніметься, и пòузъ васъ пирхнè;
И крутиться й вертйться веселèнька,
И лèдве зèмлю крйлами торкнè,
Тодì, дівчàтонька моі,
Чи згàдуете ви ії?

Якъ ластівка швиденько пролетіла
Вона свої дівчачиі літа;
И ледве, ледве землю зачепила,
И на землі не кинула сліда.

Якъ зірочка, вечирнею добою,
Відорветься одь подругъ, заблищить....
Прокотиться по небесахъ смугою,
Й хто-зна-куди далеко залетить,
Тоді дівчатоньки мої,
Чи згадуете ви ії?

Якъ зіронька ії душа світилась
У ангельскій небесної сімьї;
Огняною смугою прокотилась
Вона між вас, и де шукать ії.

Вона між вами:
Зільлямъ, квітками,
Тихими вітрами,
Шумомъ криниці,
Голосомъ птиці
Її душа до васъ озивається:
Вести розмову зъ вами питается.

Дівчатонька, дивіться: онъ літає
Маленькій жайворонокъ и пісеньку співає;
То душка дівчача на часъ
Схотіла одвідати васъ.

Прислу̀хайтесь, що пташка заспіва̀ла:
И я якъ ви скака̀ла и гуля̀лась,
Усѐ чого̀сь на світі піджида̀ла,
И ра̀дости яко̀ісь сподіва̀лась.

Розлетілись мої сподіва̀ньня,
Якъ квіткѝ у садо̀чку изъ вѝшень;
Измѐрзли мої піджида̀ньня,
Якъ метѐлики въ о̀синь холо̀дну.
И ду̀мки й вигадкѝ
Надавѝли купкѝ
Сиро̀і землі, що менѐ закида̀ли.

И ваша весѐлость, сестрѝці, зовъяне;
И вамъ на сердѐньку хо̀лодно ста̀не;
И ва̀ші думкѝ й вигадкѝ,
Дівча̀тка-сестрѝці мото̀рні,
Повѝдавлють ті намітки,
Що закрѝють вамъ ку̀чері чо̀рні.

Живцѐмъ васъ поло̀жуть въ тісну̀ домовѝну,
Живцѐмъ васъ зарѝють у душну̀ могѝлу;
Ніхто̀ не запла̀че, якъ васъ похова̀ють:
Ще гірше -- весѐлі пісні заспіва̀ють!

Дівча̀тонька! вона̀ співа̀е,
И що співа̀е до̀бре зна̀е.
Онъ-онъ: іі могѝла мріе:
На ій барві̀нокъ зеленіе,
Піду̀ тудѝ! Счастлѝво вамъ, дівча̀та,
Співа̀ти и гуля̀ти!

ХМАРКА.

По нѐбу блакітному
Хмàрочка плѝне;
Спитàй її, брàте,
Кудѝ вонà плѝне?
Чи такъ-собі вільно
По нѐбу гуляѐ,
Чи хмàрочку-пàру,
Невдàха, шукàе.
Все нѐбо синіе;
Однà тільки хмàрка,
Малà невелѝчка,
Однà собі плàвле;
Не вспіешъ десятка
Урядъ налічѝти —
Вже хмàрки немàе.
Булà въ мене дỳмка.
Якъ хмàрка по нѐбу
Снувàлась, гулялась.
Чи чогò шукàла
Чи такъ для утіхи
Снувàлась, гулялась?
Незнàю. Забỳвъ!
Її вже немàе.

СОНЪ.

Quel foco ch'io pensai che fosse spento
Dal freddo tempo e dall'eta men fresca,
Fiamma e martir nell'anima rinfresca.

PETRARCA.

Якъ сòнні привйди на часъ появйлись
За часъ утеклù;
Такъ прèжніі рòки, літà молодні,
Давнò вже пройшлù!
И згàдки не стало, и пàмъять пропàла
Объ васъ уво мні.
Чогòжъ ви прочнỳлись, чогòжъ ви явйлись
Упъять уво снì?

Я спавъ, и бувъ во сні у тій краіні,
Де, молодйй, безпèчне я гулявъ...
И бàчивъ я: изъ цèркви домовйну
Неслù и піпъ у чòрному співàвъ.
И я дивйвсь, и щось менè давйло!...
И ставъ дрiжàть, и ставъ людèй питàть...
Іі, іі въ могйлу хоронйли,
И отъ ужè пріймàлись опускàть!...
Я одвернỳвсь... я усмихнỳвся гірко....

И зъ ра̀дістью пекѐльною глядівъ
На чо̀рную одѐжу чоловіка,...
Охъ, тя̀жко я, хочъ и во сні, грішѝвъ!

Отъ вра̀нці... ще дозхі̀днёю доба̀ю
Прийшла̀ попла̀кать череда̀ моя̀.
И знову приплівсь до цѐркивки старої,
Весь трусючѝсь мовъ той убі̀йникъ, я.
Дивлюсь: прова̀льля; тамъ долѝна мріла;
Въ ій щось чорніе, охъ! чи не труна̀!
Розгля̀дівсь: ні; свіжѐнькая могѝла!
Тамъ, тамъ, покі̀йниця, лежѝть вона̀!
И я̀вори росту̀ть тамъ молодиі,
И, одвернувши го̀лови своі,
Повісили наза̀дъ верхѝ густиі:
Жалку̀ються погля̀нуть на неі.

Я прокинувсь: сонъ прокля̀тий
Мені знову нагада̀въ
Те, що въ вікъ пезпоминати
Я давно̀ вже клятьбу давъ.

Ставъ я роспѝтувать, якъ вона̀ ма̀е.
Ка̀жуть: счастлѝво въ сімьі прожива̀е;
Вірно коха̀еться зъ му̀жомъ своімъ;
Діти малиі пестуе изъ нимъ.
Тя̀жко, охъ, тя̀жко на сѐрдці мені!
Кра̀ще поба̀чить тебѐ у труні,
Ніжъ ба̀чить, якъ ти по̀вагомъ скона̀ешъ,
Сѐрдцемъ чорствіешъ, душѐю вміра̀ешъ...
И слу̀хать, якъ мужъ твій каря̀вий, старий,
Въялѝть поцілу̀нками гу̀бки твоі!

ВЕСНА̀ Й ЗІМА̀.

Ходи́въ веснòю я по квìчаній долѝні;
За кòжнимъ ступнèмъ зìльля урожàло сòнце.
И я згадàвъ, якъ по зімí въ моїй хатѝні
Морòзъ мерèжками вицьвя̀хуе вікòнце.

Тепèра по зімì сижу̀ въ своїй хатѝні;
Морòзъ мерèжками зкрасѝвъ усé вікòнце.
И я згадàвъ, якъ по веснì у тій долѝні
За кòжнимъ ступнèмъ зìльля урожàє сòнце.

И. И. СРЕЗНЀВСЬКОМУ.

При одъїздї его̀ на чужѝну.

Хай милосѐрдий
Бігъ, та Святая
Дїва Мари̇я
Тебѐ боро̀нють!
Ма̀йскее по̀ле,
Квіткѝ черво̀ні,
Шляхъ бу̀де твій;
О̀сінь бога̀та,
Жо̀втее жнѝво,
Твій узворо̀тъ.
Колѝжъ, зверну̀вшись,
Зно̀ву очѝма
Й сѐрдцемъ шука̀ти
Ста̀нешъ своі̀хъ,
Мо̀же яко̀го
Більшъ не поба̀чишъ!
Дру̀же коха̀ний,
Въ счастьті и въ лисі,

Въ ра̀дощахъ, въ го̀рі,
Въ рі̀дному кра̀і,
И на чужи̂ні
И на тімъ сві̀ті,
При̂язна, лю̀ба
Бу̀де для мѐне
Зга̀дка твоя̀!

БАБА ГРЕБЕТНИЧКА.

— Дідусю, розкажи намъ казку невеличку.
«Яку-жъ би вамъ сказать», пита дітей старий.
— А отъ про відьму ту, про бабу Гребетничку,
Що бачивъ ти колись, якъ бувъ ще молодий!

«А ну васъ зъ нею! Отъ, пристали рипъяхами!
«Се бъ то, якъ кажеться, козі смерть нагадавъ!
«Потішу, дітки, васъ, я иншими казками:
«Ось слухайте, сі ще я вамъ не казавъ

И ставъ казать імъ дідъ про дивну кобилицю;
Чомъ сонце тричи въ день переміня свій ликъ;
Якъ лицарь добувавъ зо дна морську царицю;
Безъ черенка ходивъ по світу чоловікъ.

Такі дивизії кому бъ не сподобались?
Всякъ ласий до казокъ, якъ кішка до сальця;
А діти все собі на ослінцяхъ хилялись,
И не второпали ні одного словця.

Імъ, такъ якъ дівчині нова шовкова стрічка,
Усе роілася та баба Гребетничка!

Дідўсь казàвъ, тай ставъ на діти поглядàти,
«Якòі мàтері це я кажў стінàмъ?
«Лягàйте-жъ колй такъ, лягàйте зàразъ спàти.
«Нехàй лихий, не я, казòкъ накàже вамъ»!

— Дідўсенько, услідъ хлопьята розкричàлись.
А дідъ собі роззўвсь и світло загасйвъ.
«Лягàйте спать, кричйть, чогò розташувàлись».
Лягли́, а молодйкъ на іхъ въ вікно світйвъ.

«Лягли́? Глядіть же ви, у мèне не возйться»!
А бідну дітворў и сонъ то не берè:
Все Гребетнйчка, знай, на дўмці імъ вертйться;
И отъ одйнъ братàмъ щось пà ухо верзè.

Ажъ гўлькъ! Ой! ой! ой! ой! Якъ разъ по середъ нòчі,

Старàя бàбище у хàті підъ вікнòмъ.
Сухà якъ очерèтъ, заплющені въ ій òчі,
Кивàе на дітèй и дрàжнитъ язикòмъ

Дідўсь мерщій зхвàтивсь, та рàзомъ скікъ изъ пèчі

Ось-ось я, діточкй! Чогò піднàли крикъ!
Манй немà! Та ба! на дідівськиі рèчі
Мовъ деревъя̀нний ставъ у дітворй язйкъ.

Всю нічь пролèжали вонй трохй живіі;
А врàнці дідові и почалй казàть

«Отъ бачьте, дідъ сказавъ, хлопъята нависнні,
«Яжъ говоривъ, объ сімъ товктися вамъ не стать!

«Отъ-бачъ! Наклікали чортъ-батька-зна-що въ хату!

«Отъ треба до попівъ йти хати освятить!
«И треба лишнюю копійку віддавати?
«Ломакою бъ за се гарненько васъ побить!»

У той же день прийшли, зъ свяченою водою
Нечисту силу гнать, зъ села духовники;
Дідусь нашъ морщиться, киває бородою;
Пропали таки-такъ ажъ два четвертаки!!

Зъ тиі добій мана, суха якъ влітку шпичка
Вже не приходила хлопъятокъ турбувать;
За те и дітвора про бабу Гребетпичку
Не тільки говорить, боїться и згадать.

ВЕСНЯ̀НКА.

Зіронькӥ у нѐбі заблищàли,
Квіточкӥ въ садòчку забіліли,
Дівонькӥ у пòлі заспівàли

Що на нѐбі зірькӥ,
Що въ садòчку квіткӥ,
Що міжъ нàми дівкӥ

Що на нѐбі зірька, якъ квітка біліе,
А въ садòчку квітка, якъ зірька сяе;

Врòдою красніе
Дівка молодàя,
Якъ на нѐбі зірочка,
Якъ въ садòчку квіточка!

По нѐбу Божий ангелъ літàе;
По садỳ птàшка мàлая співàе;
По світу хлòпецъ весѐлий гуляе.

Кòжний ангелъ мàе зірьку;
Кòжна птàшка любить квітку;
Кòжне сѐрце шукà дівку

Багàто зірòкъ въ блакйтному нѐбі,
А ангелъ свою між̌ъ всімà пізнàе
И все до однòі літàе.

Багàто квітòкъ въ зелѐному сàді,
А птàшка всю нічь край однòі співàе.

Багàто дівчàтъ на білому світі,
А сѐрце свою між̌ъ всімà изнайдѐ,
И по вікъ однУю кохàе.

ЗАБАЧЀНЬНЯ.

Вийди, кохан̀ка, вийди, милѐнька,
Нічноі вийди годйни;
Дай поцілу̀ю, дай помилу̀ю,
Сѐрдце, тебѐ на 'єдйні.

Дай подивлю̀ся, дай погляжу̀ся
Въ ясні, чорнѐнькі очйці;
Въ іхъ твоі ду̀мки світяться ясно,
Якъ онъ-ті зо̀рі въ криниці.

Та неповйнна ду̀мка безгрішна,
Ду̀мка свято̀і любові....
Іі сказа̀ти нема̀ на світі
Въ лю̀дяхъ приста̀лоі мо̀ви!

Іі лепѐче вітеръ поро̀ю
Якъ изъ водо̀ю жарту̀е;
Іі синѐнькій метѐликъ чу̀е,
Колй васильки ціл̀уе.

Сѐрдце-поті̀хо! вийдемъ до га̀ю,
Вийдемъ підъ липи густиі;

Нічного часу, бѐседу нашу
Люди не вчують лихіі.

Хай вони кажуть, що зобачають:
Намъ не страшнѐ нарікання.
Богъ милостйвий бачить изъ нѐба
Наше безвинне коханьня.

Наше коханьня чисте, якъ промінь
Сонця, що въ золоті грае,
Приязне Богу, такъ якъ молитва
Сѐрдця, ваги що немае.

Не закаляютъ бѐседи нашій
Грішні поганіі думки;
Чиста розмова и забачѐньня,
А ще чистішъ поцілунки

Сѐрдце-потіхо! Вийдемъ до річки,
Вийдемъ підъ вѐрби густѐнькі;
Дивляться зъ нѐба въ свіжу водицю
Божиі зорі яснѐнькі.

Тамъ на зелѐнімъ бѐрезі сядемъ,
Ручка за ручку узявшись, . . .
Щобъ наші душкі хоть на часочокъ
Въ нѐбо пішли, спарувавшись,

Такъ якъ дві смужки диму, що въ цѐркві
Зъ різнихъ кадилъ выхожаютъ,
Різно йдутъ въ гору, потимъ, зійшовшись
Въ стороні, къ Хресту дохожаютъ!

Сѐрце, чи знàешъ: есть отсѝ рі̀чка
Ні̀чного чàсу святàя;
Кòжної нòчі її святѝти
Ангелъ прихòдить изъ рàя;

И на всю ні̀чку водà криштална
Стàне яснà и хорòша;
И въ освя̀ченихъ фѝляхъ небѐсна
Врòда любу̀еться Бòжа

Сѐрце, чи бàчишъ: зъ однòго кòрня
Дві виростàють вербѝці;
Вѝросли вмі̀сті, вмі̀сті головки
Нѝзько зхилѝли къ водѝці,

И потопѝвши въ вòду вершѐчки,
Нàче чогòсь тамъ шукàють,
Нàче якіісь тàйнии рѐчи,
Вмі̀сті изъ кимъсь, повожàють.

Чи фѝли въ рі̀чці якъ скло яснѐнькі,
Чи іхъ турбу̀е негòда, ...
Рòки спливàють . . . вѐрби, зхилѝвшись,
Дѝвляться вку̀пі у вòду!

Лю̀бо та гàрно, мѝлее сѐрдце,
Тутъ намъ уку̀пі сиді̀ти;
За ру̀ки взя̀вшись, сѐрдцемъ, очѝма
Въ Бòжее нѐбо гляді̀ти.

НІЧНА̀ РОЗМО̀ВА.

Ой ти, дівчѝно,
Го̀жого ста̀ну!
Вийди до га̀ю
Або̀ къ бурья̀ну.
Ой, ти дівчѝно,
Го̀жого зро̀сту!
Вийди до га̀ю,
Або̀ до мо̀сту.
Ой, підъ тимъ мо̀стомъ
Очерѐтъ ро̀стомъ,
Трава̀ горо̀ю;
Ой, біля хати
Стара̀я мати,
А я зъ тобо̀ю!
А въ очерѐті
Мо̀жно схова̀тись;
Мати засну̀ла:
Чого̀ боя̀тись!
А въ очерѐті
Мъя̀гко та тѝхо;
Ніхто̀ не зі̀йде,
До насъ на лихо!

Тамъ я щось ма̀ю
Тобі сказа̀ти:
Тільки вівча̀рики
Бу̀дуть чува̀ти.
Тамъ ми щось ма̀емъ
Ни̇̀шкомъ роби̇̀ти:
Тілько що мі̀сяць
Бу̀де глядї̀ти.
Ой, мій милѐнькій,
Мі̀сяць намъ сві̀те:
Хай на годи̇̀нку
Въ хма̀ру вінъ ви̇̀йде!
Іому̀ не трѐба
На те диви̇̀тись,
Якъ ми тутъ ни̇̀шкомъ
Бу̀демъ люби̇̀тись!

ПІДМОВА.

Ні, ні, мамко, ні, ні, дівко,
Я тобі не ворогъ;
Не лякайся, моя галко,
Не втікай отъ мене.
Ходімъ вкупі въ огородець:
Тамъ квітокъ багато;
Е синенькиі волошки,
Нагідки жовтенькі!
Заквічайсь, мое серденько,
Уберись гарненько;
А я тобі подарую
Шовковую стрічку.
Ходімъ, мила, ходімъ люба;
Тамъ нема нікого.
Посідаемо въ затишку,
Підъ зеленимъ въязомъ.
Пожартуймо, попустуймо
Собі на едині,
Поцілуемося, трошки,
Наче голубочки.
Тамъ намъ дуже гарно буде:

Я свою головку
Прихилю тобі на груди
Тобі стане жарко.
Онъ и вітрець повіває,
Бузину колише.
Подивися, яка пишна!
Та цвіте якъ рясно!
А пташокъ, пташокъ тамъ сила!
Прислухайся, сердце!
Все співають; та співають,
А ти не весела;
Не барися, не сумуй бо,
Не дивись до долу.
Подивись лишень на мене.
Бачъ, який я гарний;
Очі ясні, брови чорні,
На лиці румъяний.
Гей же, гей, моя небога,
Якъ же ти змінилась!
Біле личко, якъ яблучко,
Стало якъ калина.
Сонце гріе, сонце палить,
А дівка трясеться;
Всюди сухо, всюди тихо,
А въ дівчини слёзи.
Эй, бодай тебе просила
Лихая година!
Полюбила, якъ схотіла,
Старого сусіда!

БЕРЁЗКА (*).

Въ огородi берёзонька барканъ оповила;
Чомъ до мене ти не ходишъ, моя Галю мила?
Въ огородi берёзонька край каляки вьеться;
Чомъ зо мною дiвчинонька ниякъ не зiйдеться?
Ой, берёзка зелененька, а тинъ непогожий;
Жалкувалась вражзька дiвка, що я нехороший.
Ой, берёзка зелененька, та трошки кудлата;
Одчинялась у моеi дiвчиноньки хата.
Ой, безъ тину ту берёзку всi топтати стануть,
А безъ мене тебе, сердце, жалiть перестануть.
Ой, не можно берёзонькi край тину не витись;
Нi до кого безъ милого дiвцi притулитись?

(*) Convolvulus, зилья.

ПАНИКАДЙЛЦЕ.

Разъ вітеръ на дворі шумівъ,
У вікна поривàвшись,
А я въ кімнàтоньці сидівъ,
Зъ кохàнкою обнявшись.

И я дивйвсь, якъ на щокàхъ
Ягідочкѝ краснілн;
А перѐдъ òбразомъ въ куткỳ
Паникадйлце мріло.

И я почàвъ ій говорйть:
Дивйсь, моѐ серденько,
Въ кришталі світлому горйть
Той гнòтичокъ малѐнькій!

Изъ чимъ есть зхòжий гнòтикъ сей?
Емỳ въ олйві сяти;
Такъ Богъ велівъ душі моій
Въ любòві изникàти.

Отсѐ хвилѝ самòтний він;
Такъ я хвилявъ и тмйвся,

Покѝ шукàвъ чогòсь одѝнъ
И сѐрдцемъ не ділѝвся.

Отъ дру̀гий гнітъ почàвъ димѝть:
Торкну̀лись — занялѝся;
И ставъ яснішъ въ кімнàті світъ,
И òбразъ просвітѝвся.

Святѝмъ кохàннямъ якъ гнотѝ,
Ми, ду̀шко, въ Бога сѧ̀емъ;
Я по вікъ твій и моѧ̀ ти,
Ажъ покѝ вмісті зтàемъ.

И мѝла каже: нагадàвъ
Ти ду̀же му̀дру ду̀мку!
А я її поцілувàвъ
Якъ голубòкъ голу̀бку.

ВУ̀ЛИЦЯ.

Світѝ, зо̀ре, изъ вѐчіра, а мѝсяць, зъ півно̀чі;
Вѝйди милий, чорнобрѝвий, потішъ мої о̀чі,
Дівка хло̀щя визивàе,
На йгрище закликàе
На цілую нічку.

Заспівàли, заскакàли у танку̀ діво̀чки;
Засвистàли, загукàли до іхъ парубо̀чки
Та на тàнці, та на співи
Віддавàлися підзѝви
Ажъ до місячѐнька.

Та вже місяць височѐнько: дівкѝ розійшлѝся;
Ко̀жна зъ любимъ своімъ мѝлимъ за ру̀ки взялѝся.
Парувàлись, женихàлись,
На самоті милувàлись
До Волосожàря.

Та вже віе-повівàе зъ річки холодо̀чокъ:
Послучàлися дівчàта зно̀ву у тано̀чокъ.
Грàлись зъ хло̀пцями, скакàли,
Жартувàли, жирувàли,
До білого світу.

Менѐ бідну не пускàе на вỳлицю мати;
Положѝла молодѐньку біля сѐбе спати:
Не йди, дòню; міжъ дівкàми,
Та міжъ тѝми парубкàми
Дòброго немàе.

Червонілася горòнька, що на вісхòдъ сонця,
А мій любий кучерявий стоїть у вікòнця,
Менѐ зъ хати виклика̀е
На робòту зазива̀е
До вѐчіра зъ ра̀нку.

Ми не бỳдемъ, ми не ста̀немъ відъ людей хова̀тись
Намъ не трѐба, намъ не трѐба пò-ночі збіра̀тись.
Край криниці въ холодòчку
Посіда̀ймо у лісòчку,
Въ опівдѐнну пору.

Ти до менѐ, я до тѐбе схѝлимо голòвки;
Цілува̀тимемось жа̀рко, такъ якъ голубòчки;
Бо я въ тѐбе, молодѐнька,
Якъ голỳбонька сивѐнька,
А ти голубòчокъ!

ПОПРИКИ.

Що я зъ тобòю
Мàю робйти,
Що ти не хòчешъ
Менè любйти?

Чи за тобòю
Все жалкувàти,
Чи все кохàньня
Позабувàти.

Яжъ тебè, дівко,
Любйвъ якъ дỳшу,
А ти казàла,
Що я сміюся.

Яжъ тебè, дівко,
Кохàвъ якъ òко,
А ти гадàла,
Що то нарòкомъ.

Хай менè вìзьме
Лихà годйна,

Колѝ е въ мѐне
Ѝнша дружѝна!

Не біжѝ, мѝла,
Сѐрденько мое,
Бу̀демъ любѝться
Впъять ми обо̀е,

Яжъ тебѐ, дівко,
Бу̀ду любѝти;
Бу̀ду всімъ сѐрдцемъ
Тебѐ жалі̀ти.

Колѝжъ ти зъ жа̀лю
Наро̀бишъ смі̀ху,
Я тобі̀ ска̀жу:
Хай тобі̀ лѝхо!

ДО ЖИДІВКИ.

Sche walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies,
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes.

Byron. Hebrew. Melod.

Надъ всіхъ дівча̀тъ гарні̂шъ, милі̂шъ
Моя̀ изра̀ельска дівчи̂на,
Зъ богоубі̂йниківъ рода̀
Всіма̀ забу̀тая дити̂на!

Коли̂ зійду̀сь зъ тобо̀ю я,
І слу̀хаю і погляда̀ю,
Красу̀ землі̂ твоі̂хъ батьківъ,
Уро̀ду пісень ихъ згада̀ю.

Пова̀жно, сму̀тно я̀кось такъ,
Черѐзъ густѐнькii війни̂ці,
Глядя̂ть на мѐне крадькома̀
Твоі̂ яснѐнькii очи̂ці.

Тобі̂ у о̀чі дивлючи̂сь,
Душі̂ дівча̀чоі віко̀нці,

Згадàвъ, якъ въ рìднiй сторонì
Твоìхъ дiдìвъ захòдить сòнце

Святè вiкòнечко небèсъ,
Якъ надъ ливàньскими кедрàми,
Убйтi мỳсоромъ полỳ,
Гаптỳе сỳмними смугàми.

Якъ гляну на лицè тобì
Безъ фàбри, такъ якъ мрàморъ, бiле,
Якъ чорнi кỳчерi ёгò
Роскòшно прйязно обвйли;

Тодì здаèцця, бàчу я
Рiкỳ Йордàнъ вашъ имъяннтий,
При мìсяцю у старинỳ,
Пальмòвимъ гàемъ оповйтий

Якъ чàсомъ усмiхнèшся ти,
Мiнì згадàецця, дiвчйно,
Изъ дйвами старовинні
Веѳйльська дйвная долйна.

Якъ чàсомъ заговòришъ ти,
Твiй гòлосъ такъ сердèнько грìе:
Ненàче чуешъ то спiвèць
Вiщỳе лàску i надiю.

Якъ чàсомъ та заграèшъ ти,
Якъ чàсомъ пiсню жалослйву

Ти заспіваєшъ при менѝ
Про рідну дòлю нещасли̂ву,

Якъ окамъянілий я стою̀,
Менѝ здаѐцця, чу̀ю й бàчу,
То зновъ пону̀рий вашъ старѝй
Надъ пòпеломъ роди̂ни плàче.

І стàне сéрце у менѐ
За рідъ вашъ бідний жàтись, би̂тись,
І въ ту часи̂нку рàдий я
До васъ якъ рідних притули̂тись.

Чогò жъ, голу̀бочко моя,
Якъ прийдецця намъ часъ, бувàє,
Розстàтись, въ мѐне ни̂шкомъ щось
На сѐрце тя̀жко налягàе?...

Дармà Госпòдь Богъ наділи̂въ
Тебѐ урòдою Своѐю,
Дармà Вінъ въ світъ тебѐ пусти̂въ
Надъ врòду зъ крàщою душѐю.

А ні зъ своі̀хъ, а ні зъ чужи̂хъ
Тебѐ на світі не признàють,
Не розбирàючи, чу̀жі
Твій рідъ кепку̀ють, зневажàють.

А крівні? Крівніі твоі̀
Давнò вже сѐрце загуби̂ли;

Черѐзъ нару̀гу ду̀ші іхъ
Засні̀тились и зачорстві̀ли.

Твій рі̀дъ на срі̀бло проміня̀въ
Звича̀й дідівській, старосвітській:
Одъ сла̀ви ба̀тьківскій зоставсь
Въ наслі̀ддя лякъ імъ соромнѝцькій!

Вонѝ пога̀ні, ти чѝста
І неповинна, якъ голу̀бка!
У нихъ въ серця̀хъ смíття̀, въ тобі̀
Уго̀дна Бо̀гу сіе ду̀мка!

Такъ ча̀сто ба̀чишъ: по ліса̀хъ
На лѝпі, вже зусі̀мъ сухо̀і,
Зоста̀лась гѝлочка одна̀,
Що зеленіе підъ росо̀ю!

Кохàвсь я тобòю,
Якъ місяць водòю,
Якъ сòнце узхòдомъ,
Якъ росà травòю.
Станъ твій якъ топòля
На долѝні Йу̑ди;
Лѝчко розцвітàло,
Якъ кидарьска рòжа;
І устà румъя̀ні,
Кра̀плі сцілникòві,
Викапали сла̀сті
Жаркòі любòви.
І словàми ніжно,
Зхòдняя дівчѝно,
Годувàла сèрце,
Якъ млекòмъ и мèдомъ.
Въ світі золотòму
Бòжимъ Серафѝмомъ
Ти менì явѝлась,
Запашнàя квітко
Небèсного раю!
Ти, якъ сòнце, ду̑шу
Менì освітѝла,
Такъ якъ рàнокъ сяйний
Розігнàла ту̑гу.

Споминаю, дівко,
Очі твоі ясні,
Якъ озёра світлі
Далекого краю.
Дівчино! въ ті пори
Якъ мені хотілось
Утекти зъ тобою
За моря, за гори,
Въ ту далеку землю,
Де селяне другі,
Де година прошла
Воскресае знову . . .
Зъ миромъ розлучившись,
Жили бъ ми зъ тобою!!
Де ти, моя радість?
Обізвись до мене!
Де ти, мое сонце?
Прогляни на мене!
Де ти, мое серце?
Пригорнись до мене!
Прощай, моя мила,
Моя чорнодка!
Доле моя, доле!
Ти моя морока!...

ПАНТИКАПЕЯ.

Світло гасне; гàласъ пісѐнь
На судàхъ затйхъ;
Місяць блідий сỳмно плйне
По водàхъ морськіхъ.

Стрàнній зъ гòроду вихòдить
Пòночі одйнъ:
Міжъ могйлами, понỳрий,
Въ пòлі хòдить вінъ.

Порозòрені, розрйти
Царськй теремѝ;
Тисячлітніі остàнки
Відъ старовинѝ!

Поміжъ нйми е старійшій,
Вищчій всіхъ кургàнъ:
Егò гòлову пробйту
Покривà тумàнъ;

. . . .

. . . .

Черезъ мòсуръ, черезъ камні
Стрàнній въ склепъ війшòвъ.

Излякàвшись, вилітàе
Круглоòкий птахъ....
Якъ тамъ жỳтко! Якъ тамъ вòхко
По сідùхъ стінàхъ!

Стрàнній сівъ, — отъ повівàе
Въ склепъ тùхий вітрèць;
Стрàнній òчі піднімàе:
Передъ нимъ мертвèць!

Тінь висòка, вітрянàя,
Вùдно скризь її;
Òчі свìтятся, якъ трỳхле
Дрèво въ осенù.

С т р à н н і й.

Хто се?

М а р à.

Той,
Хто мàе вòлю, та не мàе сùли
Тебè зогнàти відсіль, навъязлùвий!
Господàрь я!

С т р à н н і й.

Мертвèць!

М а р à.

Чи мало ще надъ нами наругàньня,
Що ви розбùли насъ якъ харцизùки,
Святèе наше покалùли, нашỳ

Худо̀бу розікра̀ли? Наші склепи̂
Не ти̂сячу годі̂въ въ землі̂ хова̀лись —
Ви іхъ порозрива̀ли, насъ сами̂хъ
Повитяга̀ли зъ нихъ. Мовъ ті̂сно ста̀ло
Вамъ на землі̂ й на мо̀рі? Мовъ мала̀я
Краі̂на ваша, що и мертвеця̀мъ
Прийшло̀ся покида̀ть свої̂ моги̂ли?
Чи зо̀лота у го̀рахъ недоста̀ча,
Що ви въ труна̀хъ шука̀сте ёго̀?
Чи мало ще й сёго̀? Ви обібра̀ли,
Розби̂ли насъ — ви хо̀чете ще й хати
Заня̀ти наші, ночува̀ти въ нихъ!

Стра̀ний.

О, бідна тінь! Я объ тобі̂ жалку̂ю:
Я зла тобі̂ не заподі̂явъ, ні!
Мені̂ огидло міжъ людьми̂ живи̂ми:
Прости̂ мене̂, коли̂ прийшо̀въ шука̀ти
У васъ поко̀ю.

Мара̀.

Га, га, га! Поко̀ю!
У насъ прийшо̀въ шука̀ть того̀ поко̀ю,
Яко̀го насъ позба̀вили!
Дві тисячі годи̂въ ми тутъ лежа̀ли,
Покі̂йно, тихо, не вида̀вши сві̂ту:
О, якъ то хорошѐ въ землі̂! по на̀шихъ
Моги̂лахъ виступа̀ли й погиба̀ли
Наро̀ди; ми не ба̀чили й не чу̂ли,

Бо віджилѝ свій вікъ. Ніхтò не смівъ
Потурбувàти насъ; ніхтò не знавъ,
Що тутъ такè захòвано въ могѝлахъ.
Я самъ бувъ царь надъ бèрегомъ и мòремъ:
Покірний мій нарòдъ менè любѝвъ,
И поховàвъ якъ слідъ, и пожурѝвся.
Дивѝсь! мій царській, неприступний склепъ
Порушили, відбѝли, нàче нà сміхъ
Усякому заглядувать тудѝ;
Труну мою укрàли; пòпілъ мій
Розвіяли; вінèць мій золотѝй
Покàзують на дѝво; зъ тихъ амфòръ,
Кудѝ стікàли слèзи моіхъ рідних ъ,
Повимивàли дорогиі пъятна!
Ой! ой! ой! ой!

Странній.

О, якъ менè твій крикъ берè за сердце!

Мара.

Що я зробѝвъ імъ? Чимъ надосадѝвъ?
Вонѝ менè не знали — я не знавъ іхъ!
Тепèръ, бідàзі, присудѝла дòля
Такую муку . . . . . въ дèсять разъ страшнішу
Ніжъ грішникамъ у тартарі . . . . . .
Тамъ, на чорному бèрезі щироблакітного моря,
Цілий день, невидѝмий смертèльнимъ очàмъ, изъ нудьгòю,
Сумно якъ баба морськàя сижу я на ясному сонці,
Терплючѝ світъ, осоружніший гірше для мèртвого òка,
Ніжъ для грудèй живѝхъ спèртий духъ у могѝлі.

Нічью жъ, якъ вѝнирне зъ хвиль срібронòга дівчѝна Селèна,
Я устаю и вѐштаюсь скрізь по розрѝтихъ могѝлахъ;
Чáсомъ зустріну знакòмую тінь: — вòрога обò друга,
Дрỳжка до дрỳжки застòгнемъ, тай різно собі почвалàемъ.
Чàсомъ захòжу и въ гòродъ лякàти малèнькиі діти;
Чàсомъ край сỳденъ завѝю, и зъ ляку гребèць стрепенèться!
Колѝ жъ на сходи задніе, покѝне вродлѝва Аврòра
Постіль зъ тумàну пошѝту, тоді я вертàюсь до мòря,
Знòву сідàю на берегъ терпіти усè тỳю мỳку.
Такъ ні у день, ні у нічь немàе мені відпочѝнку,
Такъ и у день, и у нічь я все нѝю и гірко страждàю.

С т р à н н і й.

Несчàстна тінь! Гіркỳю пьешъ ти, бідна!
Шкодà жъ хотіньня нашого все знàти?
Алè не позирàй на мѐне грізно;
Хай нѐбо свідкомъ бỳде: е у мѐне
За тѐбе слѐзи. Мої рỳки чисті
Одъ вàшоі худòби. Я здалѐка,
Я не копàвся у могѝлахъ вашихъ. Я
Жалкỳю объ тобі, несчàстний цàрю.

М а р à.

У сто разівъ счастлѝвійшій одъ мѐне
Послідній изъ моіхъ піддàннихъ. Злòдій
Не прийде витягàть ёгò зъ сирòі.
У сто разівъ счастлѝвійшій би бувъ я,
Колѝ бъ якъ прòстого, безъ жòдноі чести,
Менѐ сховàли въ полі и могѝлу
Мою зрівняли плỳгомъ: не блукàвъ би

Я по сёму̀ помо̀рью, — я, що бувъ
Зако̀нний царь надъ симъ помо̀рьемъ!

Странній.

Чимъ, бідна тінь, тебѐ споко̀іть мо̀жно?

Мара̀.

Нічѝмъ, нічѝмъ. И хочъ би мавъ ти во̀лю
Внестѝ упъять мою̀ трупу̀ въ могѝлу,
Верну̀ть менѝ розікранее зло̀то,
И зновъ відпра̀вить тризну, зновъ опла̀кать
Мою̀ кончѝну — и тоді, якъ перше,
Я не вспоко̀юся! Що разъ зробѝлось,
Тому̀ незро̀бленимъ не можно бу̀ти!
Гріхѝ моѝ супро̀ти менѐ встали;
Покѝ я спавъ захо̀ваний — вонѝ,
Давнішні, вже булѝ загру̀зли въ пеклі;
А якъ менѐ збудѝли — повстава̀ли,
Напа̀лись на менѐ, гризу̀ть, ідять....
И не відчѐплються: світъ ставъ ина̀кий!
Колѝ пога̀сне сонце, вѝсхне море,
Згорѝть земля̀ и ста̀не у̀глемъ, — и тоді
Я не вспоко̀юсь: на іі оста̀нкахъ
Блука̀тиму по хо̀лоду, въ темно̀ті,
На вішні віки, въ му̀ці, безъ надіі,
На ганьбу чоловічому хотіньню.

Вішний зако̀нъ чоловікові до̀ля даѐ справедлѝва:
Вішний зако̀нъ занеха̀явши, лѝхо зробѝвъ чоловікъ!
Го̀ре тому̀, чиі ко̀сті зъ землі чоловікъ вибірае;
Гірко й тому̀, хто за зо̀лото мѐртвихъ поко̀ю збавля̀.

Счастли̂во, чолові̂че, хай тобі̂
Того̂ не бу̂де пісця смѐрти, що менѝ!
Ой, го̂ре, го̂ре!...
И послі̂дній га̂лась ті̂ні
У степу̂ затйхъ;
Мі̂сяць блі̂дий су̂мно плйне
По вода̂хъ морські̂хъ.

ДО МАРЬИ ПОТОЦЬКОІ.

Вѣри Бòжоі нарỳга —
Хрестъ підъ місяцемъ стоìть!
Украìнко песчастлѝва,
Вінъ говòрить про тебè!

На твоій могѝлі, Мàрье,
Вішнозèленъ миртъ ростè;
Се не дàромъ — твоя̀ памъять
Зеленіе, якъ той миртъ.

Вже давнò гармàти наші
Розорѝли розбишàкъ;
Пахне пỳсткою въ будѝнкахъ,
Де изъ ля̀ку тря̀сся рабъ.

И салдàтъ, старѝй калѝка,
На постèляхъ ханськихъ спить,
По ревнѝквому гарèму
Шкандибà, не боячѝсь.

И дармà про дàвні ròки
Запитàешься въ ёгò;
Егò річі невторòпні,
Якъ могйла безъ письмà.

Ти-жъ, несчàстна христіянко,
Въ ёгò пàмъяті однà;
Ти, не слàвна и не звістна,
Слàвнихъ всіхъ пережилà;

Объ тобі сторòжа хірний,
Объ тобі сідйй муллà
Вòдють річі, казкй кàжуть,
И прохòжий уздихà.

Тамъ вонà жилà самòтна,
Тамъ молйлася Христỳ,
Тамъ зачàхла и завъяла,
Тамъ похòвана лежйть.

И въ будйнокъ опустілий
Вййде стрàнній до тебè:
Слàва крймська, пàмъять хàнська
Не проснèться передъ нимъ;

И Девлèтівъ и Ислàмівъ
Лèдве, лèдве вінъ згадà;
Ти однà, душà святàя,
Встàнешъ зъ мèртвихъ передъ нимъ.

Усè слàвне світовèе
Розлетйться й пропадè,

Тільки чѝстее, святѐе
Позостàнеться на вікъ.

Плугъ могѝли порівнѧ̀е,
Черви кàмінь проідѧ̀ть;
Що запѝсано на нѐбі —
Не зотрѐться на землѝ!

БРАТЪ ЗЪ СЕСТРО̀Ю (*).

Зажури̂лась Украі̂на,
Що недо̀бра ій годи̂на:
Наступа̀ють орди̂ ха̀нські,
Па̀лють сѐла христія̀нські;
Па̀лють сѐла изъ церква̀ми,
То̀пчуть ни̂ви изъ хліба̀ми;
Миръ хрещѐнний ма̀рно гу̂блять:
Одни̂хъ то̀плють, дру̂гихъ ру̂блять.
Не одна̀ тоді̀ дівчи̂на
Сму̂тно въ по̀лі голоси̂ла,
Підъ арка̀номъ ступа̀ючи,
Білі ніжкі̀ збива̀ючи.
Два заго̀ни на Вкраі̂ні,
Два заго̀ни на Воли̂ні,
Пъя̂тий зъ ха̀номъ наступа̀е,
До Ки̂іва привертае.
Взяли̂ Ки̂івъ у неді̂лю —
Попсува̀ли, попали̂ли.
Брали срі̂бло, брали зло̀то,

(*) **Иванъ да Марья, viola tricolor.**

Брали сукні и хворботи,
Едамашки и атласи,
Оксамити, блаватаси;
Брали коні и корови,
Брали дівки чорноброві.

У ті-порі, на Подолі
Живъ міщанинъ въ добрій долі;
Мавъ вінъ хату й господиньку,
Мавъ вінъ хлопчика й дівчинку.
Злі татари набігали,
Мужа й жону зарубали,
Малè дівча полонили,
Тільки хлопця не вловили.
У сèреду бусурмани
Изъ Кийва повертали.
Ставъ Ивась тоді ходити,
Ставъ по рідоньку тужити:
Що ні тата, а ні нèні,
А ні хати, ні постèлі.
Взяли Ивася сиротину
Добрі люди на чужину,
Запорожзські товарищи:
Повезли ёго до Січи.
Виховали на славу,
На козацьку одвагу;
Що козаченька такого
Нема въ Січи ні одного.
Самъ утворний, ростомъ статний,
На все бойкий и придатний:

Чи у чайці просвіщаться,
Чи на коні красоваться.
Тричі ходивъ зъ отаманомъ
Воювати зъ бусурманомъ,
За батенька відомщати,
За несчасну рідну мати,
За сестрицину недолю.
За свою сирітську долю.
Бравъ вінъ добичь незміримо,
Срібло—злото незлічимо,
Кармазинні жупани,
Гаптовані сапьяни,
И поясй шалеві,
И басани зелені.

Разъ поіхавъ Ивасенко
У Бендери на ярмарокъ.
А въ Бендерахъ та на рінку
Продае татаринъ дівку.
Ивасенко приглядае,
Християнку примічае.
Ставъ дівчину торгувати;
Татарюга ставъ казати:
«Сія дівка не наймичка,
Пригожая якъ панночка,
Молодая якъ травиця,
Румяная якъ зірниця,
Изъ далекоі чужини,
Зъ козацькоі Украіни».
Ивась гроші одміряе,

Дівчйноньку викупляе,
И приводить на домівку
Чорнобрйву украінку.

Стоіть бранка край порога;
Сидйть Ивась въ кінці стола;
Плаче бранка слёзами,
Мовить козакъ словами:
«Не плачъ, бранко, не плачъ, красна!
Твоя доля не безчасна.
Не на поругу для себе
Вйзволивъ я, бранко, тебе!
Візьму тебе за дружйну:
Звінчаемось у неділю.
Бо якъ тебе зоглядаю,
Отця й неньку споминаю!»
Добре козакъ промовлявъ,
Тільки роду не спитавъ.
У суботу змовлялись,
А въ неділю звінчались —
Тоді роду питались.
— Скажй мені, серденько,
— Якого ти родоньку?
«Я въ Києва Петрівна
По батькові Йванівна;
На Подолі хату мали;
Злі татари набігали,
Отця—неньку погубйли,
Мене малу полонйли,

А малѐнький братъ зостався,
Та не знаю де дівався»?

Якъ Ивась те зачуває,
Свою долю проклинає:
«Бідна моя головонько!
Несчаслива годинонька,
Якъ матуся насъ родила:
Краще-бъ була утопила;
Краще-бъ булй насъ татари
Вкупі разомъ порубали!
Я зъ Києва Петрѐнко,
По батькові Йванѐнко;
На Подолі хату мали;
Злі татари набігали,
Отця-нѐньку погубили,
Тебѐ, сѐстро, полонили,
А я, хлопчикъ, заховався,
На лиху долю зостався!
Чи се жъ Богъ насъ покаравъ,
Що братъ сестрй не пізнавъ?
Чи вже світу кінѐць е,
Що сестріцю братъ берѐ?
Ходімъ, сѐстро, гордою,
Розвіемось травдою;
Ходімъ, сѐстро, степами,
Розвіемось цвітами.
Ой ти станешъ жовтий цвітъ,
А я стану синій цвітъ.

Тільки вкупі бъ намъ жити,
Въ однімъ зільлі два цвіти».

Пішлй вонй горòю,
Розвіялись травòю;
Пішлй вонй степàми,
Розвіялись цвітàми.
Ой, ставъ Ивàсь сйній цвітъ,
Стàла Мàрья жòвтий цвітъ.
Якъ звязàли въ цèркві рỳки
Не булò вже імъ розлỳки;
Якъ у цèркві звінчàлись,
Такъ укỳпі й зостàлись:
Въ однімъ зільлі два цвітй!
Стàли люди косйти,
За нихъ Бога молйти,
Стàли дівкй квіткй рвàти —
Изъ іхъ гріхй збірàти.
Стали люди казàти:
Отсè-жъ тàя травùця,
Що зъ брàтікомъ сестрùця! (*).

(*) Стихи, надрукòвані курсйвомъ — нарòдні.

ЛАСТІВКА.

Підъ Кііевомъ стольнимъ градомъ,
На славній долині, —
Де впадае Чарторія
У Дніпровські хвилі,
Збіралися руські люди
На велику раду,
Раховали, якъ родину
Зъ лиха визволяти.
Булі въ зборі князі руські,
Кіевський-старіший,
Зъ Переяслава Володимирь —
Надъ усіхъ мудріший;
Буйнні Олегъ зъ Чернігова
И князі зъ Волині,
И бояре, и дружини,
И прості людини.
Міжъ князями, якъ та рожа
Въ саду процвітае,
Мономахъ Переяславський.
Вінъ річъ починае:
«Послухайте, брати-князі,
И всі християне!

Було̀ мені̀ знамѐніе
Одъ Бога посла̀не:
Поба̀чили въ Радоси̑ні,
О са̀мій півно̀чи,
Надъ Печѐрськимъ стовпъ огня̀ний
Мої̀ грі̀шні о̀чі.
Спершъ стоя̑въ надъ трапѐзою,
А да̀лі изнявся,
Ставъ надъ цѐрквою, а да̀лі
По Дніпру̀ піднявся
И розси̑павсь на боло̀ні.
Бра̀тія коха̀ні!
Моя̑ думка—есть се а̀нгелъ,
Одъ Бога зісла̀ний!
Трѐба йти намъ на пога̀нихъ
Въ іхъ зѐмлю прокляту:
Напи̑тись шоло̀момъ Дону
И сла̀ви набра̀ти!»
Скоро річъ таку̀ промо̀вивъ
Монома̀хъ голі̀нний,
Обізва̀лися Князе:
«Часъ тепѐръ не ві̀льний!
Якъ же мо̀жно смѐрда зъ конѐмъ
Одъ рільлі̀ узя̀ти?
Тепѐръ весна̀: смѐрду въ по̀лі
Са̀ме часъ ора̀ти».
Володи̑миръ одмовляе:
«Не до̀бре сказа̀ли,
Добрі бра̀ття! ду̀рно смѐрда
Ви пожалкува̀ли!

Половчинъ не пожалле,
Якъ на насъ налйне;
Убъè смèрда, конй вìзьме...
Вся семьй загìне!»
Оттàкъ казàвъ Володймирь,
Усì дивовàли,
«Прàво, йстинно,» едйнимъ
Гòлосомъ сказàли,
И на рàдi присудйли
На погàнихъ стàти,
Напйтисъ шоломомъ Дòну
И слàви набрàти.

Тодì въ Кйiвi на рйнку
Воякй кричàли:
«Комỳ пàмъятно, Кийне,
Що батькй вчинйли,
Комỳ мйла землй руська
И вiра святàя,
Хто не хòче буть въ невòлi
У чужòму крàю,
Абò жiнки, або дочкй
Въ полòнъ оддавàти,
Хто не любить на спàленi
Церквй поглядàти,
Той нехàй берè орỳжье,
На конй сiдàе,
Та зъ князйми въ половèцьку
Зèмлю поспiшàе!»

А въ Кйіві вдова̀ жила̀
Чѐсна та старѐнька;
У вдовйці синòкъ лю̀бий,
Якъ сòкілъ яснѐнький.
Вона̀ ёгò годува̀ла,
Пестйла, коха̀ла;
Изъ нимъ вона̀ дожива̀ти
Вѣку сподѣва̀ла.
Почу̀въ синòкъ заклика̀нье,
Пала̀е сердѐнько;
На ба̀тьківські мічѝ-спѝси
Погляда̀ пилнѐнько.
«Благословѝ, стара̀ ма̀ти,
На дòбрее діло,
За святу̀ю руську зѐмлю
Одда̀ть ду̀шу й тіло,
Абò Дòну напѝтися
И сла̀ви доста̀ти,
Дітямъ—вну̀камъ ту̀ю сла̀ву
Чѐсно переда̀ти!»
Стара̀ мати відповіла:
«Синòчку мій мѝлий!
Не на тѐе, мій квітоньку,
Я тебѐ ростйла,
Не для тòго годува̀ла,
Щобъ ма̀тіръ стару̀ю
Ти покѝнувъ безъ підмòги,
Вбòгу, немошну̀ю.
Правда, сѝнку, добре діло
За віру стоя̀ти,

Алѐ дòбре въ Бога дiло
Мàтiръ доглядàти.
Якъ закрйешъ моi òчi,
Сховàешъ въ могйлi
Свою мàтiръ,—тодi й робй,
Що сèрденьку мило!»

Слўха юнàкъ розважàе,
На матiръ погляне:
Якъ квiтйна пiдъ морòзомъ
Егò серце въяне,
А погляне на орўжье —
Знòву сèрце рвèться,
А за тимъ у дрўге, въ трèтте
Зàкликъ оддаèться.

Не зжàлився надъ мàтiрью,
Надъ ii слёзàми,
Сiдлà конѝ, мiчъ знiмàе,
Идѐ за полкàми.

Старà мати зъ жàлю млiе,
Къ землi припадàе,
Своѐ дитѝ непокiрне
Спèршу проклинàе,
А на пòтiмъ пожалiла
Та й мòлиться Богу,
Щобъ давъ Госпòдь молодòму
Счаслйву дорòгу,
Щобъ синòкъ живйй зостàвся
Та въ Кйiвъ вертàвся,

Та щобъ слàви лйцарськоі,
Якъ батько набрàвся.
Оттàкъ вонà молйлася;
За тимъ часъ минàе;
Вже пройшòвъ святйй велйкдень,
Вшѐстя настигàе.

Зтурбовàвся стòльний Кйівъ,
Дзвòни задзвонйли,
Вертàються руські люди
Зъ чужòі краіни.
Попѐреду попй ідỳть
Зъ святйми хрестàми,
А позàду полòнъ ведỳть
Зъ тяжкйми возàми.
На бѐрезі людъ зібрàвся,
Старйі, малйі,
Жінкй, діти, зарỳчені
Дівкй молодйі.
Кòжне свогò привітàе,
Всі дякують Богу,
А юнаки розкàзують
Про свою дорòгу:
Якъ у грàді Шарукàні
Полòвці погàні
Винòсили винò й рйбу
И прохàли шàни,
И якъ, мовъ той боръ велйкий,
Ворогй сходйлись,
Якъ у страшнйй понеділокъ

На Сàлниці бились;
Якъ все небо загреміло,
Землѧ̀ стугоніла,
Здолівàла руське вiйсько
Половѐцька сила,
Усівàла всю болòню
Руськими тілàми,
Поки ступйвъ Володимиръ
Зъ вірними полкàми.
Тодì люди побàчили
Невимовне чỳдо:
Ангелъ Божий ставъ на пòмічъ
Хрещѐному лю̀ду,
Ставъ крилами Мономàха
Свято осіняти,
Ставъ невидимо погàнимъ
Гòлови стинàти.

Такъ юнакй говорйли,
А тутъ за возàми
Обізвàлись колодники
Зъ гіркими слёзàми:
«Довелòсь и намъ побàчить
Те велйке дйво:
Відъ тòго-то наше вiйсько
Стало боязлйво.
Не здоліемъ, руські люди,
Воювàти зъ вами,
Бо вою̀ючи ще мàемъ
Биться зъ небесàми!»

Оттоді-то булà рàдість
Нàшій Украіні,
Оттоді-то пішлà слàва
На усі чужѝни!
Грѐки, чѐхи, ляхѝ, ỳгри
Слàву ту носѝли
Ажъ до Рѝму велѝкого:
Всі Бога хвалѝли,
Дòбрі Бога вихвалѝли,
А погàньці стрàха
Набралѝся, боячѝся
Князя Мономàха.

У той часъ вдовà старѐнька
Къ війську вихожàла,
Тудѝ-сюдѝ оченькàми
Сина визирàла;
Алѐ сина одинàчка
Нідѐ не уздріла,
И до князя старішого
Зъ річью приступѝла:
«Княже мѝлий, княже слàвний!
Де мій синъ едѝний?
Чи зъ слàвою повернỳвся,
Чи въ пòлі погѝнувъ?»
Одмовляѐ князь старіший:
«Чеснàя вдовѝце!
Оженѝвся синъ твій мѝлий:
Взявъ собі дівѝцю
Нарядную, богàтую,

Зъ многими скарбами,
Коса її шовковая
Убрана квітами.
Горда, пишна—роботою
Ручокъ не потомить,
Навітъ князю старішому
Голови не склонить».

Одгадала стара мати
Сій загадки силу,
Що приняла одинчика
Темная могила.

. . . .

. . . .

Не давала худібоньки
На нищую братью,
Надъ Дніпромъ-рікою славнимъ
День и нічь сиділа,
На недолю нарікала,
Плакала, вопила,
И пташкою буть бажала,
И такъ говорила:
«Якъ би я теперъ, безчастна,
Мала тіі крила —
Полинула бъ до синочка
У чужу чужину,
Одвідала бъ дитя своє,
Бідну сиротину.
Сіла бъ, пала бъ въ головонькахъ
Та й сказала бъ: синку!

Почу̀й менѐ, глянь на мѐне,
Одчини̇ могилку!
А въ могильці̇ темно, вохко
И хо̀лодно ду̀же!
Одино̀кий мій го̀лубе,
Мій си̇нку, мій дру̀же!
Тамъ ні̇кому голо̀воньки
Тобі̇, си̇нку, змити,
Тамъ ні̇кому соро̀чечки
Біле̇нькій наді̇ти;
Не почу̀ешъ на чужи̇ні
Ласка̀вои мо̀ви.
Ніхто̀ тамъ тобі̇ не ска̀же
Вірне̇нького сло̀ва.
Ка̀жуть—сино̀къ оженився;
Про̀клята та ми̇ла:
Вона̀ мою̀ голо̀воньку
На віки згуби̇ла;
Не таку̀ю спо̀діва̀ла
Я собі̇ неві̇стку».

Отта̀къ вона̀ голосила
Да̀лі переста̀ла,
Ту̀га дива наробила:
Мати пта̀шка ста̀ла.
Скорота̀лись іі но̀ги,
А білее ті̇ло —
Сизе̇нькее й біле̇нькее
Пірьячко оділо;
А рученьки іі ста̀ли,

Легкѐнькиі крѝльця:
Підняла̀ся, закрутѝлась
По я̀сній водѝці,
Ще хотіла затужѝти,
Та й защебета̀ла:
Ла̀стівкою сизѐнькою
Ма̀тіночка ста̀ла.
Ла̀стівочка домовѝта,
Лю̀бая пташѝна,
Невсипу̀ща, дітолюбна,
До̀бра господѝня,
Не боі̀ться вона̀ мѝру,
По сѐлахъ віта̀е,
Незлоблѝва, тільки лётомъ
Себѐ охраня̀е,
Іі̀ бить боя̀ться діти,
Щобъ не вмѐрла мати,
Кажуть, де вона̀ віта̀е
Зго̀да у тій хаті.

ЗІРКА.

Милий отѐць, мила мàти,
Дружѝна милíша;
Рàдий козàкъ молодѐнький,
Дівчѝна радніша.
Врàнці у іхъ весільлячко
Кінѐць дожидàньню:
Завтра пѝпъ імъ рỳки звя̀же
На вічне кохàньня.

И, бѐседу покѝнувши,
Нічною дóбòю,
Хòдить козàкъ молодѐнький
Въ лỳзі надъ водòю.
Глядѝть въ нѐбо блакітнее:
Тамъ зірочка сяе;
Козàченько до зірочки
Слово промовля̀е:
«Світѝ, зòре, на всю зѐмлю,
Світѝ, зóре крàсна!
Нехàй въ світі моя̀ дòля
Такà бỳде я̀сна!»

Ясно зірка заблищàла,
Більшою здалàся,
И огнѐнною смугòю
Въ небі простяглàся.
И пропàла й не засвітить:
Зірочки яснйі
Світять въ небі, все то дòлі,
Та усѐ чужйі!
И не булò весільлячка,
Не булò й не бỳде...
Все чужàя ёмỳ мйла:
Розлучйли люде!
И зостàвся козàченько
При лихій годйні;
Одинòкий, сохне—въяне
На чужій краіні!
А у нѐбо блакітнее
Якъ першъ поглядàе:
Чи про зірку споминàе,
Чи новỳ шукàе?
Много зірокъ въ темнімъ нѐбі
Все чужйі дòлі:
Козакòва погоріла
Й не блйсне нікòли!

ПОГЙБЕЛЬ ЕРУСАЛЙМА.

Гѝрше лйха Седекиі,
Гѝрше ніжъ Содо̀му
Ста̀лось гра̀ду Давйдову
И Госпо̀дню до̀му.

Га̀ласъ, сурьми, стопъ побйтихъ,
Брязкотня̀ міча̀ми,
Стукъ таранівъ, димъ пожа̀рний
Чо̀рними смуга̀ми.

Отъ вінъ, день той . . . день велйкий
Наступа̀ гроздю . . .
День провіщаний зара̀ні
Мо̀вою свято̀ю.

Отъ вінъ, день той . . . день велйкий!
Тамъ голо̀дна ма̀ти,
Безу̀мная, рве зуба̀ми
Плоть свого̀ дитя̀ти.

Отъ вінъ, день той . . . за воло̀сься
У мирську̀ грома̀ду

Тягне синъ отця старого
Карати за зраду.

От'ъ вінъ, день той... Люди въ храмі
Руки підіймають,
И останню архиреі
Жертву совершають.

Тиі жертви не приймае
Якъ перше Егова...
Де знаменія и чуда?
Де пророківъ мова?

Чомъ не явиться якъ перше
Мужъ правди й надіі,
Чомъ упалихъ божественнимъ
Словомъ не согріе?

Отъ пророкъ, столітній старець,
Тихо въ храмъ вхожае:
Горе, горе израелю:
Горе!—вінъ віщае.

Горе граду Давидову
Остання година:
То Егова відомщае
За милого сина!

Не кричіте: «царю! царю!»
Не царь вамъ Егова:

Самѝ ёгò розвінчàли,
Скѝнули зъ престòла!

Самѝ ёгò на кèсаря
Рѝмського зміня̀ли:
Просìть ласки въ тòго пàна,
Що самѝ обрàли.

Згадàй, згадàй, изрàелю,
Якъ передъ тобòю,
Бідний вя̀зень катòванний
Стоя̀въ сиротòю.

Коло ёгò чужестрàнець:
Що — питàвъ — робѝти
Изъ симъ вя̀знемъ? А изрàель
Закричàвъ: «Забѝти!

«Смерть ёмỳ! Царѐмъ озвàвся
«Вінъ въ Ерусалѝмі.
«Едѝного Царя̀ мàемъ —
«Кèсаря у Рѝми».

И на пòсміхъ егò царству,
Тѐрномъ увінчàнний,
Кончивъ вя̀зень неповѝнний
Вікъ свій богодàнний:

Присỳжений народòвимъ
Судòмъ неправдѝвимъ,

Порўганий, заплёваний,
Всімъ Ерусалймомъ.

Не молїться-жъ, не благàйте,
Не царь вамъ Егòва:
Самй ёгò розвінчàли,
Скйнули зъ престòла,

Самй егò на кèсаря
Рймського змінàли:
Служїть тепèръ томў пану,
Що самй обрàли!»

ЗЪ АНТОЛО̀ГИИ.

I.

Э Л Л А̀ Д А.

Го̀лосно въ світі гула̀ твоя̀ чародійная сла̀ва,
Зма̀лку геро̀ямъ твоі̀мъ привика̀въ дивува̀тись школя̀ръ;
Слёзи наро̀дівъ теклѝ на руі̀ни твоі̀; на колі̀няхъ
Мо̀вчки стоя̀въ, гледючѝ на тебѐ, заворо̀жений світъ.

Шко̀да сла̀ви твоѐі, вродлѝвая, кра̀сна краі̀но!
Шко̀да твого̀ Пареено̀на, шко̀да теа̀трівъ твоі̀хъ;
Шко̀да Солоно̀вихъ правъ, хитромо̀внихъ річѐй Демосеѐна,
Шко̀да велѝкоі на̀віть Тимолѐона душі.

Ти не спиня̀ла дітѐй... вонѝ грѝзлись зъ собо̀ю якъ звірі;
Ти все шука̀ла слобо̀ди — нікчѐмная гро̀шей раба̀!
Ти прославля̀ла війну̀ людоі̀дну, и въ Спа̀рті проклятій
Панъ для потіхи пуска̀въ злихъ на ило̀та соба̀къ!

Ти науча̀ла наро̀ди втіка̀ть до нево̀лі одъ во̀лі,
Ти запсува̀ла найкра̀щий нѐба восто̀чного даръ...
Па̀мьять посмѐртна твоя̀ засліпля̀ла мано̀ю намъ о̀чі;
Ми, на тебѐ гледючѝ, не ба̀чили са̀ми себѐ.

II.

ДАВНИНА̀.

Якъ то недо̀бре на сві́ті було̀,
Якъ світомъ безка̀рні бои̑ управля̀ли!
Ма̀інъ прово̀рний и хи̑трий сино̀къ
Всіхъ покрива̀въ — и хапу̀гъ и злоді̀івъ.
Змути̑ть, бува̀ло, чор-зна̀е зъ чого̀
Рідъ чоловічий Аре̑й-гайдама̀ка, —
Ллю̀тця ріка̀ми и слёзи и кровъ
За-для утіхи тихъ лѐжнівъ безсмѐртнихъ.
Якъ же заду̀ма якѝй Прометѐй
Ро̀зума світломъ прогна̀ти темно̀ту —
Сца̀пають за̀разъ боѓи молодця̀
Та й оддаду̀ть на пота̀лу шулі̀камъ.
Въ той часъ Юпи̑теръ якъ хо̀че гуля̀:
Дощъ золоти̑й розсипа̀е дівча̀тамъ,
Чи переки̑нетця білимъ бичко̀мъ —
Ска̀че, мичи̑ть, борі̀ка̀е рога̀ми;
Лю̀де жъ, на шту̀ки такі̀ дивлючи̑сь,
Го̀лови мо̀вчки побо̀жно схиля̀ють:
«Йстино», ка̀жуть, «не вілъ се, а богъ...»

А Прометѐя нового̀ нема̀е...

НА ДОБРА̀-НІЧЪ.

На добра̀-нічъ усімъ на нічъ—
Го̀ді вже блука̀ти;
Одино̀кий, безтала̀нний,
Ля̀жу спочива̀ти.

Холо̀дная постілонька
У тѐмній дібро̀ві:
Бу̀ду жда̀ти, сподіва̀тись
Любо̀і обно̀ви.

Усѐ нѐбо блакѝтнее
Покрѝла темно̀та
Безпросвітня, нерозу̀мна
Да̀вняя дрімо̀та.

Щожъ за го̀мінъ чудни̂й хо̀дить
Одъ кра̀ю до кра̀ю?
Чи вінъ що намъ нага̀дуе,
Чи що провіща̀е?

Не намъ, Бо̀же, розгада̀ти
Небѐсні глаго̀ли;

Судѝ, Бо̀же, нашу до̀лю
По Твоѐі во̀лі.

И хо̀лодно, и бо̀язно,
Ту̀га сѐрце гнітить;
Всюди тѐмно и не вѝдно,
Тільки зірка світить.

Світѝ, зо̀ре, на всю зѐмлю,
По̀ки со̀нце зійде,
По̀ки Бо̀жий день на зѐмлю
Красотво̀рний прийде, —

День велѝкий, день воскрѐсний,
День Бо̀жоі сла̀ви:
Въ прахъ розсѝплютця будо̀ви,
Старосвітські спра̀ви.

Задрижѝть планѐта грішна,
Сколихнѐтця мо̀ре:
Заридае змѝй старѝнний,
Го̀ре ёму̀, го̀ре!

Го̀ре тобі, розвінчаний
Пра̀вдою тира̀не!
За держа̀ву тобі пла̀та —
О̀зеро огня̀не!

За злочѝньства — въ пѐклі му̀ки,
На землі — прокля̀ття!

Гѐре тобі̀, Вавилѐне,
Душегу̀бний гра̀де!

Скѝнуть жѐмчугъ, заголѐсять
Пѝшниі блуднѝці;
Розкрѝютця, розчѝнютця
Скритнѝі темнѝці.

Вѝйдуть му̀ченики блі̀ді —
Катѐвані ті̀ні!
Да̀стця судъ імъ невмолѝмий,
Що тебѐ постѝгне!

Гѐре, гѐре лука̀вому,
Що въ га̀сло невѐлі
Оберта̀е хрестъ всечѐсний —
Га̀сло пра̀вди й вѐлі!

Гѐре, гѐре бага̀тому,
Що въ гѐрдощі па̀нськім
Дурнѝцею нарі̀ка̀е
Гѐлосъ пра̀вди бра̀тський!

Гѐре, гѐре безу̀мному,
Що браті̀въ змуща̀е:
У нечѐсті, у роспу̀сті
Слобѐди шука̀е.

Гѐре вчѐнимъ, що одъ прѐстихъ
Сві̀тло захова̀ли,

Для користи, для мамòни
Прàвду уживàли, —

Всімъ продàжнимъ филозòфамъ..
Одъ дỳху святѝні
Розвіютця іхъ хѝтрощи,
Якъ пилъ по пустѝні!

День велѝкий, день воскрèсний,
День судà й любòві!
Передъ нимъ тумàнъ предѝде,
Слізъ тумàнъ и крòві...

А въ тумàні сòнце світить,
Тумàнъ розганяе:
Сòнце прàвди незахідне
На ввесь світъ засяе!

День велѝкий, день воскрèсний,
День Бòжоі сѝли!...
Розкрѝютця велѝкиі
Нарòдні могѝли,

Прокѝнутця всі нарòди,
Завітъ вічній прийймуть,
Ворогівъ тисячолітніхъ
Ворогѝ обіймуть;

Узрять те, на що глядíли
И дòсі не зріли,

Узрять те, що земля̀ й нѐбо
Імъ давно̀ одкрѝли!

Тільки тамъ, де Духъ Госпо̀день,
Тамъ и пра̀вда й во̀ля.
Де любо̀въ Господня й віра,—
Тамъ ища̀стя й до̀ля!...

Світѝ жъ, зо̀ре, на всю зѐмлю,
По̀ки день той прѝйде;
А ви, бра̀ття, готу̀йтеся,
Бо нежда̀но зійде;

Готу̀йтеся, очища̀йтесь
Одъ плямъ и поро̀ку:
Готу̀йтеся—ско̀ро блѝсне
Звізда̀ одъ Восто̀ку!

ПАНИЧЪ И ДІВЧИНА.

(Зъ польскоі мови).

1.

Въ зелененькому гаечку
Дівча рве цвіти;
Іде конемъ вороненькимъ
Паничъ молодий.

И звичайно поклонився,
Изъ коня злізае:
Въ дівки личко червоніе,—
Очі понуряе.

—Помагай-бі,дівчинонько,
Я въ сіи діброви
Зъ товаришами уранці
Приіхавъ на лови.

Тільки лихо! не потраплю
У село до хати!
Будь бо ласкова, дівчино,
Скажъ, куди держати?

Чи тò скòро от-ся стѐжка
Зъ лісу въ пòле вийде?
«Ще зарàні панъ ласкàвий
До дòму приìде.

Онъ-то бàчишъ: дубъ висòкий,
Край ёгò берѐзки;
Колò хỳтіра у ліво
Повернỳлась стѐжка,

А тамъ впрàво прòти пỳщи,
Та до річки — нѝзче;
Тамъ млинòчокъ и містòчокъ,
А зàразъ и міспе».

Панъ подякувавъ дівчѝні,
Рỳченьку стискàе,
Та у гỳбочки цілỳе,
Й на конѝ сідàе.

Сівъ, удàривъ острогàми, . . .
Не вѝдко ёгò!
Издихнỳлось дівчѝноньці,
Не знàю чого.

2.

Въ зелѐному гàю
Дівчà рве цвітѝ;

На ко̀нику іде
Пани̇̀чъ молоди̇̀й.

И зно̀ву гука̀е:
—Пока̀жъ и̇̀ншу стѐжку!
За ху̀тіромъ рі̀чка
Не втра̀плю къ містѐчку.

Ні мо̀сту проі̀хать,
Ні перебрести̇̀;
Менѐ молодо̀го
Хоті̀ла звести̇̀!

«Ідь, па̀не, тимъ шля̀хомъ,
Що въ бікъ відъ курга̀на».
—Спаси̇̀бі, дівчи̇̀но!
«Счастли̇̀во, мій па̀не»!

За лі̀сомъ густѐнькимъ
Не ви̇̀дко ёго̀!
Здихну̀ла дівчи̇̀на,....
Я зна̀ю чого̀.

3.

Въ зелѐному га̀ю
Дівча̀ рве цвіти̇̀;
На ко̀нику іде
Пани̇̀чъ молоди̇̀й

Й здàлека гукàе:
—Охъ, дівчино мѝла!
Въ рівчàкъ бувъ уплівся:
От-тàкъ научѝла!

Тимъ шляхомъ не ìздють
Зъ дàвнёі годѝни,
Хібà який хлòпець
По хмѝзъ до гущѝни.

День цілий ганяю;
И кінь не напàсся;
Й іздèць притомѝвся,
И кінь загасàвся.

Напъюсь лишъ зъ кринѝці
Холòдній водѝці,
Конѝ розсідлàю:
Пущу̀ до травѝці.—

Панѝчь поклонѝвся,
И зъ конѝ злізàе!
Дівчà червоніе,
Очѝці спускàе.

Мовчàть та здихàють:
Такъ трòхи стоя̀ли.
Той дỳжче, та стѝха —
Собì розмовля̀ли.

Та вітеръ, бачъ, дмухавъ
Усѐ по дібрдві,
Такъ я й не дослухавъ
Гараздъ іхъ розмови.

А зъ очѐй, та зъ лясівъ,
Те пѐвно узнавъ,
Що паничъ объ стѐжці
Дівча не питавъ.

О̀ЛЕНЬ.

ЗЪ КРАЛЕДВО̀РСЬКОІ РУ̀КОПИСІ.

Бігавъ о̀лень гора̀ми —
Гора̀ми, дола̀ми,
Вінъ по лісу̀ скака̀въ
Гнучкѝми нога̀ми,
Густѝй лісъ роздира̀въ
Ряснѝми рога̀ми.

Чи по тихъ гора̀хъ, чи по тѝхъ дола̀хъ га̀рний
хло̀пець ходѝвъ!
Изъ спѝсомъ изъ мечѐмъ во̀рога зустріва̀въ,
во̀рога одолівъ.
Та ужѐ жъ ёго̀, та уже жъ того̀, та нема̀е
на світі,
Та ужѐ жъ ёго̀, хло̀пця га̀рного, на гора̀хъ
тихъ забѝто.

Лю̀тий во̀рогъ біжа̀въ,
На его̀ наскака̀въ,

І страшлѝво вічьмѝ
    На ёго̀ заблищàвъ.
І удàривъ ёго̀
    Въ білі грỳди,
І стогнàли гаì
    Та одъ смỳти.
Его̀ дỳшка — душà
    Вилітàла,
Черѐзъ гòрло вонà
    Прохожàла,
А відтìль у въ устà
    Червонѐнькії,
А за нѐю слідко̀мъ
    Кровъ теплѐнькая.
Убирàла земля̀
    Кровъ хлопчàчую,
І стогнàли серця̀
    Все дівчàчиі,
Ой, зарѝтий въ землì
    Молодѐць лижѝть,
А на ёму ростѐ
    Дубъ-дубо̀къ стоìть.
Розпускàе гілля̀
    Вінъ і вдовжъ і вширъ,
Прибігàе тудѝ
    Òлень, хѝжий звірь;
І спинàецця вінъ
    Та на дỳбчичокъ,
І зривàе зъ дубкà
    Мъягкѐ лѝстячко.

Ізлітàлись крукѝ
Та на дỳбчичокъ;
І покрякували
Смỳтно-жàлібно:
Ой, извівъ розбишàкъ
Та вояченька!
Оплàкали ёгò
Всі дівчàтонька!

ЖУРЬБА ЕВРЕЙСЬКА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Ой, плачте такъ, якъ плакали діди
Надъ вавилонськими ріками!
Роздренъ храмъ, родини въ насъ нема —
Чужі знущаються надъ нами!
Ой, плачте люде! Отъ її тріски...
Розбилася святая арфа Йуди!
У тій землі, де Богъ нашъ панувавъ,
У тій землі панує ворогъ лютий!
Куди теперъ израель помандрує?
Чи ще сіонську пісню вінъ почує?
Чи ще музика Йуди задзвинить?
Чи ще вона намъ серце звеселить?
Нещасний люду! сирота-народе!
Куди біжить вінъ? Де вінъ оддихає?
Ма припетень гніздо, лисиця скоту,
Родину чоловікъ — вінъ і труни не має!

Надъ Йорданомъ арабські верблюди пасуться,
На Сіоні невірні молитви несуться,
Тамъ ваалови люди коліна пригнули,
Тамъ, тамъ, Боже нашъ милий!... чи громи поснули!!..
Тамъ, де Твій перстъ намъ написавъ скрижалі,
Де тінь Твою народи повидали,
Де намъ явивсь въ одежі у огняній
Ти, на Кого ніхто зъ живихъ не зглянe!
Яви, Боже, громомъ упъять свою мічъ!
Озьми одъ втіснителя гордого мічъ!
Чи довго вінъ землю святую топтатиме?
Чи довго ще храмъ Твій безъ служби стоятиме?

МІСЯЦЬ.

ЗЪ БАЙРОНА.

Несо̀ннимъ со̀нечко, ти, зіронько мутная!
Якъ твій дріжа̀чий світъ далѐко су̀мно сяе!
Твій блідий ликъ прогна̀ти нічъ не ма̀е вла̀сти;
Ой, якъ вінъ схожъ на зга̀дку про старѝнне ща̀стя:
Такъ про̀шлее горить, такъ пѐршиі дні мріють,
Въ безсильнихъ про̀минахъ хочъ світються, не гріють!
Тудѝ під-ча̀съ на нихъ дивѝтися завго̀дно:
От-отъ вонѝ! ажъ, ні! хочъ сяють, та холо̀дні!

ПОГИБЕЛЬ САННАХЕРИБОВА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Ассирійці прийшли якъ вовки навманя;
Все іхъ військо у пурпурі й золоті ся;
Іхъ списи мовъ на озері зорі блестіли
У той часъ, якъ тихі галилейскіі фили.
Якъ у літку зеленімъ на древі листи,
Вояківъ тихъ у вечері шпки густі;
Якъ по осені листя на древі сухее,
Усе військо у ранці тихе й неживее.
Анголъ смерти огнянимъ криломъ розмахнувъ,
І въ лице ворогамъ, супроти іхъ, подувъ;
І іхъ очі закрилися й похолоділи,
І серця обважніли й уста оніміли.
І роззявивши ротъ повалився тамъ кінь:
Вже не стане на дибки, не прискне вже вінъ;
Зъ его піна застила біліе на глині,
Якъ той валъ, що розбъеться объ дику скелину.
І лежать іхъ іздці тамъ поблідi й бридкі,
На лиці въ іхъ роса, ржа поіла сітки;

Їхъ паміти тихі, корогвй їхъ не мають,
Їхъ списй не підняті, і сурьми не грають.
І ассурови вдови голосють изъ жалю,
І розбились шайтани у храмі Ваала;
Изъ язиків сильнішому мечъ не помігъ —
И силнíший ростаявъ предъ Богомъ якъ снігъ!

ДИКА КОЗА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Дика коза и вільна й веселенька
Спинається по Израельскихъ горахъ,
И пъе зъ криниць водицю студененьку,
Що по святихъ тече собі лукахъ
Красуються въ ій ніжка й ясні очі,
Коли вона проваллє перескоче.
Швидчіші ноги й оченьки ясніші
Колись Іуда бачивъ въ тій землі;
Колись селяне ще були красніші
Въ тій, радощівъ колишніхъ, стороні;
Кедръ на Ливані верхъ свій піднімає...
Але дівчатъ Іуди тамъ немае!
Щасливша кожна пальма тихъ долинъ,
Ніжъ Израельські розігнані народи —
Де вродиться, тамъ и росте вона,
Й красується въ тихій своій уроді:
Вона не кине своеі родини,
Вона не зхоче жить въ чужій краіні.

А ми тулятись мусимо въ печалі,
Въ чужихъ людей могилъ собі прохать...
Ніколи тамъ, дідівъ де поховали,
Не будуть кості наші спочивать!
Ізраель сохне, въяне на чужині —
Безбожніі сидять въ Йерусалимі!!!...

ЗЪ КРАЛОДВО̀РСКОИ РУ̀КОПИСИ.

ТУРНІЯ.

Слу̀хайте, люди старі̀ й молодіи, про ва̀лки й турніи!
Бувъ въ насъ за Лабо̀ю князь: и бога̀тий, и сла̀вний, и до̀брий;
Мавъ вінъ дочку̀-одина̀чку, мѝлу ёму̀ и всімъ людямъ.
О, та й хоро̀ша була̀ вона̀! Га̀рний, прямѐнькій стано̀чокъ,
О̀чі яснёнькі якъ нѐбо, а зъ білои шиі спада̀ло
Золотоку̀дре воло̀сься, вило̀сь, котючѝсь обідця̀ми!
Разъ посила̀е той князь гонця̀ за усіма̀ пана̀ми,
Щобъ позъіздились до ѐго на пиръ весѐлий, та пѝшний.
Отъ изъ далѐкихъ краівъ у намі̀чений день позъіздились
Въ за̀мокъ до князя на пиръ велѝкий, та бучнѝй, та пѝшний.
Бьють у котлѝ: засурьмѝли у су̀рьми; панѝ йдуть до кня̀зя:
Всі поклонѝлися князю, княгѝні й кра̀сній княгі̀вні.
Да̀лі усі̀ за широ̀кі столѝ рядко̀мъ посіда̀ли,
Ко̀жний по чѝну й по ро̀ду; носѝли тутъ рѝзніи стра̀ви,
Медъ розлива̀ли: бувъ бенкѐтъ велѝкий, бувъ бенкѐтъ на сла̀ву:
Мо̀чі набра̀лося тіло, а мислі набра̀лись завзя̀тьтя.
Въ ті—пори князь до панівъ своіхъ річи такии гово̀рить:
Часъ вамъ, пано̀ве, сказа̀ти на-віщо зібра̀въ я васъ ту̀та;
Хо̀чу дізна̀тись, на ко̀го зъ васъ ду̀жче мені̀ сподіва̀ться;
Трѐба въ замѝры війнѝ підживда̀ти; бо наши сусіди
Німці.—Князь каже, и тѝхо панѝ одъ стола̀ виступа̀ють;

Всі поклонилися князю, княгині и красній княгівні.
Знову котлй загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Всі изійшлися на валку; на двіръ до оградн виходють.
Тамъ передъ панськимъ будинкомъ на пишнімъ рундуці усілись:
Князь зъ старшиною, изъ панями пані, зъ панянками панна.
Въ ті-пори князь до панивъ своіхъ слово таке промовляе:
Хто зъ васъ попереду вийде на герець, я самъ те уставлю!
Князь на Стребора махнувъ; Стреборъ визива Людислава.
Сіли обидва на коней, гострі списи ухопили,
Прудко одинъ проти другого коні баськиі погнали,
Довго вигляли и бились, обидва списи поламали;
Далі втомились и швидко розъїхались дружка відъ дружки.
Знову котлй загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ ті-пори князь до панівъ своіхъ слово таке промовляе:
Хто зъ васъ вийде у друге на герець—княгиня хай скаже!
Пані махнула Серпошові; той поклика Спитибора.
Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили,
Вдаривъ Серпошъ Спитибора и вибивъ зъ сідла изъ кріпкого;
Скочивъ и самъ изъ коня; тутъ обидва мічи добувають;
Бьються, січуться, разъ-по-разъ у чорні щити ударяють;
Зъ чорнихъ щитивъ разъ-по-разъ вискакують искри. Спитиборъ
Вдаривъ Серпоша—Серпошъ покотився на землю холодну.
Далі втомились вони й розійшлися дружка відъ дружки.
Знову котлй загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ ті-пори князь до панивъ своіхъ слово таке промовляе:
Хто зъ васъ вийде у третье на герець—Людиша хай скаже!
Панна махнула Любдрові, той поклика Болеміра;
Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили;

Прудко въ ограду летять, наміряючись дружка на дружку;
Бьються списами; зъ коня Болеміръ покотивсь на долівку;
Щитъ єго пріч полетівъ; понесла єго челядь зъ огради.
Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ той часъ Люборъ поклика́е Рубоша; сей на коня садо-
виться,
Прудко летить на Любора; Люборъ ему списъ розсікае,
Поперікъ тріснувъ мічемъ и сітку ему пробивае; —
Гепнувъ на землю Рубошъ; понесла єго челядь зъ огради.
Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ той часъ Люборъ поклика́е панівъ до огради на валку:
Хто, каже, хоче зо мною побиться, хай выйде въ ограду!
Бойкий Здиславъ зъ великимъ списомъ обібрався на валку.
Висить на списі воловья страшна голова; виступае,
Гордо сіда на коня, уїзжае въ ограду й говорить:
Дідъ мій забивъ престрашенного дикого тура; а батько
Військо німецьке одинъ сполошивъ—покуштуй моей сили!
Тутъ зъ усій мочі одинъ проти другого коні пустили.
Сперлися вразъ головами й обидва попадали зъ коней.
Потімъ мічи добули и пішки рубатися стали;
Скокнувъ Люборъ на Здіслава, у голову вдаривъ; на шматьтя
Шлемъ рострощився,—мічемъ по мічу ударяе —
Мічь полетівъ за ограду,—Здіславъ простягнувся на землю!
Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Коло Любора зібрались пани й повели передъ князя,
Передъ княгиню, та передъ Людишу. Вродлива
Панна єго заквічала вінкомъ зъ дубового листу.
Въ той часъ котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли...

кінець.

PG 3948 .K835 A59 1875
Kostomarov, Nikolai Ivanovich, 1817-1885.
Zbirnyk tvòriv.

